

Дзяржаўнае мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 25 лістапада 1988 г. № 47 (3457) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

«НАША ЎЛАДА САВЕТАЎ»

Гутарка з першым намеснікам Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
У. А. МІКУЛІЧАМ

4—5

«НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА...»

За «круглым сталом» «ЛіМа» — пісьменнікі, літаратуразнаўцы, крытыкі

5, 6—7

«РАДАСЦЬ ЗЯМЛІ»

Раздзел з новай аповесці В. БЫКАВА

8—9, 12

«Пра Уладзіслава Францаўну»

Успаміны М. ЛУЖАНАНА

14—15

Да 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі

ДАРУНКІ МУЗЫЧНАЙ ВОСЕНІ

Наш традыцыйны лістападаўскі фестываль у разгары. У сталіцы рэспублікі, ва ўсіх абласных гарадах, у многіх мястэчках і вёсках прайшло ўжо каля двухсот канцэртаў. Сёлетняя, пятнацятая «Беларуская музычная восень» праводзіцца пад знакам 70-годдзя ўтварэння БССР і Кампартыі рэспублікі, што надае творчым агледзінам нашых мастацкіх калектываў, салістаў асаблівы сэнс. Амаль усе яны ўдзельнічаюць у фестывалі, выступаюць з абноўленымі праграмамі. Створаны і новыя калектывы: «Белыя росы» (ансамбль танца Гродзенскай абласной філармоніі), мінская эстрадная група «Асарці»...

Для нашых гасцей фестывальныя канцэрты мала чым адрозніваюцца ад звычайных гастроліяў — хіба што большай увагай друку, тэлебачання. А вось, напрыклад, сталыя наведвальнікі Беларускай дзяржаўнай філармоніі адчуваюць асаблівую атмасферу: людна ў зале, цеснавата ў фая. У першыя дні мінчане знаёмліся з Дзяржаўным сімфанічным аркестрам Украінскай ССР, яго дырыжорам І. Блажковым і Акадэмічным хорам Латвійскай ССР (мастацкі кіраўнік І. Цэпіціс), слухалі выдатную оперную моладзь — міжнародных лаўрэатаў, сярод якіх быў, дарэчы, саліст ДАВТа БССР М. Рысаў. Слова пра маладых сказала Герой Сацыялістычнай Працы І. Архіпава.

Цяпер мінскія меламаны турбуюцца, як патрапіць паслязастра на прэм'еру твора Р. Шчадрына «Запечатленный ангел» (паводле М. Ляскова) — у канцэрте Маскоўскага камернага хору і Акадэмічнага рускага хору СССР пад кіраўніцтвам У. Мініна.

Наш кар.

Дзяржаўны акадэмічны хор Латвійскай ССР.

Фота Ул. КРУКА.

СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

18—19 лістапада адбылася дзесятая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай ССР адзінаццатага склікання.

Вярхоўны Савет аднагалосна прыняў Закон аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР на 1989 год і пастанову аб ходзе выканання Дзяржаўнага плана на 1988 год, а таксама Закон аб Дзяржаўным бюджэце Беларускай ССР на 1989 год і пастанову аб зацвярджэнні справаздачы аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту за 1987 год.

Вярхоўны Савет аднагалосна прыняў пастанову аб Рэспубліканскай праграме «Здароўе» на перыяд да 2000 года.

Была прынята пастанова аб утварэнні Пастаяннай камісіі па нацыянальных пытаннях і міжнацыянальных адносінах. Старшынёй яе выбраны дэпутат Вярхоўнага Савета рэспублікі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, пісьменнік І. Г. Чыгрынаў. Сярод яе членаў — народны мастак СССР З. І. Азгур, народны пісьменнік БССР В. У. Бынаў, народны артыст СССР І. М. Лучанон, партыйныя, саветскія дзеячы, рабочыя, калгаснікі — дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР.

Сесія таксама зацвердзіла Указы Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

СВЯТА ПАЛЕСКАГА КРАЮ

У Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў адбылася прэс-канферэнцыя з нагоды адкрыцця Дзён народнай творчасці Гомельскай вобласці, прысвечаных 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі, што праходзіць у Мінску з 21 па 27 лістапада. Начальнік упраўлення культуры Гомельскага аблвыканкома А. Р. Маісеенка расказаў аб развіцці народнай творчасці ў вобласці, аб тых калектывах, якія прыехалі на свята. Прадстаўнікі з Гомельшчыны, сярод іх дырэктар Гомельскага абласнога навукова-метадычнага цэнтру Г. С. Шведова, загадчык аддзела культуры Рагачоўскага райвыканкома М. І. Гарбачова, гаварылі пра значэнне культуры ў духоўным жыцці вёскі, аб праблемах культасветработы.

Удзел у Днях культуры прымаюць лепшыя самадзейныя калектывы вобласці, сярод якіх народны фальклорны тэатр музычнай наменды «Жалейка» з Гомеля, народны ванальна-харэграфічны ансамбль «Гоміў» Палаца культуры вытворчага аб'яднання «Гомельпрамбуд», ванальны ансамбль «Ярок» Тураўскага гарадскога Дома культуры Жытнавіцкага раёна і інш.

У Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў адкрыты выстаўні самадзейных мастакоў, майстроў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва і фотамастацтва, асабістых і музейных калекцый «Свет захвалення». Завершыцца праграма Дзён культуры Гомельшчыны 26 лістапада вялікім святочным канцэртам лепшых самадзейных калектываў вобласці.

● «ПЕРАД КІМ ЖА ТУТ ПЕЦЬ?»
● ІНШАЙ ВУЛІЦЫ НЕ ЗНАЙШЛОСЯ
● ШТО АДЫЛОСЯ З УНІВЕРСІТЭТАМ

7 кастрычніка «ЛіМ» надрукаваў ліст Васіля Быкава ў рэдакцыю, дзе ён просіць адгукнуцца чытачоў, якія ведаюць што-небудзь пра лёс некаторых рэпрэсаваных літаратараў Беларусі. Сярод іншых упамінаецца і прозвішча Уладзіміра Іванавіча Самойлы-Сулімы.

Доўгі час мне давялося займацца вывучэннем біяграфіі Уладзіміра Іванавіча, яшчэ ў 1979—1980 гадах я звяртаўся ў кампетэнтныя ўстановы, у тым ліку па месцы жыхарства і арышту У. І. Самойлы—у г. Вільнюсе. Аднак былі кароткімі: звестак пра лёс гэтага чалавека няма.

На маю думку, У. Самойла, як і іншыя беларускія дзеячы Вільні, былі арыштаваны па фальсіфікаванай справе і знішчаны прысудам «тройкі». Не выключана, што апошні раз яны бачылі бланкі неба над сабою ў Курапатах. Можна, у Курапатах не беларускіх, таму што «свае» Курапаты ёсць і ў Прыбалтыцы, і не толькі ў ёй адной. Проста пра іншыя Курапаты шырокай грамадскасці яшчэ не вядома.

Нельга не пагадацца з В. Быкавым, што пра лёс рэпрэсаваных асоб мы павінны ведаць усю праўду. І карыстацца іх багатай спадчынай, няхай іншы раз і ў чымсьці супярэчлівай, складанай, але каштоўнай для нас.

Пра У. І. Самойлу (Суліма — адзін з многіх яго літаратурных псеўданімаў) некалькі гадоў назад мною падрыхтаваны дакументальны нарыс жыцця і творчасці, які пасля перапрацоўкі і заўваг рэцэзентаў зноў адасланы ў выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Уладзімір Іванавіч Самойла і яго справа—гэта асобная старонка для глыбокай размовы. «Шчыры друг песняра»—Янікі Купалы, яго дарадчык і настаўнік, першы ў Беларусі карэспандэнт і крытык творчасці Аляксандра Блока, філосаф, паэт, празаік, вучоны, які шмат зрабіў для росквіту беларускай культуры, пра жыццё жыццё часна, сумленна, незалежна ні ад каго і ні ад якіх абставін.

Мне пашчасціла ў час пошукаў выйсці на след сына У. І. Самойлы—Уладзіміра Уладзіміравіча, які жыў у Варшаве. Сын Уладзіміра Самойлы ў суровы час вайны прымынуў да лагера антыфашыстаў, змагаўся за інтарэсы свайго народа і не стаў паслугачом фашызму, ча якога ўспядалі надзеі асобына здраднікі і палітычныя хціўцы.

Разам з сябрамі Анатолем Рымашэўскім, Аляксеем Палюновым, Фердынандам Траяновым і іншымі Уладзімір Самойла з 1941 года ўдзельнічаў у вільненскім падполлі. Гэтапа выйшла на іх след, і ў маі 1943 года яны былі арыштаваны. Сын Самойлы—язьненік лагера Асвенцім пад нумарам 157585, якога сярбы-взялі двойчы ратавалі ад газавай камеры. Потым Уладзімір Уладзіміравіч

утрымліваўся ў філіяле Бухенвальда—у шахце Ван-Лебенам Ээй пад нумарам 96466 да канца вайны. У Польшчу ён вярнуўся ў ліпені 1945 г. Працаваў тэхнікам Грамадскага будаўнічага прадпрыемства ў Мазавецкім, а потым у Варшаве, куды неўзабаве з Вільні забраў і маці. У Варшаве Уладзімір Самойла займаўся ў політэхнічным тэхнікуме, атрымаў дыплом інжынера-будаўніка, ажаніўся. У яго сям'і—дзве дачкі, унукі...

З Уладзімірам Уладзіміравічам у мяне адылося некалькі тэлефонных размоў. Пра бацьку сказаў:

— Ён шмат пісаў, днём бегаў па розных справах, прачытаў стосы газет. За машынку сяду пераважна вечарам і працаваў дапазна, часам выходзіў на шпацир... Ён мала дбаў пра дабрабыт... Вельмі шанаваў маці і клапаціўся пра яе спакой. Калі заканчваў што-небудзь пісаць, быў вясёлы, задаволены, гатовы танцаваць. Быў шчуплы і вышэйшы за маму, быў патрабавальным, надта працавітым, не цягнуў недысцыплінаванасці, ілжы, непунктуальнасці. Быў імпульсіўным, запальчывым.

— Ці захаваліся пісьмы і аўтографы бацькі на кніжках Аляксандра Блока перыяду 1909—1911 гадоў?

— Не захавалася нічога. Пісьмаў—гэта дакладна. Калі бацьку арыштоўвалі, забралі амаль усе яго паперы...

Зразумела, пра абставіны арышту пытаць па тэлефоне было няёмка. А наведзець Варшаву мне не давялося. У мяне ёсць нейкае спадзяванне, што паперы У. І. Самойлы, якія забралі разам з ім, недзе захоўваюцца. Але захоўваюцца ў тым выпадку, калі архіў НКУС з Вільні паспелі вывесці наперадні альбо ў першыя дні вайны ў іншае месца, калі толькі які «адуканавы» чыноўнік не выдаў распараджэнне—«унічыжыць, як не представляючы аператывной і исторической ценности».

Мікола КАЛІНКОВІЧ, член Саюза пісьменнікаў СССР, г. Тбілісі.

Як вядома, Цэнтральны райвыканком горада Мінска адмовіў «Тутэйшым» у правядзенні мітыngu-рэквіему па той нібыта прычыне, што планаваў сам правесці ў парку Я. Купалы Дні Брэсцкай вобласці ў рамках III Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці. А чаму ж не правесці? Я была ў парку па службовых абавязках з 11 гадзін і магу засведчыць, што тут людзей амаль не было. Склалася ўражанне, што іх проста не запрасілі, не зазвалі— праз радыё, газеты, афішы, вусныя аб'явы, песнямі, музыкай.

Аўтобусы з фальклорнымі калектывамі пад'ехалі ў прызначаны час, выступілі тры ансамблі... Раптам я ўбачыла, як адна з удзельніц «Знаходкі», падняўшыся на сцэну, пайшла назад у аўтобус. На маё пытанне, чаму яна вяртаецца, адказала з крыўдай у голасе: «...Чаго мерзнуць? Перад кім жа тут пець?»

У гэты дзень мне стала бялота за людзей, якія кінулі свае хатнія справы, калгасы запалілі камандзіровацкія, далі аўтобусы, палілі каштоўны бензін. Чаму людзей прымуцілі пець перад ліпамі і клёнамі? Чаму ўлады горада не адмянілі выступленні фальклорных калектываў у парку, калі і самі не прыйшлі, і людзей не сабралі?

На маю думку, сустрэча мясцовымі ўладамі г. Мінска фальклорных калектываў вёсак Іванаўскага, Пінскага, Столінскага раёна ў часе правядзення Дзён Брэсцкай вобласці высветліла бюракратычны падыход да культуры, калі толькі і клопату, што аб «птушачках» у справаздачах.

М. ЖАБІНСКАЯ, старшы навуковы супрацоўнік РНМЦ.

г. Мінск.

Жыву і працую ў Львове. З 1 верасня з'яўляюся слухачом Інстытута павышэння кваліфікацыі выкладчыкаў грамадскіх навук пры Беларускам дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна. Разам са мной павышаюць кваліфікацыю грамадстваў з розных ВНУ Расійскай Федэрацыі, Украіны, Малдавіі, Закаўказзя, Прыбалтыйскіх і Сярэднеазіяцкіх рэспублік, сацыялістычных краін. За час вучобы дзякуючы кіраўніцтву інстытута мы шмат даведліся пра гісторыю, культуру, мастацтва працавітага беларускага народа. Пабывалі на экскурсіях у Брэсце, Хатыні, Салігорску, на Кургане Славы, у музеях Янікі Купалы, Пётруся Броўкі, пазнаёмліліся з выстаўнай твораў аднаго з найбольш вядомых жывапісцаў, графікаў і скульптараў, відага асветніка Язэпа Драздовіча, прысвечанай 100-годдзю з дня яго нараджэння, іншымі гістарычнымі мясцінамі сталіцы і рэспублікі.

Разам з прыемнымі ўражаннямі, атрыманымі за час знаходжання ў Брэсці Беларусі, мне і многім малым таварышам па вучобе незразумела тое, чаму ні ў рэспубліцы, ні ў сталіцы, ні ў іншых гарадах, дзе мы пабывалі, немагчыма набыць простага паштовага канверта з выявай на беларускую тэматыку. На галоўным паштамце ў Мінску, у паштовых аддзяленнях і кіёснах «Саюздруку» іх няма і

адказваюць, што ніколі не было. Даводзіцца купляць канверты з выявамі, якія не маюць ніякіх адносін да Беларусі. А хацелася б, адпраўляючы пісьмы з Мінска, Гомеля, Віцебска, Полацка, Брэста ці якога іншага горада Беларусі, набыць канверты з выявамі, якія маюць адносіны да гэтых мясцін. Станоўчыя прыклады ў гэтым плане ёсць у Расійскай Федэрацыі, на Украіне, у Прыбалтыйскіх рэспубліках, у іншых краінах краінах, у краінах сацыялізму.

Здзіўляе, чаму Міністэрства сувязі Беларускай ССР займае такую дзіўную пазіцыю? Няўжо ў Міністэрстве няма асоб, якія адказваюць за гэту справу і ведаюць, што такіх канвертаў даўно чкаюць людзі, у прыватнасці, калекцыянеры.

А што адпостраўчаць на канвертах, паштоўках — за гэтым пытанне не стаіць.

Рэспубліка мае багатую старажытную гісторыю, тут жылі і працавалі многія выдатныя асветнікі беларускага народа, відныя дзеячы беларускай культуры, літаратуры і мастацтва, выдатныя дзеячы Камуністычнай партыі, рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху.

Беларусь валодае сусветна вядомымі помнікамі прыроды, унікальнымі прадстаўнікамі фаўны і флары. На тэрыторыі рэспублікі ёсць шматлікія помнікі архітэктуры.

Вялікую цікавасць уяўляюць гербы старажытных беларускіх гарадоў XVI—XVIII стагоддзяў. 40 такіх гербаў апублікавана ў 2-м томе «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі».

Чаму б не скарыстаць, хоць бы часткова, пералічанае пры выбае паштовых канвертаў на беларускую тэматыку?

Для пачатку ўзяць хоць бы партрэт выдатнага сына беларускага народа Франціска Снарнына, 500-годдзе з дня яго нараджэння будзе адзначацца ва ўсім свеце. Набліжаюцца юбілей Францішка Багушэвіча, Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага, Янікі Купалы, Януба Коласа. Чаму б не змясціць на канверце партрэт ці твор Язэпа Драздовіча—100-годдзе з дня нараджэння якога нядаўна адзначалася.

Няўнасць такіх канвертаў у Беларусі будзе садзейнічаць патрыятычнаму і інтэрнацыянальнаму выхаванню працоўных і мець вялікае пазнаваўчае значэнне.

Мяркую, што ў вырашэнні гэтага пытання, акрамя Міністэрства сувязі БССР, актыўны ўдзел павінны прыняць Беларускі фонд культуры і Міністэрства культуры Беларускай ССР.

Аляксей МАРКЕВІЧ, гісторык.

У «Вячэрнім Мінску» за 25 студзеня гэтага года паведамлялася, што рашэннем Мінгарвыканкома вуліца Юбілейная ў былым пасёлку Малы Трасцянец перайменавана ў вуліцу Цішкі Гартнага. Нядаўна мне і З. С. Андрусевічу—пляменніку З. Жылуновіча—захацелася пазнаёміцца з гэтай вуліцай, прайсціся па ёй. У сонечны кастрычніцкі дзень мы прыехалі ў М. Трасцянец, але ніякіх прыкмет, што там ёсць вуліца Цішкі Гартнага, не знайшлі.

На шыльдах дамоў паранейшаму пазначана вул. Юбілейная—звычайная вясковая ву-

ліца, якая нічым не адрозніваецца ад пыльнай і бруднай палывовай дарогі.

Каля дома № 40 мы сустрэлі яго гаспадара—Кеда Л. А.—брыгадзіра трактарнай брыгады саўгаса «Расцвет» Мінскага раёна. Леанід Антонавіч ведае, што іх вуліца перайменавана ў вул. Цішкі Гартнага і што Цішка Гартны (Зміцер Жылуновіч)—пісьменнік і першы старшыня Савецкага ўрада Беларусі. І таму адразу спытаў у нас: «Чаму ж гэта, таварышы, для такога заслужанага і паважанага чалавека, як Цішка Гартны, не знайшлося ў горадзе Мінску больш прыгожай вуліцы, каб прыстойна ўшанаваць памяць нашага выдатнага земляка?»

Сказаць папраўдзе, мы былі збянтэжаны пытаннем сельскага працаўніка. Было відавочна, што саўгасны брыгадзір мысліць больш разумна, з большым пачуццём адказнасці, чым некаторыя чыноўнікі з Мінгарвыканкома. Нам стала сорамна за тых таварышаў, якія прымалі такое рашэнне. Няўжо яны ніяк не могуць усваяваць, што Цішка Гартны—вядомы беларускі пісьменнік, палымяны змагар за Савецкую Беларусь, нацыянальна-дзяржаўнага тыпу, які ўнёс найвялікшы ўклад у стварэнне БССР Кампарты Беларусі,—заслгоўвае лепшага ўшанавання яго памяці.

Такі папрок кіруючым таварышам з гарвыканкома тым больш правамерны, што ў гады сталіншчыны З. Жылуновіч быў рэпрэсаваны і ў выніку катаванняў загінуў у расквіце творчых і жыццёвых сіл. Зараз Зміцер Хведаравіч поўнацю рабілітаваны па партыйна-палітычнай лініі і адноўлены ў партыі.

Таму лічу, што заклік Анатоля Варавы «вярнуць З. Жылуновіча (Цішку Гартнага) з небыцця» і большасць яго прапановаў заслугоўваюць увагі і адабрэння («ЛіМ», № 42, 1988). Няменшай увагі заслугоўвае і прапанова Уладзіміра Голубева («ЛіМ» № 43, 1988) пра збудаванне ў скверы на скрыжаванні вуліц Свядлова і Кірава помніка Цішці Гартнаму. На маю думку, і сам гэты сквер можна было б назваць яго імем.

Рыхтуючыся да 70-годдзя ўтварэння БССР і КПБ, наш святы абавязак прыстойна ўвекавечыць светлую памяць слаўнага сына беларускага народа.

Аляксей КЛАЧКО, заслужаны настаўнік Беларускай ССР.

г. Мінск.

Вырашылі звярнуцца ў вашу газету з разважаннямі, якія ўзніклі ў нас пасля наведвання 3 лістапада першых заняткаў у народным універсітэце гісторыі і культуры Беларусі.

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

ЦІ ДАЛЁКА ДА МЯЖЫ

30 верасня ў «ЛіМе» быў змешчаны артыкул віцебскага журналіста С. Навумчыка «Мяжа», які прыцягваў увагу грамадскасці да рашэння аб будаўніцтве АЭС на Гародоччыне, ставіў пад сумненне мэтазгоднасць узвядзення ядзернага энергаганта на поўначы Беларусі. За час, які мінуў з дня выхаду лімаўскай публікацыі, у беларускім і ўсесаюзным друку з'явіўся шэраг матэрыялаў, што прама ці ўскосна датычаць праблем, узятых у артыкуле «Мяжа».

«АЭС: чуткі і сапраўднасць» — пад такім заглаўкам 22 кастрычніка на старонках «Віцебскага рабочага» ўбачыла свет досыць дзіўнае паведамленне. Прыявядзём яго цалкам:

«У апошнія дні сярод насельніцтва распаўсюджаюцца чуткі, нібыта на тэрыторыі вобласці намячаецца будаўніцтва атамнай электрастанцыі. У гэтай сувязі наш карэспандэнт звярнуўся да першага намесніка старшыні Віцебскага аблвыканкома У. А. Цацохі.

— Хачу адразу адзначыць, — сказаў Уладзімір Аляксандравіч Цацоха, — што гэтыя чуткі носяць яўна правакацыйны характар і не маюць пад сабой сур'ёзных падстаў. Яны распаўсюджаюцца асобнымі безадказнымі грамадзянамі з намерам нагнаць абстаноўку, стварыць напружаную атмасферу ў працоўных калектывах. Так, сапраўды, з кампетэнтных крыніц нам вядома, што ў рэспубліцы ўтварыўся дэфіцыт электраэнергіі. Для яго ліквідацыі ёсць рашэнне дырэктывы органаў аб расшырэнні магутнасцей Лукомльскай ДРЭС і ДРЭС у Белаазёрску. Рашэння ўрада рэспублікі аб будаўніцтве ў нас атамнай электрастанцыі няма, і як

мінімум у гэтым стагоддзі яно не прадугледжваецца».

Наўрад ці гэтае паведамленне павялічыла інфармаванасць насельніцтва Віцебшчыны. У пагрозлівым вокрыку кіраўніка абласнога маштабу фактам яўна няўтульна сярод апракмы ідэалагічных штампав: «правакацыйны чуткі», «безадказныя грамадзяне», «нагнаць абстаноўку»... Да таго ж, у сваім вярочце да жыхароў вобласці У. А. Цацоха прадэманстраваў, мякка кажучы, недасведчанасць.

У распаўсюджаным БЕЛТА ў лістападзе матэрыяле «Беларуска АЭС. Дзе і калі?» яснасць у «правакацыйнае пытанне» ўнёс намеснік старшыні Савета Міністраў БССР Л. С. Фірысанов:

«— Рашэнне аб будаўніцтве Беларускай атамнай электрастанцыі было прынята ў адпаведнасці з «Энергетычнай праграмай СССР на працяглы перыяд»... На нарадзе з удзелам спецыялістаў Інстытута ядзернай энергетыкі АН БССР, Беларускага ўн-та, УНДПэнергапрама, Кіеўскага Атамэнергапракта, Дзяржапрапрыорды БССР і іншых вырашана папярэдне вывучыць магчымасць будаўніцтва АЭС на тэрыторыі Гародочкага раёна».

«Паверце, для нас, энергетыкаў, і гэтае месца далёка не ідэальнае, — сказаў у гутарцы з карэспандэнтам БЕЛТА начальнік Беларускага тэрытарыяльнага энергетычнага аб'яднання Г. Хартановіч («А ці нельга без АЭС?», «Советская Белоруссия», 13 лістапада), — тут няма разгалінаванай сеткі электраспажывання, спатрэбіцца збудаванне многіх кіламетраў чыгуначных і шасейных дарог, пракладка канала ад Заходняй Дзвіны да невялікага абмяялага возера, якое пасля паглыблення мяркуюцца папаўніць паводкавымі водамі... Неабходна будзе правесці мноства і іншых дапаможных работ. Я ўжо не кажу пра тое, што разам са станцыяй плануецца будаўніцтва сучаснага вялікага горада».

Выказаная праз друк думка спецыяліста-энергетыка (не пазбаўлена, прынамсі, адцення ўласнай прафесійнай перавагі над «прафанамі») дорыць спадзявання на шырокае і ўсебаковае абмеркаванне важнай для Беларусі праблемы. Г. Хартановіч засведчыў гатоўнасць спецыялістаў «да канструктыўнага, дэлавага дыялогу, у якім... павінны ўсё-ткі пераважаць не эмоцыі, а ўзважаны, цвярозы разлік, рэальная ацэнка будучай сітуацыі ў рэспубліцы».

І, вядома ж, рэальная ацэнка сітуацыі цяперашняй. Аўтар артыкула «Чарнобыль стукне ў сэрца» («Звязда», 15 лістапада) старшыня Беларускага аддзялення Савецкага дзіцячага фонду У. Ліпскі прыводзіць такія словы дырэктара Навукова-даследчага інстытута радыяцыйнай медыцыны У. Мацюхіна:

«— Сітуацыю ў Беларусі пасля чарнобыльскай аварыі расцэньваю сёння як вельмі складаную. На маю думку, патрабуюцца надзвычайныя меры, і не толькі адной рэспублікі. У чым сутнасць? А ў тым, што

У «Ліме» за 2 верасня пра-чыталі аб'яву аб адкрыцці пры Палацы культуры Беларускага намагаання Беларускага фонду культуры і Рэспубліканскага таварыства аматараў інігі на-роднага ўніверсітэта культуры «Старонкі нашай гісторыі». А-разу ж вырашылі запісацца на гістарычны факультэт, бо ведаў па гісторыі роднага краю, адчу-ваем, вельмі не хапае. Не спыні-ла нас і тое, што жывём у другім горадзе. Месяцы два цягнуліся тэлефонныя перагаво-ры з арганізатарамі ўніверсітэ-та прапанавалі пазваніць праз тыдзень, то праз два (удакладняеца праграма, шу-каем памяшканне, лентараў і г. д.). Нарэшце, доўгачканае: «Заняткі пачнуцца 3 лістапада». Адрозніе не сцямілі, што гэта чацвер, у газеце ж пісалася, што заняткі будуць у суботу. На першы раз вырашылі ска-рыстаць свае адулы і паехалі. Купішы абанементаў, убачылі, што і ўсе далейшыя заняткі заплаваны на чацвер. Вель-мі нязручна, асабліва для нас, іншагародніх. Але ж, думалася, што ўсе турботы і нязручнасці акупяцца тым, што мы пачуем на занятках, зможам далучыцца да таямніц гісторыі.

І вось самі заняткі. Людзей у зале сабралася шмат: і мо-ладзь, і людзі сталага веку. У 18 гадзін у прыздым паднялі-ся чалавек сем і... першае рас-чараванне. Усе выкладчыкі, ук-лючаючы рэктара Сташкевіча М. С., гавораць па-руску. Чаму? Мярнуецца вывучэнне беларус-кай гісторыі і культуры, і слу-хачы, ва ўсім разе мы, чала-ві, што выкладанне будзе вес-ціся на роднай мове. Гэта ж зразумела. Адчуванне было не, што нас ашукалі. Пра-грама, з якой нас пазнаёміў рэктар, тансама ўяўляла сабой нешта іншае, чым абяцалася ў газеце. Да таго ж, лектары чы-талі нецікава. Лекцыі, відаць, разлічаны на студэнтаў, але ж тут аўдыторыя іншая. Зразуме-ла, што студэнты вымушаны слухаць такія лекцыі (у зале некаторыя заснулі), але ж мы, заплацішы свае грошы, ах-вирываючы сваім вольным час-сам, думаецца, маем права на нешта больш цікавае і змяс-тоўнае. Напэўна, расчараваны былі не толькі мы, многія пакі-далі залу, кідалі рэплікі з месц. Мы паслалі рэктару запі-ску з прапановай чытаць лек-цыі ў далейшым на беларус-кай мове і абмеркаваць гэту прапанову тут жа разам са слухачамі. «Абмеркаванне» бы-ло наступнае. Рэктар сказаў, што наступіла запіска з прапа-новы чытаць лекцыі на бела-рускай мове, але што ён лі-

чыць гэта «нецелесообразным». І ўсё, пытанне закрыта, ніко-му з залы выказацца не далі.

У абанементах сказана, што мярнуецца заняткі праводзіць у выглядзе дыскусій, «круглых сталоў» і лекцый, але ж пра-грама, прапанаваная нам, уклю-чае толькі лекцыі і ў завяршэн-не навукова-практычную канфе-рэнцыю. На запытанні слухачоў накіонт такіх разыходжанняў пачулі тое ж «нецелесообраз-но». Геаграфія «2-3 экскурсій па гістарычных мясцінах», абяцаных у абанементах, звузі-лася ў тлумачэннях рэктара да граніц Мінска. Дык чаму было так і не напісаць у абанементах?

Калі арганізатары ўніверсі-тэта мелі за мэту паставіць у справядзачы галачку аб чарго-вым мерапрыемстве, то маты сваёй яны дасягнулі. А як жа быць тым, хто на самай справе хоча вывучаць гісторыю родна-га краю?

Т. ЧАРНЯУСКАЯ, Т. ПЯТРОВІЧ,
бібліятэкары,
г. Маладзечна.

Ад рэдакцыі. Мусім вытлу-мачыць сітуацыю. Справа ў тым, што нашы маладзечанс-кія чытачы трапілі на заняткі зусім не таго народнага ўні-версітэта культуры, пра які яны прачыталі ў «Ліме» за 2 верасня. У тым нумары што-тыднёвіка была змешчана не аб'ява, як пішуць тт. Чарняў-ская і Пятровіч, а інтэрв'ю са старшынёй праўлення Беларус-кага фонду культуры І. Чыр-вынавым. У ім сапраўды ішла гаворка аб адкрыцці народнага ўніверсітэта «Старонкі нашай гісторыі», які меў на мэце за-спраціць на заняткі тых, хто ці-кавіцца гісторыяй роднага краю, хоча вывучыць беларускую мо-ву. Адкрыць гэты ўніверсітэт меркавалася ў сценах і з да-памогай Палаца культуры Бела-рускага фонду. Праграма яго, як гаварылася ў інтэрв'ю, абяцала быць цікавай і разнастайнай, відаць, таму і ахвотнікаў на-ведваць заняткі знайшлося ня-мала. Па розных прычынах БФК і Палац культуры Бела-рускага фонду не знайшлі агульнай мовы. У выніку ў Палацы пачаў дзейнічаць свой ўніверсітэт гісторыі і культуры Беларусі, праграма якога, як відаць з ліста нашых чытачоў, адрозна-ваецца ад праграмы, прапанаванай БФК.

Дарэчы, пра гэтую сітуацыю паведамляла газета «Звязда» ў нумары за 2 лістапада г. г., змясцішы інтэрв'ю дырэктара Палаца культуры Беларускага фонду В. Шчытцовай.

УСЕ БЫЛО, як заўсёды, як ва ўсе гадавіны Кастрычніка. Чырвоныя сцягі і транспаранты, святочныя трыбуны, медзь аркестраў, гваздікі. Неслі плакаты. Напрыклад, такі: «Перабудове — энергію маладых».

Калі на тэлеэкране з'явіліся юныя дэманстранты з усмешкамі на тварах, я ўспомніў фатаграфію, якую ўбачыў незадоўга парад святкам. На фоне шэрага восеньскага неба, ста-

боднай, раскаванай атмасферы ішла размова. Паміж вышэйшым кіраўніком партыі і ўрада і маладымі людзьмі не было ніякіх штучных бар'ераў, недаверу, прадурзятасці. У гутарцы закраліся самыя складаныя, істотныя праблемы сённяшняга эканамічнага і грамадска-палі-тычнага жыцця — ад самастой-насці працоўных калектываў і студэнцкага і школьнага сама-кіравання, ад узаемаадносін дзяржавы і добраахвотных

гі камсамолу ягонага безыніцы-ятывасці, гатоўнасці згодна ківаць і бязмежна ўслаўляць поспехі партыі і яе «рулявога» ў гады брэжнеўшчыны. Зусім натуральнай была разгубле-насць кіраўніцтва, ды і грамад-ства ў цэлым, калі на свет з'я-віліся і сталі множыцца нефар-мальныя групы і аб'яднанні — панкі, рокеры, хіпі, металісты, крышнаіты, а потым і розныя самадзейныя палітычныя клу-бы. Адкуль яны ўсе ўзяліся,

На тэму дня

З КІМ ПЕРАМОЖАМ?

рых дрэваў без лісця, над на-тоўпам — дзяўчына, якую ўзялі нечыя моцныя рукі. Цяжка перадаць тыя пачуцці, з якімі дзяўчына — звычайная, сучасная — спрабуе разгле-дзець нешта, мабыць, страшнае і незвычайнае, што адбываецца непаладк. На яе твары — на-дзея і трывога, боль і ўпарт-насць, вера і адчай. Здымак зроблены 30 кастрычніка гэта-га года ў Мінску, на Маскоў-скіх могілках. Тая дзяўчына — адна з тысяч людзей, што прыйшлі на мітынг-рэзкім, прысвечаныя памяці ахвяр ста-лінізму, прыйшлі, каб адзна-чыць «Дзяды», дзень шанавання продкаў. Я таксама быў там і магу засведчыць: сярод удзель-нікаў забароненага мітынгу пе-раважала моладзь. Сюды прый-шлі сябры па нефармальным аб'яднаннях «Тутэйшыя», «Та-лака», «Сучаснік», «Мінская альтэрнатыва», проста сту-дэнты і школьнікі, якіх вывела на вуліцы юная энергія, ціка-васць да ўсяго неардынарнага і смелага. Наогул, моладзі ўласціва быць там, дзе нара-джаецца нейкі рух, дзе няма застою.

Так супала, што ў тых дні наша краіна адзначала 70-год-дзе Ленінскага камсамолу. (Між іншым, адзін з уяўных довадаў гарадскіх улад супра-ць правядзення мітынгу быў той, што ў Мінску праводзіцца святочныя мерапрыемствы ў гонар юбілею ВЛКСМ!)

Якраз напярэдадні падзей у Мінску ў Маскве адбывалася сустрэча Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова з моладдзю. Сустрэ-ча, на якой Генеральны сак-ратар ЦК КПСС скажа: «І сё-ня, і асабліва заўтра поспех пе-рабудовы ў рашаючай ступені залежыць ад укладу маладых. Перабудова — гэта ваша спра-ва на многія гады. І яшчэ ён скажа, «што моладзь сёння ста-новіцца палітычна актыўнай сі-лай. Мы вітаем гэту актыў-насць моладзі. Мы ў ёй заці-каўлены. Гавару гэта і ад імя партыі і ўпэўнен, што ў гэтым зацікаўлена ўсё наша грамад-ства!»

Няхай вас не палохаюць цяж-касці, не пасуйце перад імі. Ня-хай вас не бянтэжыць наві-зна. Гэта заўсёды стварае не-звычайную сітуацыю. Часам мы не гатовы да таго, каб дзей-нічаць у новых умовах. Але гэта толькі часовы стан. Калі вы будзеце актыўнымі, разум-нымі ў сваіх дзеяннях, учы-ках, вы зможаце вырашыць усе пытанні».

Той, хто назіраў па тэлеба-чанні за сустрэчай камсамоль-цаў з Генеральным сакратаром ЦК КПСС, Старшынёй Прэзі-дыума Вярхоўнага Савета СССР М. С. Гарбачовым, не мог не заўважыць, у якой сва-

таварыстваў, ад новага зака-надаўства (у прыватнасці, пад-рыхтоўкі Закона аб моладзі) да сацыяльных і экалагічных праблем, праблем раззбраення і армейскай службы.

Дыскусія, у прыватнасці, разгарнулася вакол выдамага выказвання «Хопіць корпацца ў мінулым». Вывучаць мінулае, ведаць нашу гісторыю, гаварыць М. С. Гарбачоў, заўсёды вель-мі важна і павучальна. Неаб-ходна ўвабраць у сябе ўсё ка-штоўнае, што дасягнута вопы-там, культурай папярэдніх пакаленняў, збавіцца ад усяго таго, што трымае нас, абця-жарвае наша грамадства, пе-рашкаджае раскрыцця сацыя-лізму як сапраўды народнаму ладу.

«У гісторыі нашай краіны, нашага народа многа таго, што нас не толькі трывожыць, але непакоіць, — сказаў М. С. Гар-бачоў у сваім выступленні «Пе-рабудова і моладзь: час дзеян-няў». — Мы глыбока перажы-ваем усім грамадствам тое, што здарылася ў гады культу асобы. І з гэтага мы робім вы-вады».

Так, гісторыя камсамолу так-сама дае падставы рабіць вы-вады. На VIII з'ездзе РКП(б) у сакавіку 1919 года была пры-нята рэзалюцыя, падрыхтаван-ая сакратаром ЦК РКМ Л. Шаціным, «Аб рабоце ся-род моладзі». Галоўны сэнс рэвалюцыі заключаўся ў тым, каб замацаваць самадзей-насць саюза моладзі як асновы яго існавання (гл. «Правда», 24.10.88 г. «Моладзь... частка рэвалюцыі»). Падкрэслівалася, што кантроль партыі над кам-самолам не павінен мець нічо-га агульнага з апекаваннем па дробязях, а праводзіцца ён толькі ў рамках Статута РКМ.

Гэты пункт гледжання зна-ходзіў пацвярджэнне і развіц-цё і на наступных з'ездах партыі, уключаючы XIV. На ім была прынята паводле даклада М. Бухарына (дарэчы, любімца не толькі партыі, але і камса-молу) рэзалюцыя «Аб рабоце камсамолу».

Аднак, у сталінскія часы, пасля разгрому ЦК камсамолу на чале з яго генеральным сакратаром А. Косаравым, пасля масавых рэпрэсій і фізіч-нага знішчэння лепшых кам-самольцаў і маладых камуніс-таў, ВЛКСМ ператварыўся ў частку камандна-адміністра-цыйнай сістэмы. Саюз «сталін-скай моладзі» рыхтаваў не толькі і не столькі змену пар-тыям функцыянерам, апарат-чыкам, колькі выходзіў ста-ранна работнікаў для орга-наў унутраных спраў, а такса-ма юных хунвейбінаў (хаця сам тэрмін з'явіўся, зразумела, значна пазней).

Не дадалі аўтарытэту і пава-

гэтыя «нефармалы»? Але ж чаму — «яны»? Яны — частка нашага грамадства. Мы жывём усе разам, і ўсе іх праблемы — гэта нашы праблемы. Трэба прызнаць, што камсамол, да-кладней, большая частка кам-самольцаў зразумела гэта і працягнула руку сваім тавары-шам. Ну, а старэйшыя пака-ленні? Не, далёка не ўсім спа-дабалася, што моладзь не жа-дае больш слухаць «натацыі», што яна не хоча верыць усяму на слова, а хоча самастойна вывучаць далёкае і блізкае мінулае, вывучаць мову, трады-цыі, культуру свайго народа, што яна — а гэта для кансер-ватараў самае страшнае, — хо-ча дзейнічаць.

І вось адзін за адным з'яў-ляюцца ў нашым рэспублікан-скім друку артыкулы, падпісаныя дарослымі саліднымі дзя-дзькамі, частка з якіх абцяжа-рана навуковымі званнямі. І ўвесь сэнс гэтых артыкулаў, не кажучы пра іх абражальны тон, заключаецца ў адным: про-ціпаставіць юнае пакаленне — старэйшаму, інтэлігенцыю і студэнцтва — рабочаму класу. Хто ж ставіць перад сабой па-добныя мэты? Ці не пра іх сказаў М. С. Гарбачоў на су-стрэчы з моладдзю: «Я не ве-даю, хто супраць? Супраць толькі той, хто сёння карыста-ецца незаслужанымі льготамі, службовым становішчам і каго задавальняе учарашняе жыц-цё. Напэўна, гэта частка лю-дзей не хоча, каб перабудова ішла хутчэй. Больш таго, можа, частка з іх наогул не прымае перабудову. Гэта таксама мы павінны бачыць і ведаць. Такія людзі ёсць у нашым грамад-стве».

І мы ўбачылі такіх людзей. Убачылі, як яны ні спрабавалі хавацца за спінамі міліцыяне-раў, за параграфамі Указу аб парадку правядзення мітынгаў і дэманстрацый.

«Час наш рэвалюцыйны, — сказаў М. С. Гарбачоў. — Глы-бокія перамены пачаліся. Про-ціборствуець і старое, і новае. Есць прыхільнікі і таго, і дру-гога. Адкрытых праціўнікаў перабудовы няма. Для ўсіх астатніх — гэта няпростае час пераасэнсавання ўсяго жыцця — і свайго ўласнага, і краіны, пошук новых падыходаў, новых рашэнняў або адраджэнне зве-даўшых выпрабаванні часам і патрэбных нам і сёння каш-тоўнасцей».

Так, прыйшоў час усім нам рабіць выбар: з кім мы і куды ідзем. Думаецца, у той ка-стрычніцкі дзень усе мы крыху пасталелі. Пасталелі разам з нашай моладдзю — надзеяй нашай.

Віталь ТАРАС.

ПАЭТЫЧНЫ ВОДГУК

Браніслаў СПРЫНЧАН

Дождик в Черновцах

Нет, не зря в народе говорят: — Химия на выдумки горазда... Облысело сразу полтора Синеглазых городских ребят.

Что их ожидает впереди? Что творит прогресс на белом свете? С колыбели попадают дети Прямо под кислотные дожди.

В светлорусых нежных волосках Обнаружен вредоносный таллий,

Из уральских или рурских далей Прилетел он в сизых облаках?

Ликовали: — Дождик, пропусти!.. Дети в соловьиной Буковине, На лету ловили капли ливня, Причащались ими из горсти.

Только радость горькою бедой Обернулася. Как они резвились, Как по лужам радужным носились!

Только оказалось: причастились Не живой, а мертвою водой.

най змены» ад 19 лістапада — «Вёска, якая не існуе» С. Плыт-кевіча і «Якія з нас змагары» С. Навумчыка, у грамадскай думцы паміж мярнуемым буд-даўніцтвам Беларускай АЭС і бядой, якая здарылася два га-ды назад, існуе не штучная сув-вязь. Хтосьці, магчыма, спіша гэта на «эмоцыі», хтосьці і ўвогуле называе «нагнятаннем абстаноўкі». Разам з тым, нель-га не адзначыць, што сёння непалаўнанасць ідзі ўзвядзення ядзернай электрастанцыі на тэ-рыторыі рэспублікі з'яўляецца сур'ёзным фактарам нашага жыцця.

І апошняе. Днямі ў друку з'явілася паведамленне «У ЦК Кампартыі Беларусі і Савета Міністраў БССР», дзе ў адказ на пытанне аб будаўніцтве АЭС на Віцебшчыне сярод ін-шага сказана:

«Урадам рэспублікі прынята рашэнне аб спыненні праект-на-разведачных работ».

Наш аглядальнік.

29 лістапада ў Маскве пачне работу нечарговая дванаццатая сесія Вярхоўнага Савета СССР. На разгляд яе выносяцца важнейшыя пытанні — «Аб задачах удасканалення структуры і дзейнасці органаў дзяржаўнай улады і правасуддзя» і «Аб выбарах народных дэпутатаў СССР».

Зараз завяршаецца ўсенароднае абмеркаванне законапраектаў аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі СССР і аб выбарах народных дэпутатаў.

Генеральны сакратар ЦК КПСС, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. С. Гарбачоў, выступаючы 15 лістапада на нарадзе ў Арле, падкрэсліў: «Цяпер на парадку дня — рэформа палітычнай сістэмы. Гэта не простае пераарэамерыраванне ўлады, не рэаіраўна пасады і змена шылдаў. Забеспячэнне моцнага народаўладдзя — вось галоўная мэта палітычнай рэформы».

Як падкрэслівалася на пасяджэннях Дэпутацкай камісіі Вярхоўнага Савета СССР, мільёны грамадзян ацэньваюць праекты як важныя і канкрэтныя крокі па перабудове прадстаўнічых органаў улады. Аднак пры гэтым выказваецца шмат заўваг, дапаўненняў, прапановаў.

Цяпер, калі да прыняцця адказных рашэнняў засталіся лічаныя дні, даводзіцца канстатаваць, што навуковая і творчая інтэліген-

цыя нашай рэспублікі не прымала актыўнага ўдзелу ў абмеркаванні законапраектаў.

Праўда, 21 лістапада г. г. адбылася падзея, аб якой нельга не сказаць. У рэспубліканскім Доме кіно на сходзе прадстаўнікоў творчых саюзаў праекты законаў аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі СССР і аб выбарах народных дэпутатаў былі абмеркаваны з удзелам вучоных-прававедаў, юрыстаў, прадстаўнікоў грамадскасці Мінска.

У ходзе шматгадзіннай дыскусіі былі выказаны дзесяткі канкрэтных прапановаў, папярэнняў і заўваг, у тым ліку крытычных. Гаварылася, у прыватнасці, што многія палажэнні законапраектаў не адпавядаюць патрабаванням перабудовы і дэмакратызацыі, рашэнням XIX партыйнай канферэнцыі аб стварэнні прававой дзяржавы.

Было выказана меркаванне, што новую рэдакцыю Канстытуцыі трэба было б прыняць не на сесіі цяперашняга сходу Вярхоўнага Савета СССР, а правесці па гэтым пытанні ўсенародны рэфэрэндум (галасаванне). А пакуль што варта было б абмежавацца прыняццем часовага палажэння аб выбарах.

Гэтыя меркаванні ляглі ў аснову рэзалюцыі, якую ўдзельнікі схода накіравалі ў адрас Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

— Законы аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі СССР і аб выбарах народных дэпутатаў СССР патрэбны нам, калі мы сапраўды хочам развіваць сацыялістычную дэмакратыю, удасканальваць нашу палітычную сістэму, зрабіць незваротным рэвалюцыйны працэс перабудовы. Мільёны саведзкіх людзей выйшлі са стану палітычнай апатыі і іх ужо не могуць задаволіць многія нашы законы, якія, можна сказаць, скампраметавалі сябе сваёй раслівістасцю, неабавязковасцю, незфектыўнасцю, тым, што, фактычна, патуралі многім негатывным з'явам у нашым жыцці.

— З гэтым нельга не пагадзіцца. Зараз, у час перабудовы, нам трэба шукаць адказы на многія сур'ёзныя пытанні, звязаныя з недасканаласцю нашай палітычнай сістэмы. Як вы ведаеце, у дакументах XIX Усесаюзнай партканферэнцыі гаварылася пра рэформу палітычнай сістэмы, пачаткам ажыццяўлення якой і з'яўляюцца праекты законаў аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі СССР і аб выбарах народных дэпутатаў СССР, якія былі вынесены на ўсенароднае абмеркаванне. Як вядома, сутнасць рэформы — размежаванне функцый партыйных і дзяржаўных органаў, вяртанне да ленінскай практыкі ўмацавання і павышэння ролі Саветаў, аб'яднання вакол іх усіх грамадскіх арганізацый, усіх грамадзян.

Прадстаіць адрэгуляваць механізм дэмакратычнага выяўлення, фарміравання і захавання інтарэсаў усіх класаў і сацыяльных груп грамадства. На варце гэтых інтарэсаў будзе стаяць не толькі народныя дэпутаты, абраныя грамадзянамі па выбарчых акругах, а і дэпутаты, якія будуць прадстаўляць грамадскія арганізацыі: КПСС, прафсаюзы, ВЛКСМ, аб'яднаны кааператары, жанчын, ветэранаў вайны і працы, навуковых работнікаў, творчых саюзаў і інш.

Выбары народных дэпутатаў ад грамадскіх арганізацый будуць згодна з праектам законаў, праводзіцца на іх з'ездах, канферэнцыях, або пленумах іх агульнасаюзнаў ці рэспубліканскіх органаў.

— Тут мне, Уладзімір Андрэвіч, не ўсё зразумела. Ці не атрымаецца так, што будзе парушаны асноўны прынцып дэмакратыі: адзін выбарчык — адзін голас? Дагэтуль адзін і той жа выбарчык не мог галасаваць, скажам, адразу па дзвюх выбарчых акругах. А цяпер? Выбаршчын, калі ён, на-

НАША УЛАДА САВЕТАЎ

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыць з першым намеснікам Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР У. А. МІКУЛІЧАМ

прыклад адначасова з'яўляецца пісьменнікам, вучоным і членам ЦК Кампартыі рэспублікі, зможа галасаваць некалькі разоў: як звычайны грамадзянін па месцы жыхарства, у Саюзе пісьменнікаў, у Акадэміі навук, у Цэнтральным Камітэце партыі. Такім чынам, адзін чалавек будзе мець чатыры галасы, а другі толькі адзін. Дзе ж тут роўнасці!

— Думаю, што ніякага парушэння дэмакратыі не будзе. Трэба мець на ўвазе, што народныя дэпутаты ад грамадскіх арганізацый складуць толькі трэцюю частку ад усёй колькасці дэпутатаў З'езда народных дэпутатаў СССР, і яны будуць больш поўна выказваць інтарэсы ўсіх пластоў нашага грамадства.

— Дэпутацкі корпус. Не сарэж, што сярод дэпутатаў Вярхоўнага Саветаў саюзнаў рэспублік і СССР ёсць няшмала людзей, якія не адпавядаюць паводзінаў грамадзяніна, калі вядома, да гэтага вызначэння паставіцца з усёй сур'ёзнасцю. Ім не хапае ведаў, у іх вузкі палітычны круггляд, часта не хапае ўмення шырока мысліць. Я далёкі ад думкі вінаваціць у гэтым саміх дэпутатаў. Справа ў тым, што ў нас часта людзі атрымліваюць дэпутацкае званне толькі за высокую вытворчыя паказчыкі — выканаў тры гадавыя заданні, атрымаў высокі ўраджай, надала шмат малака і т. п.

На газетных фотаздымках, на кадрах кіна- і тэлеэкрані, прысвечаных рабоце сесій Вярхоўнага Саветаў, адразу пазнаеш гэтых людзей па абвешчаных, напружаных, крыху разгубленых тварах. Яны заўсёды дружна, навіперадзі, нібы баючыся спазніцца, цягнуць угору рукі ў час галасавання.

Нямала ёсць дэпутатаў, якія набылі гэтую годнасць, дзякуючы таму, што займаюць высокую пасаду, уваходзяць у пэўную наменклатуру.

Могучы, праўда, сказаць: за іх жа галасаваў народ, яны прайшлі ў дэпутаты амаль аднагалосна. Сапраўды так. Але някая цана гэтаму аднагалоссцю, калі людзі на выбарчым участку апускаюць у урну бюлетэны, нават не зазіраючы ў яго.

— Пытанні, якія вы закранаеце, сапраўды вельмі сур'ёзныя. Але ж рэформа палітычнай сістэмы акурат і накіравана на тое, каб дэмакратызаваць працэс выбараў, павысіць аўтарытэт народнага дэпутата. Я сам не адно скліканне быў дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР і ведаю па ўласным вопыце, які гэта нялёгка абавязак, якога напружання сіл патрабуе, асабліва калі ты яшчэ член Пастаяннай камісіі Вярхоўнага Савета, дзе ідзе вялікая аналітычная работа. Кожны дэпутат павінен рэгулярна трымаць справаздачу перад сваімі выбаршчыкамі, выконваць іх наказы, а гэта досыць складаная справа.

Вы кажаце, што пры вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета часта кіруюцца толькі іх вытворчымі паказчыкамі. Відаць, бывае і такое. Але, як правіла, улічваецца грамадзянская актыўнасць чалавека, яго падкаванасць, скажам, у пытаннях сельскагаспадарчай вытворчасці, калі гэта, напрыклад, сельскі працаўнік. Вось дадзеныя па Вярхоўным Саветах БССР. У яго цяперашнім складзе 485 дэпутатаў, з якіх 53,4 працэнта маюць вышэйшую адукацыю, астатнія — сярэдняю. Каб упэўніцца ў здольнасці большасці дэпутатаў мысліць па-

дзяржаўнаму, трэба паслухаць іх выступленні на сесіях Вярхоўнага Савета, на пасяджэннях Прэзідыума, у пастаянных камісіях, у час справаздач перад выбаршчыкамі. Есць сярод дэпутатаў — рабочых, сельскіх працаўнікоў — сапраўдныя самародкі, з аналітычным мысленнем, здольнасцю адрозніваць сутнасць пытання, знаходзіць правільнае рашэнне. Пагаварыце з дэпутатамі — мінскімі рабочымі А. Шарановічам і Я. Шуляком — і вы ўбачыце, якія гэта прышчыповыя, разумныя людзі. Няма лепшых абаронцаў інтарэсаў рабочага класа, чым яны, і рабочыя гэта ведаюць.

Цяпер пра выбарчы кампаніі. Так, на жаль, яны мелі шмат заганаў, часта ператвараліся ў чыста фармальны акт.

— Так адбываецца яшчэ, відаць, і таму, што на выбарах няма, фактычна, выбару — у бюлетэні стаіць прозвішча толькі аднаго чалавека, нягледзячы на тое, што большасць выбаршчыкаў ніколі не бачыла...

— Згодна з праектамі законаў, пра якія мы з вамі вядзем гаворку, у выбарчы бюлетэні будзе ўключана, як правіла, дэпутатаў больш, чым ёсць мандатаў. Гэтым будзе забяспечана свабода выбару. Наогул, пры правядзенні выбараў народных дэпутатаў колькасць кандыдатаў у дэпутаты не абмяжоўваецца. Кожны ўдзельнік перадвыбарчага сходу можа прапанаваць для абмеркавання любую кандыдатуру, у тым ліку і сваю.

— Сваю? Нават насуперам думкі начальства? Але ж яму спатрэбіцца такая ж падтрымка, у тым ліку і матэрыяльная, для правядзення перадвыбарчай кампаніі, як і афіцыйна абіраваным кандыдатам.

— Прэцэдэнты такія ўжо ёсць. А хіба не звычайнай з'явай сталі ў нас выбары дзяржтэатраў падпріемстваў, навуковых і навучальных інстытутаў, кіраўнікоў партыйных і саветскіх органаў, калі людзі самі прапаноўвалі свае кандыдатуры на гэтыя пасады?

— Чарговыя асеннія і веснавыя сесіі Вярхоўнага Савета СССР, згодна з праектамі но-

вых законаў, як правіла, будуць працягвацца тры-чатыры месяцы. У той жа час у артыкуле 104 гаворыцца, што дэпутат ажыццяўляе свае паўнамоцтвы, не парываючы з вытворчай або службовай дзейнасцю. Дык скажыце, Уладзімір Андрэвіч, якая карысць будзе, напрыклад, ад дэпутата-дзірэктара завода таму заводу, калі ён будзе адсутнічаць тры чвэрці года?

— Так, на час пасяджэнняў З'езда народных дэпутатаў сесіі Вярхоўнага Савета і мясцовага Савета, а таксама для ажыццяўлення дэпутацкіх паўнамоцтваў у іншых выпадках, прадугледжаныя праектамі законаў, дэпутат вызваляецца ад выканання вытворчых або службовых абавязкаў з захаваннем сярэдняга заробку па месцы пастаяннай працы, які выплачваецца за кошт дзяржаўных бюджэтных сродкаў.

Робіцца ўсё гэта для прафесіяналізацыі дэпутатаў Вярхоўнага Савета, каб яны не наскокам, не ў адзін прыём вывучалі складаныя палітычныя і эканамічныя пытанні, які гэта робіцца зараз, калі сесія доўжыцца, як правіла, усяго два дні.

— Мо, нарэшце, знікне на сесіях Вярхоўнага Савета тое сумна славутае аднагалоссе па ўсіх пытаннях парадку дня? Гэта ўжо стала «прытчай лясцёк». Бывае, што пры адным і тым жа складзе Вярхоўнага Савета на розных сесіях аднагалосна прымаюць рашэнні, якія прырачаюць адно аднаму, і наогул інтарэсам краіны.

— Вы апярэчуеце старымі фактамі. На апошняй сесіі Вярхоўнага Савета СССР, у якой я прымаў удзел, некалькі дэпутатаў выступілі супраць зацвярджэння Указаў «Аб парадку арганізацыі і правядзення сходаў, мітынгаў, вулічных шэсцяў і дэманстрацый у СССР» і «Аб абавязках і правах унутраных войск МУС СССР пры ахове грамадскага парадку», матывуючы сваю пазіцыю іх недасканаласцю. Думаю, што спрэчкі, дыскусіі, барацьба думак стануць арганічнай уласцівасцю сесій Вярхоўнага Савета, наогул усіх Саветаў.

— Існуючая палітычная сістэма менш за ўсё была прыстасавана для арганізацыі грамадскага жыцця на дэмакратычных пачатках. Саветы апынуліся, фактычна, у становішчы, калі ўлада іх стала малазфектыўнай. Што трэба зрабіць, Уладзімір Андрэвіч, каб вярнуць уладу Саветам, паставіць іх над іншымі дзяржаўнымі інстытутамі? Як павінна змяніцца сама арганізацыя работы Саветаў усіх ступеняў, каб заважваць трывалы аўтарытэт у народа?

— Канстытуцыйнае паняцце Саветаў значна пашырэнца. Уводзіцца новыя звенні — З'езд народных дэпутатаў, які зойме вярхоўнае месца ў сістэме Саветаў, а таксама З'езд народных дэпутатаў саюзнаў і аўтаномных рэспублік. Узмаўняюцца кантрольныя функцыі Саветаў, бо ў іх склад, як правіла, не будуць выбірацца асобы, якія займаюць пасады ў органах, падсправаздачных Саветам.

Трэба ўдакладніць паўнамоцтвы

Маючае адбыцца прыняцце законаў — важнейшы крок на шляху сфармуляванага XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыяй удасканалення палітычнай сістэмы саветскага грамадства. Азнямленне з праектам Закона аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі (Асноўнага Закона) СССР дазваляе зрабіць шэраг заўваг.

На мой погляд, няма дакладнасці ў палажэннях арт. 110, што датычаць склікання нечарговых пасяджэнняў З'езда народных дэпутатаў. Ініцыятыва ў гэтым пытанні прадстаўлена органам, падпарадкаваным З'езду, саюзнай рэспубліцы, а

таксама «не менш за адну пятаю народных дэпутатаў СССР». Незразумела, як гэтыя 450 (з 2250) дэпутатаў, якія жывуць у розных рэгіёнах краіны, змогуць карыстацца гэтым правам.

У большай дакладнасці мае патрэбу арт. 91. У ім гаворыцца, што мясцовыя Саветы «фарміруюць» свае прэзідыумы». Слова «фарміруюць» мае розны сэнс. Закон жа не павінен пакідаць магчымасцей для розных тлумачэнняў. Таму павінна быць указана, што мясцовы Савет выбірае Прэзідыум. Тут жа трэба ўстанавіць кворум, парадок галасавання, змены складу. Відаць, выбары

прэзідыума, змены яго складу павінны праводзіцца тайным галасаваннем.

Трэба арт. 94 дапоўніць указаннем, што пытанні галоснага характару дзейнасці Саветаў вызначаюцца законам аб галоснасці работы Саветаў.

У арт. 150 трэба ўказаць, што выканком непасрэдна падсправаздачны Прэзідыуму мясцовага Савета.

Мае патрэбу ў дапаўненні і палажэнне арт. 149 аб Прэзідыуме мясцовага Савета. У артыкуле гаворыцца, што Прэзідыум «арганізуе» работу мясцовага Савета. Слова «арганізуе», узятае з грамадска-палі-

тычнага лексіону, досыць няпэўна вызначае функцыі Прэзідыума. Пра іх трэба сказаць больш поўна. На Прэзідыум павінны быць ускладзены падрыхтоўка праекта перспектываў і гадавога планаў работы Савета, правядзенне кантролю за падрыхтоўкай сесіі і рэалізацыяй яе рашэнняў, кантроль за работай пастаянных і часовых камісій, выканкома і яго апарату, скліканне нечарговай сесіі мясцовага Савета, арганізацыя работы па вывучэнні грамадскай думкі, змест і парадок справаздач перад Саветам і насельніцтвам і інш.

Няма поўнай дакладнасці і ў палажэнні арт. 112, які прадугледжвае, што З'езд штогод абнаўляе да адной пятай складу абедзвюх палат Вярхоўнага Савета СССР. У аснове гэтага палажэння — глыбока дэмакратычная ідэя аб бесперапынным абнаўленні складу вышэйшага органа дзяржаўнай улады кра-

іны. Аднак фармулёўка гэтай ідэі не паслядоўная. Таму слова «да» павінна быць знята. Проста — абнаўляецца адна пятая складу дэпутатаў.

У арт. 130 Праекта замацоўваецца падсправаздачнасць Савета Міністраў З'езду і Вярхоўнаму Савету. Аднак на яго ўскладаецца абавязак трымаць справаздачу толькі перад Вярхоўным Саветам. Відавочна, ён павінен быць абавязаны трымаць справаздачу і перад З'ездам.

Немалаважнае значэнне мае і перыядычнасць справаздач. У Праекце гаворыцца пра тое, што Савет Міністраў «рэгулярна трымае справаздачу». Аналагічная норма змяшчаецца і ў арт. 130 Канстытуцыі СССР 1977 г. На практыцы ж яна не выконвалася. Таму мэтазгодна ўказаць у Канстытуцыі СССР, што Савет Міністраў СССР абавязаны даваць справаздачу пра сваю дзейнасць на кожным па-

Уся паўната заканадаўчых паўнамоцтваў цяпер будзе сканцэнтравана ў руках самога З'езда народных дэпутатаў і Вярхоўнага Савета СССР. Гэта буйны крок наперад у дэмакратычным развіцці краіны, бо заканадаўчыя функцыі цяпер будуць поўнацэнна ажыццяўляцца органамі калектыўнага кіравання. Дзейнасць Саветаў народных дэпутатаў будзе грунтавацца на аснове калектыўнага, свабоднага, дэлавога абмеркавання і вырашэння пытанняў, галаснасці, рэгулярнай справяднасці выканаўчых і распарадчых органаў. Узрасце роля сесій Саветаў, пастаянных камісій (дарэчы, у нашай рэспубліцы работа іх апошнім часам істотна актывізавалася). Думаю, адгэтуль у нябыт цяперашняй практыка, калі апарат, выканком падмяняюць прадстаўнічы орган, якім з'яўляецца Савет. Толькі ён, Савет, толькі дэпутаты павінны вырашаць карэнныя пытанні дзяржаўнага жыцця і кантраляваць дзейнасць органаў кіравання.

— Уводзіцца новая, так сказаць, інстанцыя — Камітэт канстытуцыйнага нагляду СССР. У яго будзе функцыі, падобныя на функцыі Вярхоўных судов у некаторых заходніх краінах?

— Увогуле — не. Камітэт канстытуцыйнага нагляду ў сістэме вышэйшых органаў улады будзе належыць выключна важнае месца. Ён будзе выбірацца З'ездам народных дэпутатаў тэрмінам на 10 гадоў, але не з ліку дэпутатаў. Чаму? Таму што камітэт закліканы забяспечваць кантроль за тым, каб законы і пастановы ўрада, нарматыўныя акты іншых дзяржаўных органаў і грамадскіх арганізацый адпавядалі Канстытуцыі. Трэба асабліва падкрэсліць, што з'яўленне такога незалежнага органа, як Камітэт канстытуцыйнага нагляду, стане яшчэ адной перашкодай на шляху магчымых заканадаўчых памылак, з'явіцца важнай вяхой у стварэнні сацыялістычнай прававой дзяржавы.

— Як праішло абмеркаванне праектаў законаў у рэспубліцы?

— Вельмі актыўна. Па праектах законаў грамадзянамі, працоўнымі калектывамі і грамадскімі арганізацыямі Беларусі ўнесена каля чатырох тысяч прапаноў і заўваг, якія былі разгледжаны ў Пастаяннай камісіі заканадаўчых меркаванняў Вярхоўнага Савета БССР, а таксама на пасяджэнні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Прапановы і заўвагі працоўных рэспублікі па праектах законаў абагулены і накіраваны ў Вярхоўны Савет СССР.

— Ці будуць прыняты законы аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі БССР і аб выбарах народных дэпутатаў БССР?

— Так, абавязкова. У гэтым кірунку вядзецца актыўная работа.

— Дзякуй, Уладзімір Андрэвіч, за змястоўную гутарку.
Гутарыў М. ЗАМСКІ.

сяджэнні з'езда і на кожнай сесіі Вярхоўнага Савета СССР.

Намечаны працяг тэрміну паўнамоцтваў мясцовых Саветаў да пяці гадоў можа мець як станоўчы, так і негатывны вынікі. Трэба мець на ўвазе, што захаванне ў складзе дэпутатаў мясцовага Савета 15—20 працэнтаў дэпутатаў на большы тэрмін абсалютна неабходна для падтрымання пераемнасці ў рабоце пастаянных камісій. Значыць, частцы дэпутатаў прадстаіць працаваць у Савеце дзесяць гадоў. Я не кажу ўжо пра натуральную стомленасць (яна назіраецца і ў цяперашні час ў канцы тэрміну паўнамоцтваў Савета). Нельга не ўлічваць і таго, што за дзесяць гадоў у жыцці дэпутата могуць адбыцца розныя змены, якія абцяжаряць ці зробяць немагчымай яго работу ў Савеце.

А. ЛЕЙЗЕРАУ,
доктар юрыдычных навук.

Н. Пашкевіч. Пачынаючы размову, хацелася б сказаць вось што. Тэма яе ўвогуле вельмі шырокая, бадай што бяжэжная, у ёй мноства самых розных аспектаў. Захапіўшыся, можна загрузасціць яе прыватнымі фактамі і меркаваннямі. Няхай сабе і цікавымі самі па сабе. І добра будзе, калі, улічваючы «праграмны» характар гэтай размовы, мы пры ўсёй

следаванні гісторыі беларускай літаратуры ад старажытнасці да нашых дзён, якія ўвабралі ў сябе дасягненні нашай даследчыцкай думкі на яе ўздыме пасля XX з'езда КПСС. А колькі новых, датуль невядомых старонак даўняга і больш

Галавач — адкрыўся цэлы свет. Маё пакаленне ўваходзіла ў жыццё, маючы на руках кнігі тых, чые творы былі з 30-ых гг. забаронены. Барацьба за Гарэцкага, дарэчы, цягнулася да 1972 года, пакуль не выйшаў яго двухтомнік. Можна

што нам не спатрэбіцца іх адкрываць, а яны ўсё-ткі вырысоўваюцца.

А. Мальдзіс. Учора я глядзеў фільм Абуладзе «Дрэва жадання», і мяне літаральна паласнула адна фраза: «Забыццё мінулага — першая прыкмета ўпадку нацыі». Падумалася, што гэта вельмі і вельмі стасуецца да нас. У час, калі адзначаўся юбілей Кастуся Каліноўскага,

НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА...

Мы з'яўляемся сведкамі небывалай з'явы: працы гісторыкаў, «забытых» твораў класікаў і твораў пісьменнікаў, чые імёны замоўчваліся, па сваёй папулярнасці пераўзыходзяць сёння нават прыгодніцкую і дэтэктыўную літаратуру.

Так заўсёды бывае на пераломных рубяжах гісторыі. Прайдзены адзін этап у развіцці грамадства, наперадзе — новы. Ёсць аб'ектыўная патрэба азірнуцца назад, усвядоміць пройдзены шлях, зрабіць высновы. Пераломны час перажывае і наша літаратура. Ад таго, якія высновы мы зробім сёння, залежыць яе заўтрашні дзень.

Новыя публікацыі, увядзенне ў кантэкст літаратурнага жыцця

ця ўсё большай колькасці імёнаў і твораў ставіць перад гісторыка-літаратурнай навукай усё новыя задачы. Менавіта дзеля ўсвядомлення новых праблем і быў праведзены «круглы стол» у рэдакцыі нашага штотыднёвіка. Яго адкрыла загадчык аддзела, член рэдакцыі «ЛіМа» Галіна Каржанеўская. У гаворцы прынялі ўдзел: крытыкі і літаратуразнаўцы Уладзімір Калеснік, Адам Мальдзіс, Вячаслаў Рагойша, Серафім Андрэюк, Анатоль Сідарэвіч, Янка Саламевіч, Міхась Тымчына, Ігар Жук, пісьменнікі Барыс Сачанка і Кастусь Тарасаў. Вёў пасяджэнне старшыня секцыі крытыкі і літаратуразнаўства СП БССР, член рэдакцыі «ЛіМа» Нічыпар Пашкевіч.

незапраграмаванасці думкі, пры ўсёй свабодзе выбару прадмета выказванняў у канчатковым выніку засяродзіліся на нейкіх самых важных арыенцірах. Дзякуючы жыватворным абнаўленчым працэсам, якія адбываюцца сёння ў савецкім грамадстве, стварыліся, па-мойму, як ніколі спрыяльныя ўмовы для таго, каб рэальна марыць аб праўдзівай, аб'ектыўнай, пазбаўленай рознага роду вульгарызатарскіх абмежаванняў гісторыі і культуры нашай роднай зямлі. І гэтыя ўмовы мы павінны выкарыстаць з найбольшым плёнам. Што для гэтага можна і трэба зрабіць неадкладна? Якія сёння паўстаюць праблемы — праблемы і тэарэтычнага, і метадалагічнага, і практычна-арганізацыйнага характару? Якія перашкоды трэба адолець? У якой ступені нам яшчэ замінае інерцыя нашага ўчарашняга — тэарэтычна і палітычна перастраховачнага — дня? І ці няма недаацэнкі і абьякавасці да справы з боку людзей, ад якіх залежыць яе арганізацыйнае і матэрыяльнае забеспячэнне? Якія нашы магчымасці ў выданні і папулярнасці адкрытых старонак спадчыны? Склад удзельнікаў «круглага стала», па-мойму, дастаткова прадстаўнічы і даведчаны, каб выявіць выразную карціну таго, як выглядае сёння працэс адраджэння літаратурнай спадчыны на ўсю гістарычную глыбіню, паставіць, а то і высветліць многія актуальныя і балючыя пытанні.

І такое спадзяванне. Асуджаючы згубную шкоду гістарычнага бяспамяцтва, мы будзем яшчэ больш аб'ектыўнымі і справядлівымі, калі самі не станем забываць, не аддадзім належнае ўсяму таму добраму і плённаму, што ўжо дагэтуль зроблена нашым літаратуразнаўствам, краязнаўствам, нашымі вучонымі-прафесіяналамі і, так сказаць, даследчыкамі-аматарами. Сёння, вядома ж, нам не трэба пачынаць з «нулявога цыкла». На шмат якіх напрамках вялася ўдумлівае, наватарская праца. Успомнім хаця б чатырохтомнае, а потым двухтомнае (на рускай мове) акадэмічныя калектывыя да-

блізкага літаратурнага мінулага ажыло і адкрылася нам у кнігах, артыкулах і публікацыях асобных даследчыкаў — перш за ўсё Адама Мальдзіса, Алеся Адамовіча, Уладзіміра Калесніка, Алёга Лойкі, Алёся Бачылы, Віктара Каваленкі, Барыса Сачанкі, Міхаса Мушынскага, Уладзіміра Конана, Уладзіміра Казберука...

Словам, ёсць у нас немалы станоўчы вопыт пошукаў, асваення і ўдумлівага асэнсавання спадчыны, яго трэба трымаць на ўзбраенні. Але ў святле новых патрэб і магчымасцей зробленае можна, напэўна, разглядаць і толькі як пачатак справы, маштабы якой мы, магчыма, сёння да канца сабе і не ўяўляем. Хто ведае, што хаваюць ад нас гістарычныя далёкія часу дэталі многія не разведаныя, а некаторыя пакуль па розных прычынах і не даступныя архівы?

Калі ласка, хто праявіць ініцыятыву і возьме першае слова?

А. Сідарэвіч. У вывучэнні спадчыны можна пачаць з колькіх этапамі. Першы — ад нашаніўскага перыяду да 29 года. Менавіта ў 29-м для нас пачаўся «вялікі пералом», пра што засведчыў у сваёй «Аповесці для сябе» Барыс Мікуліч. У літаратуры і мастацтве лявацкага тэндэнцыя атрымала верх, і, натуральна, усё тое, што не адпавядала ёй, ішло на глум. Не будзем гаварыць пра Заходнюю Беларусь. Там усё ж даследаванні працягваліся. Былі гадавікі, часопісы «Калоссе» і «Беларускі летаніс». Пачалася вайна — процістаянне славянства і германскага духу. І тут спатрэбілася сёе-тое вярнуць, паказаць прэстыж славянства, яго даробак і ўклад у еўрапейскую культуру, і дзеля гэтага палітычнага, тымчасовага інтарссу былі ўвакранены Скарныя, Каліноўскі. Трохі звярнуліся да спадчыны, да нашай нацыянальнай гісторыі.

Трэці перыяд актыўнага вяртання спадчыны пачаўся пасля XX з'езда, калі пачалі вяртаць імёны маладыкоўцаў, узвышэнцаў, членаў «Пробліску» і іншых аб'яднанняў. Да нас вярнуліся Чарот, Цішка Гартны,

сказаць, што яна працягваецца і сёння. Бо і ў гэты перыяд, які цягнуўся недзе ад сярэдзіны 50-ых гг. да канца 60-ых, мы не пазбавіліся старых дагматычных схем. Шэраг пісьменнікаў заставаўся за бортам, як і многія творы Купалы, Коласа... Зараз пачынаецца чарговы перыяд у вяртанні спадчыны.

Рэпліка: Можна, і апошні?

А. Сідарэвіч. Я спадзяюся, што нам не спатрэбіцца адкрываць цэлыя мацерыкі, цэлыя пляды імён. Пазбаўляючыся вульгарнага сацыялагізму, дагматызму, неўцтва, гуманізаваўшы грамадства, зразумеўшы, што сацыялізм гэта не толькі тое, чаму вучыў нас у кароткім курсе І. В. Сталін, што сацыялізм як вучэнне і сацыяльная сістэма мае многа мадыфікацый, мы павінны зразумець, што і сацыяльная думка на Беларусі таксама была прадстаўлена багата якімі плынямі. Навіна, Власт і іншыя — яны таксама па-свойму былі барацьбітамі за народную долю і волю. Нацыяналістамі яны не былі, як зразумелі мы сёння. У Беларусі сацыялістычны рух меў, як і па ўсім свеце, шмат плыняў. Кожны па-свойму хацеў свайму народу добра. Па-новаму мы зірнулі і на тых, чые творы былі кананізаваны, на Купалу і Коласа. Мы прызнаём мастацкую вартасць твораў і тых пісьменнікаў, якія не былі сацыялістамі, напрыклад, былых хаджаў, скажам, Казіміра Свярка і Андрэя Зязюлі. Што датычыць вяртання стараўшай спадчыны — да 19 ст., то ўся справа не ў светапоглядных перагародках, як у выпадку з нашаніўцамі, а ў падрыхтоўцы кадраў. У нас амаль няма спецыялістаў па лаціне.

А. Мальдзіс, доктар філалагічных навук. Мы адзіны славянскі народ, за выключэннем лужыцкіх сербаў, які не мае аддзялення славістыкі ні ў адным з універсітэтаў.

А. Сідарэвіч. Мы дажыліся да таго, што ў нас няма каму перакладаць творы нашых землякоў, якія пісалі па-польску. На жаль, інстытут замежных моў не рыхтуе кадраў для нашай культуры.

Н. Пашкевіч. Як бачыце, на-конт мацерыкоў вы супярэчыце самі сабе. Спачатку казалі,

давалася мне быць у Маскве, жыў я ў гасцініцы пры прадстаўніцтве БССР. І вось снедаю за сталом у буфете, маскоўскае радыё перадае пра тое, што ў Беларусі святкуюць юбілей К. Каліноўскага. Людзі, якія сядзелі побач са мной — два з іх дэпутацкімі значкамі, саліднага выгляду і салідных пасадак, зацікавіліся: «А хто это такой?» За сталом аказаўся рускі, які працуе ў нашай рэспубліцы, ён і растлумачыў папулярна, хто такі Каліноўскі. Ідзе далей гаворка. Кажу, што скоро ў нас юбілей і Скарныя... Зноў ідзе глыбакадумнае разважанне на тэму «кто бы это мог быть». Прыкладаў элементарнага няведання сярод беларускай збюрэкратызаванай інтэлігенцыі можна прывесці безліч. Ім наша спадчына не баліць. Яны нашых мацерыкоў не бачылі і не бачаць.

Рэпліка: І не жадаюць бачыць.

В. Рагойша. Дарэчы, яшчэ працягваецца юбілейны год, а мы, па сутнасці, не адзначылі як след 150-годдзе Кастуся Каліноўскага. Не было ні агульнааградарскага, ні рэспубліканскага вечара, ні тым больш вечара ў Калоннай зале Дома саюзаў у Маскве. А гэта ж такая дата!

Н. Пашкевіч. Калі я працаваў галоўным рэдактарам на кінастудыі «Беларусьфільм», колькі гадоў давалася званіць ва ўсё званы, што трэба зрабіць мастацкі фільм пра Каліноўскага. І нічога не ўдалося дабіцца. Як быццам бы нішто і не перашкаджаў: рабіце, маўляў. Але ж і належнай зацікаўленасці, дапамогі, настойлівасці з боку кіруючых органаў не было. Мусіць, некаму фігура Каліноўскага ўсё ж здаецца палітычна «нялёгкай», «спрэчнай».

А. Мальдзіс. Каліноўскага баяцца, бо не ведаюць. І не ведаюць, таму што баяцца. Але я хачу вярнуцца да тых кантынентаў, якія застаюцца па-за нашай увагай. Чалавеку патрэбен не толькі хлеб, але і гародніна, садавіна — солі, вітаміны

(Працяг на стар. 6—7).

НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА...

(Пачаток на стар. 5).

ны і г. д. Хлебам стала для нас магістральная — рэалістычная, дэмакратычная плынь, якую мы нядрэнна ведаем. Але ж былі і іншыя плыні. Мы да гэтага часу па-сапраўднаму не асэнсавалі мастацкі вопыт Кіеўскай Русі, як гэта зрабілі рускія, украінскія даследчыкі. Ва ўсім свеце высока цэняць Кірылу Тураўскага, яго прамовы лічацца верхам красамоўства, а мы па сутнасці не ведаем іх тэкстаў, не даследавалі пазытыву. Наступны значны мацярык — культура феадальных вярхоў. Яна фактычна адкінута як чужая, небеларуская. Як быццам мы ўвесь час толькі і пазычалі гэтую культуру ў суседніх народаў. Далей — мацярык рэлігійнай культуры. Вось зараз у інстытуце мы здаём у выдавецтва «Навука і тэхніка» прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Скарыны — гэта пераважна тэксты да канфесійных выданняў.

Для сучаснасці вельмі значным быў бы вопыт і Рэнесанса, і барока... Можна быць, гэта менш тычыцца класіцызму, таму што ён карыстаўся нарматыўнай эстэтыкай. Класіцызм, на мой погляд, больш уплываў на горшыя творы сацрэалізму. Аднаўленнем класіцызму быў рамантызм, і яго вопыт для нас сёння надзвычай плённы. Рамантызм, які вельмі настойліва звярнуўся да народнага жыцця, да народнай культуры, нацыянальнага пачатку, у нас доўгі час лічыўся нечым непаўнацэнным і нават заганным. Успомнім, як доўга і са злосцю адмаўляў Караткевіч сваю прыналежнасць да рамантыкаў. Перачытваў нядаўна яго запісныя кніжкі, там ён даказвае, што ён нічога не выдумляе, што піша ўсё так, як было ў рэальнасці. А ён жа быў сапраўдным рамантыкам па тыпу мастацкага мыслення!

У. Калеснік. прафесар (Брэст). «Я так бачу» — любімы яго выраз.

А. Мальдзіс. І яшчэ адзін мацярык, які пачаў адкрываць для нас Барыс Сачанка, — эміграцыя. У апошнім нумары «Кніжнага обознення» я прачытаў артыкул Пэля Карпа, у якім ён піша пра рускую эмігранцкую літаратуру. «Всё это, между тем, единая русская литература». Адзіная, зразумела, і ўкраінская, і літоўская, і г. д. А мы адсякаем гэтую частку нашай мастацкай спадчыны. Іншая справа, што трэба даваць дакладныя характарыстыкі, як гэта і робіць Б. Сачанка. Ён не навешвае ярлыкоў, ён даследуе. І нарэшце — мадэрнізм, ён жа быў на Беларусі — і ў мастацтве, і ў архітэктуры, і ў літаратуры. А мы не падрыхтаваны да яго ўспрымання, пра што сведчыць спрэчка вакол Шагала. Калі пачытаем некаторыя публікацыі ва ўсеагульнай прэсе, дык падумаем, што Шагал сёння — асноўнае для Беларусі. Так, яго трэба ўшанаваць, хай і музей будзе ў Віцебску, але ўшанаваць, судзілася са школай нашых нацыянальных каштоўнасцей.

Адкрыццям можна чакаць і ў літаратуры 20—30-х гадоў. Не думаю, каб прапала ўсё тое, што было канфіскавана ў час арыштаў.

Некалькі слоў пра тое, што робіцца для рассялення нашай спадчыны ў адзеле дакастрычэцкай літаратуры Інстытута літаратуры АН БССР, якім я кірую. Каб напісаць новую гісторыю дакастрычэцка-

кага перыяду, нам неабходна зрабіць некалькі спраў. Першая: выдаць тэксты — старажытную беларускую прозу, паэзію, драматургію, летапісы, мемуары. Другое: даследаваць старажытную літаратуру на кірунку метада, стыля, напрамак, і тады толькі мы змаглі б выдаць гісторыю на новым узроўні. Мы зараз канчаем аўтарскую работу над трэцім томам «Бібліяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменнікаў». У ім мы будзем даваць з адпаведнымі ацэнкамі, усіх пісьменнікаў, а не выбарачна. Даведнікі не павінны быць толькі пантэонам для заслужаных.

У. Калеснік. Мне здаецца, што нам варта пагаварыць па пытанні рэсацыялізацыі спадчыны. Нам важна не толькі, каб вучоныя ведалі яе і ў тоўстых, маладасупных тамах публікавалі. Нам трэба прыцягнуць да нашай спадчыны шырокія чытацкія масы. Молдзь нашу, якая згаладалася па гісторыі. Без мінулага няма асобы. Няўжо наша спадчына такая сумная, такая нудная, што трэба стравіць дзесяты год, каб у яе ўлікнуць! Летапісы чытаеш, літоўскую хроніку асабліва — як раман, не адарвешся. Гарэцкі разумее гэта. Варта і сёння рабіць стаўку на папулярныя выданні — з харошымі каментарыямі, з уступамі, нават з нарысамі пра людзей, паэзіі. Не выкарыстоўваем мы ў поўнай меры і факсімільныя выданні — яны ж танныя. Калі ж гаварыць канкрэтна пра імёны і творы, то час нам падумаць пра перавыданне твораў Карскага. Незалежны чалавек, вучоны, мысліцель, праўдалюбца!..

К. Тарасаў. Вы тут гаворыце пра перавыданні. Каб перавыдаваць, патрэбна выдавецтва. Ні «Навука і тэхніка», ні «Універсітэцкае» гэтым не займаюцца. Хто зробіць каментары для летапісаў? У нас жа спецыялістаў па палых пералічыш.

Н. Пашкевіч. Усім нам, вядома, хацелася б неадкладна мець у сваёй бібліятэцы выданні спадчыны. Але ж будзем рэалістамі. Імгнення гэта не зробіць. Наш жа сённяшні клопат — пераканаць, што яе трэба выдаваць і папулярнаваць. Як справядліва заўважыў украінскі даследчык Уладзімір Дзюба ў «Вопросах литературы», чытачу мала ведаць спіс рэабілітаваных пісьменнікаў — яму патрэбны іх творы!

К. Тарасаў. Дык што, можа, перавыдаць артыкул Цішкі Гартнага «Нацыянал-дэмакратыя за працаў?» Баюся, што ў многіх тады прападзе ахвота ставіць яму помнік.

У. Калеснік. Паталогія часу — вось што трэба даследаваць. Як давалі людзей да страты годнасці чалавечай, да страты маральнага коду, па якім жыло ўсё чалавецтва спакон вякоў. Пра ўрокі сталінізму трэба гаварыць, а не пра артыкул Цішкі Гартнага.

І. Жук (Гродна). Дэфармацыя часу і свядомасці — пытанне надзвычай важнае. Вяртаючы спадчыну, мы несумненна ажыццяўляем высакародную ідэю. Але гэта толькі палова справы. Трэба нарэшце ў поўны голас сказаць народу, што на пераломе 20—30-х гг. адбывалася не проста сацыяльная несправядлівасць. Трэба сказаць, трэба растлумачыць, што гэты пералом азначаў не што іншае, як гвалтоўнае ўсталяванне пад прыкрыццём высакародных мэт абсалютна іншай дзяржаўнасці, што самым круўным чынам была незаконна ў інтэлектуальным ка-

пітале народаў. І, як заўсёды бывае ў гіганцкіх сацыяльных працэсах, калі адна дзяржаўная дактрына заступае на месца другой, у перакрэсці гісторыі аказваецца духоўная існасць народа, дух нацыі. Тыя імёны беларускіх пісьменнікаў, што называліся тут ці яшчэ будуць называцца — самае яркае ўвасабленне народнага, нацыянальнага духу. Абылганне іх інтэлектуальнымі пігмеямі азначала перадусім абылганне народнага духу. О, гэта хітрая, своеасаблівая філасофія!.. Выхаваўне спадчынай павінна ажыццяўляцца не толькі праз сам факт яе вяртання, але і праз гісторыка-філасофскае асэнсаванне прычын і прадметных урокаў ад яе страты. Калі мы пераможам, зломім старое дзяржаўнае ўтварэнне, тады будуць у нас і летапісы, і Ластоўскі — усё будзе. Галоўнае — павярнуць народную думку.

Рэпліка: Ужо павярнулі! (паказваецца нумар «Вячэрняга Мінска»).

І. Жук. Хачу яшчэ сказаць, што нам трэба навучыцца аб'ектыўнасці бачання і ясна ўсвядоміць, што канкрэтныя паводзіны Ц. Гартнага, ці А. Салагуба, ці П. Галавача ці... імярэк, — гэта толькі суб'ектыўныя правы таго, што ўжо не залежала ад іхняе волі. Без рэальнага ўліку супярэчлівай сукупнасці аб'ектыўных і суб'ектыўных акалічнасцяў вярнуць усё лепшас, каштоўнае наўрад ці зможам.

Я не магу падзяліць цалкам той упэўненасці, з якой Нічыпар Еўдакімавіч гаварыў пра спрыяльнасць умоў. Па маіх падліках у зруйнаванай пасля першай сусветнай і грамадзянскай войнаў Беларусі выходзіла толькі літаратурных выданняў звыш 50 — амаль у 10 разоў больш, чым сёння. Яшчэ вярнулі нарэшце чытачу «Тутэйшыя» Я. Купалы. Але як вярнулі? З агаворкамі пра «непаздольнасць», «памылкі» і «хістанні» народнага песняра, у той час як сам твор сведчыць пра дзівосную цэласнасць Купалы. Мы цалкам правамоцныя паставіць пытанне: дык хто ж памыляўся — Купала ці мы ў сваіх недагаворках, замоўчваннях? Злавесны цензурны бэндаўшчыны — і не толькі на літаратурнай ніве — завяс над намі і яшчэ ўладарна водзіць нашымі пёрамі.

У. Калеснік. Я згодзен з вамі: неабходна даследаваць грамадскія абставіны. Але, па-мойму, мы маем справу не з філасофіяй, а з сацыяльнай псіхалогіяй.

Н. Пашкевіч: А чаму мы не можам гаварыць пра філасофію сталінізму? У Сталіна была свая філасофія..

Рэпліка: Пазычаная ў Льва Давыдавіча.

У. Калеснік. Сталінісцкае разуменне класавай барацьбы — вульгарнае і аднабоковае. Паміж антаганістычнымі класамі існуюць дыялектычныя ўзаемаадносіны: стан барацьбы — і стан аднасіці, узаемадзейніння. У перыяд нацыянальна-вызваленчых рухаў адбываецца збліжэнне пазіцый, яднанне класаў у імя агульна-нацыянальных інтарэсаў. Класы ж — не тарантулы ў шклянцы! Не сляпой варажнечы распадается грамадства. Калі вярнуцца да пытання перавыданняў, то, на мой погляд, трэба нам перачытаць Б. Тарашкевіча. Светлы, цікавы, багаты душой чалавек! Ігнаці Дварчанина мы

слаба ведаем. А М. Гарэцкі? Ён жа выратаваў гонар беларускай літаратуры і Беларускай крытыкі ў перыяд «Маладняка». Не столькі літаратуры займаўся маладнякоўцы і вярхоўны БелАППа, колькі палітыканствам і кар'ерызмам. «У пантофлях мякка цёхкаць па касцёх вялікіх дзён», як іранічна гаварылі іх праціўнікі.

А. Мальдзіс. Адносна Дварчанина: яго пражская дысертация пра Скарыну рыхтуецца да выдання. Літаратуразнаўчая спадчына Гарэцкага падрыхтавана да друку ў Інстытуце літаратуры і таксама неўзабаве будзе выдадзена.

У. Калеснік. Цікавай для сучаснага чытача магла б быць публіцыстыка такіх аўтараў, як Дубоўка, Пушча, Бабарэка. Пра апошняга людзі зусім мала ведаюць, а ён жа бліскучы публіцыст, крытык, стыліст. Адносна заходнебеларускіх аўтараў: Самойла. У 23-м годзе выдалі там на гектографе ім напісаную стэнаграму судавага працэсу над беларускімі патрыястамі. Гэта цэлы том, цікавейшае чытанне. Паўстае, дарэчы, пытанне, як нам быць з крытыкай сталінізму, якая вялася ў заходнебеларускім друку. Яе трактвалі тады як антысавецкую.

Рэпліка: З фашыстоўскай падваротні...

У. Калеснік. Нехта павінен тэрэтычна абаснаваць, колькі ў тагачасных публікацыях правамернай крытыкі сталініскай парадкаў і колькі антысавецкіх. Я не заклікаю рэабілітаваць Антона Навіну, яго пазіцыю. Навіне нельга дараваць здраду Тарашкевічу і Грамадзе. Ён жа на судовым працэсе адкалоўся ад іх і стаў з абвінавачанага сведкам, інфарматарам пракурора.

С. АНДРАЮК, галоўны рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура». Я хацеў бы звярнуць увагу на адну асаблівасць (можа, самую істотную) крытычнай ацэнкі літаратурных з'яў і фактаў мінулага. Сёння выразна выявілася: усё мы дзці свайго часу. Пры аналізе той ці іншай з'явы нашай літаратурнай спадчыны, пры яе ацэнцы галоўным, а вельмі часта і адзіным з'яўляецца крытэрыў грамадска-палітычны: пра што пісаў пісьменнік? Чые класавыя, нацыянальныя, рэлігійныя інтарэсы абараняў? З кім ён быў? Вось пытанні, якія найперш высвятляюцца. Мы не навучыліся мысліць мастацкімі, эстэтычнымі катэгорыямі. А сёння, калі ў нашым жыцці, у нашай палітыцы прыярэтэт аддаецца каштоўнасцям агульначалавечага зместу, і на гісторыю культуры, на спадчыну літаратурную паглядзець трэба па-іншаму. А менавіта, выяўляючы яе высокі духоўны, гуманістычны змест, ўлічваючы абавязкова эстэтычны ўзровень. Інакш мы ніколі не разбяромся з нашымі ўсё яшчэ схаванымі багачэйшымі скарбамі.

В. Рагойша. Апрача вяртання нашай уласнай літаратурнай спадчыны, нам патрэбна падумаць і аб вяртанні сучаснікам найбольш яркавых старонак з гісторыі беларуска-іншанацыянальных літаратурных узаемасувязей. Тым самым мы не толькі ажыццявілі гістарычную справядлівасць, ліквідуем асобныя «белыя плямы» ў гісторыі сувязей, але і ўнясець пэўны ўклад у іх далейшае ўмацаванне і развіццё.

Вось невялікі прыклад. Калісьці, да пачатку 30-х гадоў, на Украіне шырока гучала імя паэта Грыцька Чупрынка (1879—1921), трагічны лёс якога нечым нагадвае лёс рускага паэта М. Гумілёва. Аднак пасля, у выніку вядомых акалічнасцей, гэтае імя знікла нават з самых поўных бібліяграфічных даведнікаў. І толькі цяпер украінцы пачалі пісаць пра Г. Чупрынку, публікаваць яго творы.

Аднак вядома, што з Г. Чупрынкам у свой час сябраваў Сяргей Палюян. Два яго вершы яшчэ ў 1908 г. пераклаў

на беларускую мову Янка Купала. А ў 1916 г. вялікі надзвычай грунтоўны артыкул пра яго творчасць у маскоўскім часопісе «Українская жизнь» апублікаваў Максім Багдановіч. Вось вам яшчэ адна старонка беларуска-украінскіх літаратурных сувязей!

Дарэчы, высвечваецца асобная праблема: узаемадапамога паміж народамі-суседзямі ў вяртанні літаратурнай спадчыны. Скажам, публікацыя артыкула М. Багдановіча «Грыцько Чупрынка» (як і невялікага водгуку пра У. Віннічэнку ў № 7 часопіса «Вітчизна» за сёлетні год) — гэта, па водгукх саміх украінцаў, свесасова працягнутая надзейная сяброўская рука. Артыкул М. Багдановіча стаў першай у наш час грунтоўнай працай пра незаслужана зганьбаванага і забытага украінскага паэта.

Тут хацелася б выказаць падзяку «Літаратурнай газетзе», якая ў красавіку мінулага года першай адгукнулася на 100-гадовы юбілей Алеся Гаруна, не пабаялася надрукаваць мой артыкул «Шлях паэта». Толькі пасля гэтага з'явіліся праз некаторы час артыкулы пра А. Гаруна ў беларускім друку, публікацыі яго твораў, у тым ліку — факсімільнае выданне «Матчынага дару». У дадзеным выпадку рускія літаратары аказалі сапраўды сяброўскую дапамогу нам, беларусам.

І яшчэ адна праблема: культура публікацый і ацэнкі літаратурных твораў, якія вяртаюцца. Правільна сказаў Тарасаў: мы гаворым, што і тое, і тое трэба вярнуць, а базы для друкавання няма. Сабраліся 6 дырэктары выдавецтваў, галоўныя рэдактары і памеркавалі, хто што будзе выдаваць. Бо спіс у любы час можа прадставіць інстытут літаратуры. Чаму б да вашага грунтоўнага спісу, Уладзімір Андрэевіч, не дадаць зборнік Пічэты?

А. Мальдзіс. Зноў узнікае праблема кадраў. Каму рыхтаваць? Каму ўкладаць?

В. Рагойша. Праблема не столькі ў кадрах, колькі ў аплаце. Калі б вырашылі гэтае пытанне, то многія ў пазарабочы час узяліся б за ўкладанне, падрыхтоўку тых ці іншых зборнікаў.

Да мяне, дарэчы, з прапановамі не звярталіся. Я мог бы падрыхтаваць таго ж Пічэту. Саламевіч — яшчэ некага. Калеснік — яшчэ некага... Той жа Ігар Жук таксама не адмовіўся б ад творчай і цікавай справы. Мы шмат працавалі на энтузіязме. Па сутнасці, уся Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі зроблена энтузіязамі. Бо тыя капейкі, якія плацяцца, — не аплата. І дзякуй усім нам, што мы браліся і бяромся за такую работу.

Наконт падрыхтоўкі тэкстаў. Што браць за аўтэнтычны тэкст? Апошнія прыжыццёвае выданне? Тэксталагія патрабуе менавіта гэтага, мы, як правіла, так і робім. Мы знаём, як выдаваліся творы Караткевіча. Тут і рэдакцыйнае ўмяшанне, тут галоўліт, тут, нарэшце, і самацэнзура. А распараджэнні Дзяржкамвыда? То бога не ўспамінай, то слова «гарэлка» забаронена, то прысвячэнні раптам знікаюць...

Я. Саламевіч. З вясельных песень у нас таксама выкінулі слова «гарэлка» — замянілі на «мёд».

В. Рагойша. Мы ведаем, як цяжка ішла «Зямля пад белымі крыламі» Уладзіміра Караткевіча. Спачатку яна выйшла на Украіне і ў больш поўным выглядзе, чым у нас. Возьмем васьмітомнік Караткевіча. Вось першы том, паэзія. У некаторых вершах, у параўнанні з рукапісамі, адсутнічаюць асобныя строфы, няма прысвячэнняў. Хаця б у каментарыях было пазначана, што знята, што заменена.

А. Мальдзіс. Есць навуковыя выданні, каментары даюцца толькі ў іх.

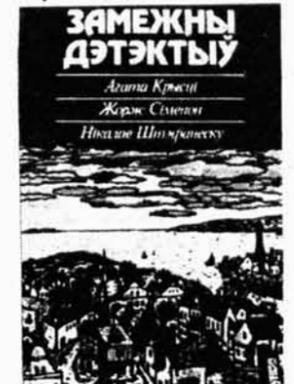

28 лістапада спаўняецца 60 гадоў пісьменніку Анатолю Чаркасову. Праўленне СП БССР накіравала юбілярны прывітальны адрас з пажаданнямі творчага плёну, здароўя. Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама жадаюць юбіляру поспехаў у жыцці і творчасці.

Кніганіс

І. ШАМЯКІН. Петраград — Брест. Гістарычны раман. Аўтарызаваны пераклад з беларускай Т. Шамякінай. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988. Гістарычны раман Івана Шамякіна «Петраград—Брест» выйшаў у новай серыі «Беларуская проза», адрасаванай усесаюзнаму чытачу.

ЗАМЕЖНЫ ДЭТЭКТЫЎ. Зборнік. Укладанне і прамова М. Лужаніна. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988. Першы зборнік, у якім прадастаўлены дэтэктыў, выдадзены па-беларуску. Усе творы перакладзены з арыгінала. Чытач пазнаёміцца з апавесцямі А. Крысі «Нябожчынава лустэрка» (пер. з англійскай П. Марціновіча), Ж. Сімонна «Порт у тумане» (пер. з французскай А. Асташонка), Н. Штэфанеску «Доўгае лета» (пер. з румынскай Л. Карус).

ПАВЛУХА-ПАРТИЗАН. Зборнік апавесцей. На Украінскай мове. Для сярэдняй школьнага ўзросту. Кіеў, «Вясёлка», 1988. Кніга «Паўлуха-партизан» далучае юных чытачоў да подзвігу іх аднагодкаў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Зборнік сімвалізаваў рускіх пісьменнікаў А. Ічына «Паўлуха-партизан», герой іной Паўлік Ганчароў з Мардові, Ю. Каральнова «Партизан Леня Голікаў», а таксама М. Корзуна «Віця Сітніцка», перакладзены на украінскую мову З. Лешчанка, А. Мацэвічам і Ф. Ксянзэнкам.

В. Рагойша. Мы гаворым не пра навуковыя выданні, а пра навуковы падыход. Будуць друкавацца ў 12-м нумары «Полымя» лісты Караткевіча да Рамана Іванчука. Там Караткевіч, у прыватнасці, піша: «Магчыма, у мяне скоро скончыцца 20-гадовая цяганіна з беднымі маімі «Леанідамі». Калі не сурочу, яны выйдучы праўда, паабчышчаныя». Дзякуючы Міхаілу Дубянецкаму, былому дырэктару «Мастацкая літаратура», «Леаніды не вернуцца да зямлі» пад назвай «Нельга забыць» прыйшлі да чытача. Пакуль рукапісы, вобразна кажучы, не згарэлі — за аснову браць неабходна іх. Гэта хораша даказаў М. Мушыньскі ў артыкуле пра аповесць Якуба Коласа «Адшчапенец».

К. Тарасаў. Перш за ўсё, на мой погляд, нам трэба адказаць на пытанне, на якога чытача мы працуем — на эліту ці на звычайнага, радавога чалавека. Для мяне гэта пытанне жыццёва важна. Я не ўяўляю свайго чытача і не ведаю, на якую аўдыторыю разлічаны ўсе нашы добрыя прапановы. Што такое духоўная культура, што такое нацыянальны характар — вось пра што варта было задумацца нашым навукоўцам. Чаму б не правесці канферэнцыю на гэтую тэму? Ну, выйдзе многае са спадчыны, і што? У нас замежная літаратура ляжыць, дэтэктыўны на беларускай мове ляжыць.

Н. Пашкевіч. Ваша заўвага, Канстанцін Іванавіч, можа паставіць пад сумненне нашу размову. Праблема духоўнай культуры — справа філосафаў, сацыёлагаў... Мы не павінны кідацца ў самадзейнасць і таму ваша пытанне сёння не зможам падняць.

М. Тычына. Хачу вярнуцца да тэмы «круглага стала». Здаецца — фармальны акт: палітычная і літаратурная рэабілітацыя, вяртанне да жыцця забытых імёнаў, твораў, цэлых перыядаў гісторыі. Але як крута змяняецца агульная атмасфера! Як рэзка ўзрастае ўзровень нацыянальнай самасвядомасці! Знікае псіхалогія «дачасніца», адкрываюцца небывалыя раней магчымасці для нацыянальна-культурнай працы, для аднаўлення нацыянальнай і чалавечай годнасці...

Аднак толькі радаснай канстатацыі змен ужо малавата. Нам неабходна ўсвядоміць, убачыць, дзе мы, на якім адрэзку гісторыі знаходзімся. Няўжо на найвышэйшым пункце, адкуль далёка відаць ва ўсё канцы?! А можа, на самым дне, куды спіхнула нас бесчалавечная сталінская сістэма?..

Апублікаваны невядомыя і малавядомыя творы Янкі Купалы, тыя самыя, «пажаранебаспечныя», якія, паводле выразу аднаго «вясёлкага» вучонага, можна было друкаваць хіба што праз дзвесце год. Што, пажар усчаўся? Асновы пахіснуліся?! Ды не! Наведанне змянілася веданнем. На літаратурным ландшафце мінулага яшчэ вышэй узнялася велічная постаць вестуна нацыянальнага адраджэння. Змяніўся і сам гэты ландшафт. Пацвердзіліся яшчэ раз і як магутна словы М. Багдановіча, што беларускі нацыянальна-вызваленчы рух «не монстр, не рарытэт, не унікум, а глыбока жыццёвая з'ява, якая знаходзіцца ў рэчывы агульнаеўрапейскага прагрэсу».

І ўчора, і сёння мы паўтаралі і паўтараем глыбінную ленынскую думку, што новая культура павінна ўзяць з сабою ўсё лепшае, што выпрацавала чалавецтва на працягу тысячгагоддзяў. Але адмаўляючыся ад пралеткультуўскай пагарды да класікі (успомнім маладыякоўцаў з іх лозунгам «у рожкі са старымі» і белапаўцаў), мы неразумна супрацьстаўляем апошнія 70 год усяму, што ім папярэднічала. Мы сцвярджа-

ем, што сацыялістычны рэалізм (дарэчы, тэрмін прыдуманы Сталіным на сустрэчы з савецкімі пісьменнікамі, якая адбылася на дачы М. Горкага ў 1932 г.) — вышэйшы этап у развіцці сусветнай літаратуры, бо паказвае жыццё ў руху, што «ляўкоўскі цыкл» Купалы — крок наперад, таксама, як «Дрыгва» Коласа і «Трэцяе пакаленне» Чорнага. Да чаго гэта (і не толькі гэта) прыводзіць? Прынамсі, да таго, што мы груба расчлываем на розныя перыяды адзіную творчасць тых пісьменнікаў, якія прыйшлі ў літаратуру ў дарэвалюцыйны час. Працей тады, калі творчасць пісьменніка цалкам упісваецца ў адзін гістарычны перыяд. М. Багдановіч дужа падгадаў нашым літаратуразнаўцам тым, што памёр акурат у 1917 г. А як быць з Купалам, Коласам, Гарэцікам? Вось і пакутуем над праблемай, якую самі сабе стварылі: куды аднесці коласаўскія паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка» — да дакастрычніцкага дзесяцігоддзя, калі яны пачаліся, ці да савецкага перыяду, калі яны завяршыліся? Стварэцтва ўражання, што мы маем справу з рознымі творамі і рознымі пісьменнікамі. Між тым, творчасць Коласа, як і Купалы, і Бядулі, і Гарэцкага, і Гартнага, плаўна перацякла з мінулага ў новы час, увабляючы такім чынам пераемнасць класічных традыцый.

Ды і навошта было крута ламаць таму ж Купалу лінію свайго творчага развіцця, калі і раней і пазней яго «гістарычная песня» была і заставалася песня пра бацькаўшчыну? Супрацьстаўляючы «дарэвалюцыйнага» Купалу Купалу «падарэвалюцыйнаму», мы штучна ствараем «безвыходную» сітуацыю і не ведаем, што рабіць з яго творами «спераходнага перыяду», 1918 — 1922 гг. А між тым і ў гэтых творах выявілася не проста разгубленасць паэта перад наваляй грозных падзей, яго нявер'я, а перш за ўсё вялікая трывога паэта-патрыёта, які назіраў, як у агні войнаў і рэвалюцый гіне яго народ... З яго палёгкай уздыхнуў ён у вершы «Світае», напісаным у годзе, калі нарадзілася маладая Савецкая Беларусь: «Эй, годзе ўжо спаць! Уставайце! Гляньце — світаць пачало».

Я. Саламевіч. Вячаслаў Пятровіч закрануў надзвычай важнае пытанне пра тэксталогію. Тут шмат праблем, якія аматары вырашаць не ў стане. Галоўная задача тэксталогіі — устанаўленне аўтэнтычнасці тэксту, яго правільнае прычтанне на падставе вывучэння рукапісаў, калі такія ёсць, або друкаваных выданняў, выяўлення скажэнняў, зробленых пры публікацыях. Работа тэксталага нялёгка, але надзвычай важная. Вось, скажам, нядаўна Б. Сачанка апублікаваў «забаронены» верш Я. Купалы «Наша гаспадарка», апошні радок якога пры жыцці аўтара меў у публікацыях такія варыянты: «Варшава панская і рабская Масква», «...хамская Масква», «...царская Масква». Публікатар узяў апошні варыянт.

Яшчэ адзін прыклад. У «Полымі» № 10 публікуецца верш Я. Купалы «Ёсць жа яшчэ» (1926 г.). Вось яго апошнія строфы:

Ёсць жа яшчэ ў мяне вера
У вольны мой родны народ,
Што — у латрэбе — з снерай
Выйдзе за волю ў паход!

Ёсць жа яшчэ... Ну, а людзі?
Сябры-суседзі тут, там?
Вы — непадушныя судзі,
Што ж яшчэ хочацца вам?!

Так надрукавана. А ў публікацыях 1920 — 30-х гадоў апошні радок друкаваўся наступным чынам:

Што ж, яшчэ хочацца вам?

Здавалася б, усяго адна коска, а як яна перамяняе сэнс, змест твора. І сведчыць, што ў сапраўднага мастака сэнсавую, эмацыянальную, палітычную

ці эстэтычную нагрукку нясе любы знак прыпынку, любы клічкі ці пыталнік. І яшчэ раз напамінае, што пры публікацыі спадчыны патрабавалася вельмі вялікая пільнасць, уважлівасць і дакладнасць.

Б. Сачанка. Мы са свае спадчыны ведаем вяршкі, сам айсберг яшчэ пад вадой. Каб адкрыць усё, што мы маем каштоўнага, трэба дзесяцігоддзі нястомнай работы. Паглядзіце, як зрабілі ў Маскве. Яны перш за ўсё надрукавалі тое, што ляжала ў сталах. У нас больш ляжала ў падвалах. Мне здаецца, што інстытуты філасофіі, гісторыі, фальклору і этнаграфіі маглі б спыніць менш патрэбную работу і ўзяцца за архівы. У самы бліжэйшы час неабходна сабраць рэспубліканскую нараду па спадчыне, у якой прынялі б удзел розныя ведамствы, і ў прыватнасці, наш Дзяржкамвыд. Каб была распрацавана праграма, і кожнае ведавецтва па сваім профілі атрымала пэўныя ўказанні: што падумаць, што выдаваць. Гэта адно. Другое: пошукі самой спадчыны. У нас некалькі архіваў, ідэш з аднаго ў другі — і не ведаеш, дзе што ёсць. Інфармацыя застаўлена надзвычай слаба. Вось кніжка Інстытута беларускай культуры 1926 г., там паведамляецца, што разгледжаны і прыняты этнаграфічны слоўнік, укладзены прафесарам Сержпуготскім. Каля 20 тысяч слоў і тэрмінаў. Дзе гэты слоўнік? Гэта ж велізарная работа, гэта ўся матэрыяльная і духоўная культура нашага народа за вякі! Вось другое паведамленне: літаратурная камісія ставіць сваёй мэтай сабранне аўтографу беларускіх пісьменнікаў. З паступіўшых у камісію матэрыялаў вызначаюцца аўтографы Насовіча і прысланыя з Віцебска аўтографы Гаруна ў асобным шытку, уласная папка Ядвігіна Ш. і пяць здымкаў, сярод якіх здымак Гаруна, артыкул Багдановіча «Забуты шлях» з шасцю вершамі і іншымі. У 26-м годзе ўсё рыхтавалася да друку. Дзе ўсё гэта? Хто будзе шукаць? Збіранне спадчыны — дзяржаўная справа, а не прыватная.

Н. Пашкевіч. Размова ідзе пра неабходнасць дзяржаўнай праграмы.

Б. Сачанка. І што самае сумнае — спадчынай у нас застаецца некалькі энтузіястаў. У мяне, у прыватнасці, ніякай падрыхтоўкі да гэтага. Мала, каб у чалавека быў смак да гэтай справы. Важна яшчэ адчуваць абавязак перад мёртвымі. А пра які абавязак можна гаварыць, калі я выступаю ў Акадэміі навук, а мне затыкаюць рот: усё выдатна, мы ўсё выдавалі і выдаём. Між тым яшчэ 30 год назад планавалі некаторыя рэчы і дасюль не зрабілі. Не правядзілі ні Насовіча, ні Карскага, ні Сержпуготскага. Літаратуру агульнымі намаганнямі мы будзем рабіць — хто што можа, але ж не толькі літаратура ў нас ёсць. Вось з'явілася «Талака», людзі, якія пра нешта думваюць. Аказваецца, гэта палохае некаторых. Хай п'юць, хай наркотыкі ўжываюць, хай ідуць у падваротні — і не будзе шуму ў газетах. А прычына ў тым, што маладыя людзі задумаліся: дзе яны, хто яны, і пачалі размаўляць па-беларуску. Мы гаворым, што змяніліся часы. Змяніліся, ды не вельмі. Так і са спадчынай: яна вяртаецца толькі таму, што нехта падстаўляе галаву — ці рэдактар, ці публікатар, ці яшчэ хто. Праца ідзе саматугам. І той-сёй не зацікаўлены, каб яна ішла. Уявіце сабе, каб знайшлі раптам радок Пушкіна — свет бы гаварыў. А мы адкрываем новага Купалу, і не абазвалася ніводная газета. Ні «Звязда», ні «Советская Белоруссия», ні іншыя.

У «Асноўных мерапрыемствах па далейшаму развіццю народнай асветы ў БССР», абмеркаваных на Бюро ЦК, гаворыцца, што трэба вывучыць пытанне аб неабходнасці выдання часопіса «Спадчына». Што тут вы-

вучаць? Часопіс такі патрэбен. А калі ёсць неабходнасць такога вывучэння, дык далучыце думку нашага «круглага стала».

С. Андраюк. Шмат ужо гаварылася пра тое, што ў нас ёсць у мінулым, якое мы маем багацце. Але сёння, відаць, асноўнае — данесці гэтае багацце да чытача, зрабіць яго даступным народу.

Што ў гэтым плане робіцца ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»? Я думаю, не зусім правільна будзе лічыць, быццам толькі сёння мы звярнуліся ці звяртаемся да выдання спадчыны. Гэта не так. У мінулым годзе, напрыклад, мы завяршылі выпуск збору твораў М. Гарэцкага (у 4-х тамах), падрыхтаваны 5-ы, дадатковы том. Рыхтуюцца працы літаратуразнаўчых і крытычных. Падрыхтаваны збор твораў у 4-х тамах П. Гартнага. Выдадзены цэлы шэраг аднатомнікаў: Ядвігіна Ш., С. Палуяна, У. Галубка, Я. Дылы, Б. Мікуліча, М. Нікановіча. Гэта з тых, чыя творчасць не дужа была вядомай шырокаму чытачу. А як не згадаць выданне твораў В. Дуніна-Марцінкевіча ці Я. Лучыны? З вялікай радасцю было сустрэта чытачом факсімільнае выданне зборніка Алеся Гаруна «Матчын дар».

Падрыхтаваны да друку і будуць выдадзены ў 1989 г. вялікія зборнікі апавесцяў і апавяданняў Л. Калогі і С. Баранавых, твораў С. Полацкага. Мяркуем выдаць (яны значацца ў змятачым плане на 1990 г.) выбраныя творы Ф. Багушэвіча, А. Гаруна, А. Мрыя, Я. Баршчэўскага, М. Арла, Старога Уласа, Л. Геніюш і іншых.

На сённяшні дзень у выдавецтве акрэслена вялікая праграма выдання спадчыны, вызначаны і распрацаваны серыі «Бібліятэка беларускай класікі», «Помнікі беларускай літаратуры», «Беларуская гістарычная проза», перспектывы план літаратурна-крытычнай спадчыны.

Я тут цалкам падтрымліваю Б. Сачанку, што праграма выдання спадчыны павінна стаць агульнакультурнай праграмай дзейнасці Дзяржкамвыда БССР, Міністэрства культуры, Міністэрства народнай адукацыі, Акадэміі навук БССР, яе аддзялення грамадскіх навук. Толькі агульнымі намаганнямі можна будзе тут нешта зрабіць.

Варта яшчэ звярнуць увагу на прапаганду нашай культурнай, у тым ліку і літаратурнай спадчыны. Тое, што робіцца ў гэтым напрамку нашым друкам, нікога не можа задаволіць.

Н. Пашкевіч. Такім чынам, выказаліся ўсе ўдзельнікі «круглага стала». Па-мойму, размова была змястоўная, насычаная і думкамі, і фактамі. Будзем спадзявацца, што газета апублікуе разгорнутую яе стэнграму, і чытач атрымае цікавую інфармацыю пра тое, што ў нас робіцца па вывучэнню і папулярызаванню літаратурнай спадчыны, а ўсё, хто займаецца гэтай справай, больш выразна ўявіць свае задачы, напрамкі і сэнс пошукаў. Карыстаючыся выпадкам, хачу паведаміць пра адно важнае мерапрыемства, якое ляжыць у рэчывы разгледжанай тэмы. 29 лістапада адбудзецца сумеснае пасяджэнне секцыі крытыкі і літаратуразнаўства Саюза пісьменнікаў і Інстытута літаратуры Акадэміі навук БССР з удзелам выкладчыцкага актыву нашых вышэйшых навучальных устаноў. Мы абмяркуем вельмі важную сёння праблему стварэння новай навуковай гісторыі беларускай савецкай літаратуры. Многія закранутыя намі пытанні, безумоўна, знойдуць там дадатковае асвятленне. Шчырае дзякуй усім за ўдзел у сённяшняй размове.

Матэрыялы «круглага стала» падрыхтаваны да друку аддзелам крытыкі і бібліяграфіі «ЛіМа».

ПАКУЛЬ развіднела, ён быў ужо ў лесе, раздумна плёўся па блытаных, праптаных жывёлай сцяжынках і думаў, дзе б яму прыткнуцца на дзень? Мусіць, сюды зноў прыгоняць кароў, тут месца яму няма. Тады дзе ж яно ёсць? Канешне, дзе далей ад жылтла і людзей, ад поля і сенажаці. Значыць, зноў трэба плясціся ў расцяробы ці ў той даліні і змочыць ельнік, на балотныя імшарыны. Разважыўшы, усё ж вырашыў, што лепш — у расцяробы. Там, вядома, небяспечней, чым у ельніку, затое ў тым баку поле і бульбянішча, на якое яму трэба будзе схадзіць. Як заўжды, з ранку пачало дужа смактаць пад грудзімі, хацелася есці. Жувавіны ён амаль усе з'еў уначы, яны кепска спатольвалі голад, толькі праганялі смагу. Трэба было ісці па бульбу.

У гэтую раннюю гадзіну дня, мабыць, можна было не надта баяцца спаткаць чалавека, і ён з вярсту ці болей ішоў добра ўтаптаную сцежкай, якая блытана выкручвалася ў маладым бярэзніку. Пасля, як сцэжка павярнула да зімовых дзялянак, ён збочыў з яе ўлева, да Доўгага рова, пайшоў мешаным, з рэдкімі елкамі лесам, падняўся па некрутым схіле ўгору. У лесе ўжо настаў дзень, было відна, навакол сцісана драмалі елкі, не варушыўся ніводзін лісцік у жаўтлявым вецці бароз. Здаецца, усталывалася добрае, без дажджу надвор'е, можа, нават пачнуцца прымаразкі. Тады ўраз пачарнее лісце аleshын, золатам жажаўцее бярэзнік, дружна пацярушыць лістапад. Праз нейкі нядоўгі час лісцяны лес стане скарыны для позірку, усё жывое ў ім будзе бачна здалёк. Мусіць, тады яму будзе горш... Але ён не хацеў думаць пра тое, што будзе, ён жыў адным днём, ягоныя клопаты не ішлі далей наступнага вечара. Увечары, мабыць, будзе спакойней, а ўдзень трэба трымаць вуха востра.

Бадай, у тым самым месцы, дзе і першы раз, ён асцярожна спусціўся кустоўем у шырокую праваліну рова, напіўся там у ручаіне, памыў рукі і твар. Паднімаўся на другі схіл доўга, разоў колькі спыняючыся, адпачываў, не ўпершыню заўважаючы, як менее ў яго сілы. Яшчэ нядаўна, у дарозе, неяк не прыкмятаў вялікае слабасці, мабыць, там рухала ім вялікая сіла мэты. А тут... Мэта ўжо апынулася ззаду. Найперш за многія дні бадзяння аслаб без хлеба, ведама, ягадамі не надта пракорміўся. Але што ж тады — зноў ісці ў вёску, прасіць у каго хлеба? Чым гэта можа скончыцца? Ён і так дужа баяўся за нядаўнюю сустрэчу з Любай, як бы яна аб тым не раззваніла ў сяле. А можа, не пазнала, калі так закрычала жудасна.

Вылезшы з рова, доўга аддыхаўся, пасля адышоўся далей да ўзроўня, знайшоў трохі ўтульчыны мясціну між двума кустамі лішчынініка. Перш чым легчы, аглядзеў суччо — не, арэхаў тут не ўрадзіла, на яго бяду, пажывіцца не было чым. У доле, праўда, сталі трапляцца грыбы — сыраежкі і ваўнянкі — зрэдку чырванелісы мухаморы, і ён падумаў, што хутка, мабыць, дойдзе чарга і да грыбоў. Але найперш яго вабіла бульба, пакуль тая яшчэ была ў полі.

З бульбаю ў яго быў звязаны адзін малапрыемны выпадак у германскім палоне, цяпер дык і смешна ўспамінаць аб ім. Але ўспаміналася часам, бо горкае і вясёлае ва ўспамінах заўжды месцяцца побач. Спярша ў палоне ён паўгода гібеў на варанай брочцы, калі з паўсотняй такіх, як сам, небаракаў рабіў на чыгуналіцейным заводзе, затым трапіў да баўэра. Гэта быў стары гаспадар гер Еган, два сыны якога ваявалі на фронце, а дома жыла нявестка з двума падлеткамі. Зямлі ж у таго Егана, як і скаціны, было процьма, і каб апрацоўваць яе, баўэр узяў шасціх парабкаў з рускіх палонных арміі генерала Самсонава. Наогул у баўэра было і няблага, прынамсі, кармілі па-людску, хоць рабіць прымушалі штодня без выхадных і святаў. І яны рабілі, як чэрці, як валы. — усе гаспадарчыя работы ў полі, на гумне і дома. На гэты конт быў завезены цвёрды, бадай, як у казарме, парадак, за якім асабіста назіраў сам гаспадар сядзібы, што некалі служыў у войску фельдфебелем і бясконца напамінаў ім аб тым. Пра гаспадарчыя справы болей клапацілася нявестка, якая насілася па палях на ладным буланым жаробчыку, усё выглядаючы, дзе што зроблена, а што недароблена; гаспадар жа болей прыглядваў за батракамі — муштравалі і клапаціўся адначасна. Клопат яго быў асаблівы. Ён пакараў штрафам кухарку, калі тая неяк паклала ў іхні

Пасля таго, як раскулачаны беларускі селянін Хведар Роўба пахаваў на дзікім мыску, на беразе чужой паўночнай ракі сваю адзіную дачушку Волечку (раней у гэтых жа краях пахаваў ён жонку Ганулю), жыццё страціла для яго канчаткова ўскія кошты і сэнс. Яно даўно ўжо, да развітання з апошняй уцежай-нітачкай, стала невыносным... Было ў Хведара Роўбы, як і ва ўсіх, чалавечы ім'я, ім'я адабралі, назвалі «лішчынікам», «цвёрдапатаўнікам», «нулацкай мордай» і іншымі нялюдскімі словамі; было ў Хведара Роўбы нейкае месца спрод людзей, былі радзімы куточкі, родная хата, сямейка і зямелька, права, надзея і вера ў будучыню, і усё гэта, зноў-такі, адабралі ў яго, пазбавілі яго ўсяго гэтага, «пазначылі, як пазначаюць памаўзліваю снаціну», «вылучылі з грамады, выбракавалі, бы карослівае свінчо са статка, і вынінулі далёка». Вось як склаўся яго лёс, лёс Хведара Роўбы з невялікай вёсачкі Нядолішчы, што на Віцебшчыне. Ці мільгаў хоць зрэдку які праблём надзеі — на дабрныню, на спагаду, на чалавечнасць? Мільгаў... «Але дабрныня, мусіць, там, — думаў горна Хведар Роўба, — дзе справядлівасць і праўда. А дзе класавая бялітаснасць, жорстнасць вышэйшых да тых, хто ніжэй, якая ж там дабрныня! Мусіць, навак адышла дабрныня з мінулым часам...». Жыццё было невыносным, стала бессэнсоўным пасля таго, як адліцела маленькай птушчакі загібленай душы Волечкі (трымаюцца аўтарскага тэксту). Але нейкая сіла — ім'я жонкі, відаць, інстынкт — прымушае рабіць апошнія крокі, вядзе, цягне Хведара Роўбу, ужо як беглага катаржаніна, да сваіх

Нядолішчаў, да родных мясцін. Ці не кіруецца ён тут падсвядомым, глыбінным спадзяваннем: можа, усё, што адбылося, што адбываецца ў апошнія гады з ім, — гэта толькі кашмарны сон, прывіднае насланне? Можа, усё гэта толькі здалосся, а наяве — стаіць, як і стаяла, яго сядзіба, яго груша, і на падворышчы чакае-выглядае свайго мужыка, свайго «чалавека» яго Гануля... Ці, можа, вядзе яго ўжо адно інстынктыўнае жаданне памерці і спачываць у роднай зямлі?

Ну, ды я тут крыху забягаю наперад, апераджаю заўтрашняга ацэнкі і аналіз новай аповесці сапраўды на-роднага нашага пісьменніка Васіля Быкава (гутарка, як вы ўжо здагадаліся, ідзе менавіта аб ёй). Аповесць рыхтуецца да друку ў часопісе «Полымя» і будзе змешчана ў яго першым нумары за 89-ы год. Яна мае характарную для аўтара, выразную, з глыбокім падтэкстам назву — «Аблава» (назва, як вядома, гэта самы кароткі змест твора), мае пяць раздзелаў (мы змяшчаем перадапошні, чацвёрты), 85 старонак машынапіснага тэксту... Дадам яшчэ, што калі вызначыць больш данладна — па танальнасці, па псіхалагічнай напоўненасці — жанр твора, то гэта — Рэвіём, Рэвіём па адной з незлічоных ахвяр сталіншчыны, гэта — адна з праніжнёных, у дадзеным выпадку мастацкіх, старонак бясконцага Мартыралогу зямлі беларускай...

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Проза

Васіль БЫКАУ

Раддасць зямлі

РАЗДЗЕЛ 3 АПОВЕСЦІ «АБЛАВА»

кацёл меней мяса, чым было ўстаноўлена нормай, караў вінаватага за брак у працы ці недаробку тым, што два ці тры дні не даваў мітаг — абедаць, толькі адзін фруштук раніцай. Аднойчы, калі палонны туляк Белашэў паскардзіўся гаспадару, што другі палонны ўкраў у яго партабак, гер Еган не стаў дужа разбірацца, а пакараў абодвух. Ён загадаў парабкам узяцца за левыя рукі, як для прывітання, і з прымаўленнем: «Гутэн морген — гутэн таг» біць па чарзе адзін аднаго ў вуха. Іншыя парабкі, а таксама кухарка, малыя і гаспадар з нявесткай назіралі за той гульнёй з ганка. Спярша было нават смешна, як два рускія, быццам лянна, нападзілі пачалі біцца, але хутка кінуліся разнімаць іх, бо тыя так разлітаваліся, што ледзьве не скрываўлілі адзін аднаго.

Штодня яны ўставалі па званку ў пяць гадзін раніцы, акуратна засцілалі коўдрамі свае тапчаны, пілі каву з павідлам і чорным хлебам і адпраўляліся на працу. У поўдзень палуднавалі ладнаю міскай супу з кашай з кавалкам мяса, хлеба ім давалі па фунту на раз. Спалі на чыстай бялізне, якую старая кухарка мяняла кожную суботу; кожную суботу таксама мыліся пад цёплым душам у прыбудовы да кухні. Белашэў, з якім пасябраваў Хведар, усё не мог нарадавацца сваім вайсковым лёсам, казаў, дома не спаў так чыста і не еў так сытна, як у тым палоне. А праца што ж, — да слянянскае працы ім не прывыкаў. І, мабыць, усё было б увогуле добра, калі б не Рудзі, чатырнаццацігадовы падшыванец, сын Герды і ўнук старога Егана.

Гэты зладзюга Рудзі, мусіць, кожную гадзіну дома толькі і дбаў, каб зрабіць што брыдкае парабкам. То ён падапрэ каго калком у прыбральні, то выцягне з хамута супонь, калі трэба запрагаць каня, то падставіць пад хвост кабыле іхні жбан ад кваса. Аднойчы ён выняў з нагруканай фуры шворан, і як Хведар пагнаў каня, фура звалілася з перадка, рассыпаўшы па вуліцы бульбу. Хведар кінуўся яе збіраць, а той Рудзі ад смеху хапаўся за жывот у гародзе, і Хведар, не доўга думаючы, агрэў яго цераз плот пугай. Затым сабраў усё да бульбы, наладзіў фуру і, нічога нікому не сказаўшы, паехаў у поле. А калі ўвечары вярнуўся ў двор, дык убачыў там старога гаспадара, счырванелую ад гневу Герду і таго злыдня Рудзі з крываваым пісьмом на шчаці. Стары Еган тут жа распачаў следства, Хведар спрабаваў апраўдацца, але яго не захацелі і слухаць. Нявестка нешта гырчэла пра камендатуру і гаўптвахту, але свёкар сказаў, што гаўптвахты не будзе: ён не можа дазволіць, каб у гарацы дзень веснавых работ ягоны работнік сядзеў у кутузцы ці ляжаў на тапчане з пасечаным бізунамі задам. Ён яго пакарае ганьбай — заўтра Федэр пойдзе на працу ў ад-

ной кашулі, без порткаў.

Спярша Хведар не зразумеў нават: што гэта за дзіўная кара — без порткаў? У адных падштатніках ці што? Але аказалася, што не ў падштатніках — зусім без нічога аднізу. Было не сцюдзёна, прыгравала сонца, але пакутам Хведара не было межаў. Увесь час і так і гэтак тузаў долу падол сподняй сарочкі, каб хоць як прыкрыць свой мужыцкі сора, але прыкрыць не было як — трэба ж было працаваць: накружаць у фуры бульбу, цягаць кашы ў полі. А навакол былі людзі, немцы і немкі, іхнія дзеці, хлопчыкі і ладныя ўжо дзяўчаты, усе з рогатам ці ўтрапёна пазіралі на яго, і ён гатовы быў завяць ад сораму і крўды. Ён ледзь дачакаўся вечара таго бясконцага доўгага дня і, прыбіўшыся ў свой катух, без вярчы шаснуў пад коўдру. Якое гэта было неспазнанае шчасце — адчуць сваё цела прыкрытым ад чужых вачэй! Усё ж яму ішоў тады дваццаць першы год, ён быў нежанаты, думаў, што горшага здзеку прыдумаць ужо немагчыма, гэты — самы вялікі. Але мінуў час, пасыпаліся іншыя здзекі, у параўнанні з якімі адмысловае выдумка таго баўэра здавалася недарэчным жартам — не болей.

Голадна глытаючы слінкі, Хведар скорчыўся пад кустамі на дробнай траве, убавраў галаву ў шырокі, заламцаваны каўнер свае світкі, засунуў рукі запазуху і ляжаў так. Вочы часам заплюшчываў, нічога не бачычы наўкола, ды адсюль не шмат можна было і згледзець. Затое ягоны слых быў, як заўжды, абвострана-чуйны. Здаецца, і ў сне. Хведар прыслухоўваўся да наваколля, бо чым жа яшчэ мог ён засцерагацца ў ягоным становішчы? Лес пачаў трошкі шумець, але увогуле скрозь стаяла лясная ціша, часам пыхкала ў кустоў птушыная дробязь, ды тое не парушала Хведаравага спакою. І памалу і неўпрыкмет ён быццам адасобіўся ад гэтага лесу і гэтага часу, бо, засынаючы, убачыў сябе здаля і мо ўпершыню зразумеў усю гароту свайго становішча. Тое вядома, самаго сабе прымушала яго схамянуцца ад нейкага здзіўлення ці што. Сапраўды, чаму ён неспрытульна ляжаў тут, праз дзве вярсты ад тае мясціны, дзе ўпершыню убачыў свет, дзе ён пражыў сталеае сваё жыццё, дзе нарадзіўся яго дзеці? Чаму ён стаў тут для ўсіх жахлівым чужынкам, хто ў тым вінаваты? Можа, адзін сам? Ці і яшчэ хто іншы? А можа, і ніхто? Але ж як тады усё тое стала магчыма? Увогуле гэта ж трэба так вольна страціць усё, зрабіцца выгнаннікам, беглым катаржнікам, чалавекам без права і закона. І як усё пачалося? Колькі ён думаў пра тое, як і з чаго пачалося, — выразнага адказу знайсці не мог. Бо пачалося ўсё неяк няўзнак, недаўменна і неспадзявана, а абярнулася менавіта тым, чым абярнулася. Ці мог ён прадбачыць усё ў той заві-

рушны вечар, як яны сядзелі ў сельсаветскай хаце, і старшыня Сокур вынес на абмеркаванне загадкавае пытанне: на каго размернаваць тры цвёрдыя заданні, якія ён прывёз з райвыканкома? Нялёгка была гэта справа для членаў сельскага Савета, якім з'яўляўся тады і Хведар Роўба. Тыя гады ён лічыўся серадняком — па колькасці сваіх дванаццаці гектараў зямлі. Было некалькі гаспадарак, багацейшых за яго, мелі па чатырнаццаць і пятнаццаць гектараў. Але што то былі за гектары? Змітрок Бядута, напрыклад, меў іх шаснаццаць, але жыў бедняком, бо рабіць на зямлі не было каму, два сыны не вярнуліся з вайны, сам быў стары і нямоглы. Ягоны надзел — дальняя прырэчная балацьвіна за час вайны, рэвалюцыі і польскай вайны спрэс зараста кустоўем і толькі што на паперы лічылася ворывам. Але недзе лічылася, і Змітрок самы першы атрымаў позову на цвёрдае заданне. Ён жа, Хведар, дык і не думаў ніколі, што яго можа напаткаць такі самы лёс, хоць і жыў з большага спраўна, але ж які ён кулак? Адзін конь, дзве каровы, авечкі, свінчо, — бадай, як і ва ўсіх астатніх у Нядолішчы. Што былі гусі, дык сажалка ж у канцы гарадаў. Цёк ручэй з балацьвінкі, неяк увесну яны з сынам запрудзілі яго ля мастка, нацякла ладнаватая сажалка ды так і асталася. Але, мусіць, не тое вызначыла яго кулаком, а малатарня.

Хай яна спрахне, тая малатарня, навошта ён з ёю звязваўся! Малаціў бы, як і раней, цапамі, ужо не так шмат было таго збожжа, каб яго за зіму не абабіць на таку ў тры цапы. Дык не, захацелася, каб культурна, каб малатарняй...

Як цяпер помніцца, думку пра тое падаў сын Міколка. Тады ўжо ён быў ладны дзіцюк, увосень збіраўся на прызыў у Чырвоную Армію і лічыўся сакратаром камсамольскай ячэйкі ў Нядолішчы. Як ён стаў сакратарыць, у хаце паявіліся газеты і брашуры, некаторыя цікавыя часопісы, як «Бязбожнік», напрыклад. Звычайна сын быў дужа заняты дзень і чытаў толькі ноччу пры лямпе, а назаўтра што цікавейшае падсоўваў бацьку — то артыкул у «Беларускай вёсцы» пра падаткі і самааблажэнне, то выступленне таварыша Сталіна пра апазіцыю, а то брашуру наркома Прышчэпава пра культуру сельскай гаспадаркі. Хведар чытаў з большага, не дужа ўсё разумеючы, але галоўнае ён цяміў спраўна: жыллі сапраўды кепска, бедна, малакультурна, гаспадарку вялі няправільна. Гэта — вядома, на кепскае ён даволі нагледзеўся. Але як гаспадарыць правільна? Мусіць, каб правільна вёсці гаспадарку, аднаго ведання мала, патрэбны грошы, інвентар, угнаенні. Каб было больш угнаення на яго гектары, завялі другую кароўку, выгадавалі цялушачку, хоць малака для іхняй сямейкі хапала і ад-

адной галавы. Гады чатыры перад тым Хведар, можа, самы першы ў вёсцы, купіў у Полацку плуг — новенькі, фабрычны, афарбаваны ў сіні колер, з роўнячкі вытанчанымі дубовымі ручкамі. Спрытны аказаўся плужок, адна радасць была араць ім, нават прыходзілі паспрабаваць суседзі. Пасля купілі плугі і яшчэ некалькі мужыкоў. Плугі ўсім падабаліся.

І вось неяк раз увосень позненяка ўвечары прыходзіць Міколка. Стомлены, згладнелы, у гразкіх ботах, аказваецца, быў на нейкай нарадзе ў раёне. Маці хутчэй міску на стол, ён з'еў троху і кажа: «Бацька, а давай купімо малатарню. Ёсць такая магчымасць праз патрэбнаперацэнку. Грошы можна не разам — у рассрочку». Хведар адказаў не адразу, падумаў. Канешне, яна б дужа не бага, тая малатарня, ён ужо бачыў такую ў суседняй вёсцы Шаўцах. Летась там гры ці больш гаспадаркі склаліся і купілі, казалі, добра малоціць, дужа дывольны былі мужыкі. І лягчэй, чым цапамі, і хутчэй. Але ж... Бы чула ягонае сэрца, чым тое можа абярнуцца. Ужо ведаў прыкмету: новае і не бывалае ў сялянскім жыцці — часта пахне махлярствам ці дурасцю, і трэба папярэдне прыгледзецца, каб не ашукацца. Ён так і сказаў сыну, а той толькі засмяўся: як гэта ад малатарні можа быць кепска? Гэта ж за тыдзень з малацібой можна ўправіцца, не тое што ўсю зіму цапамі махаць. Яно так, канешне, думаў Хведар, ды ўсё маўчаў, вагаўся. Уранку, як Міколка пабег па сваіх камсамольскіх справах, асцярожна параўнаў з Гануляй і вырашыў: купім. Пакуль не перакупіў хто спрытнейшы з якой іншай вёскі.

Малатарню прыцягнулі на трэці дзень пасля пакроў. Памог швагер Тамаш, доўга ладзілі пад павеццю прывад з драўлянымі дышлямі і жалезнымі прэнтамі перадачы. Адклаўшы свае камсамольскія справы, памагаў і Міколка, усё ж ён таксама разбіраўся ў сучаснай сялянскай тэхніцы. Урэшце ўсё наладзілі і апрабавалі новую машыну. Ну, канешне, ніякага параўнання з цапамі — і хутка, і якасна. Праўда, народу для абслугі трэба болей, чым на таку; развязаць перавясла, падаваць на стол, затым адзін машыніст, самы галоўны чалавек на малатарні, двое адграбаць зерне і прыбіраць салому. І яшчэ паганяць коней у паветцы. Чалавек шэсць не меней патрабавала да сябе тая малатарня. Але ўсё апраўдалася. Малацілі талакой, гаспадаркамі дзвюма ці трыма адразу, як калі складвалася. Хведар нікому не адмаўляў, меркаваў як хто хацеў, а плацілі хто колькі мог. У залежнасці ад намалоту, канешне. Усё па добрай волі, што ж ён які эксплуатаатар для сваіх сялян? Мусіць, ён бы даў малаціць і дарма, але трэба былі грошы, усё ж малатарня каштавала не дзешава, і хоць узялі ў крэдыт, але сплываць трэба было кожны квартал. Да каляд памацілі ўсе суседзі і некаторая яго радня. Нават прывозілі з суседніх вёсак. Усім малаціў Роўба.

Нядоўга, аднак, пагрукацела на ягоным таку тая чырвоная малатарня. У наступную восень прыйшоў той самы сельсавецкі старшыня Сокур, з ім яшчэ нехта вусаты з раёна і апячталі. Аказваецца, дапусціў ён эксплуатацыю, непрацоўны даход. «А як жа цяпер? Што будзе?» — пытаўся Хведар. «Што будзе, тое і будзе», — цямня адказаў вусаты, зашчапляючы свой пацёрты партфельчык. Яны ўдвух, не азіраючыся, пайшлі са двара, а ён моўчкі стаяў ля варот, ужо адчуваючы, што гэта — не страта малатарні. Гэта — пачатак і яшчэ большай бяды, што чорнай вароной закружылася над яго галавой. Міколка ў той час ужо не было дома, месяцы два, як прызвалі на вайсковую службу, адправілі на далёкаўсходнюю граніцу. Прыслаў адтуль першы ліст, апісваў, як адказна і пачотна служыць на самай баявой граніцы. «У непасрэдным сапраўдным сапраўдным» з японскімі самураямі, і што давер радзімы ён апраўдае. Хведар скупа яму адпісаў пра Іхняе жыццё, але пра малатарню не ўставіў ні слова. Хай сын служыць спакойна, апраўдае давер родзіны.

А ў Нядолішчы на той час заварыліся малавясёлыя справы. Знайшліся зайздроснікі, як той Зыркаш, якія напісалі на яго за малатарню ажно ў Полацк — што абірае сялян. Але ж хіба ён абіраў... А як сталі размяркоўваць цвёрды падатак, адразу ўспомнілі тую малатарню, і Сокур сказаў, што тут будзе па справядлівасці, на малатарні Роўба нешта зарабіў. Хведар не ведаў, як адказаць: каратка адказаць ён не ўмеў, а доўга тлумачыць не было як. І выйшла так,

што старшыня меў рацыю: зарабіў Роўба ці не, але ў вёсцы другой малатарні не было, і цвёрды падатак прыляпілі яму законна.

Цяпер, падумаўшы, дык разумееш — начарта яму здалася тая малатарня. Лепей бы, як спрадвек, малацілі цапамі, мелі б які-нікты хлеб і сваё жыццё. І не мелі б таго няшчасця, што, як з прорвы, абрушылася затым на яго сямейку.

Але, мусіць, тады нічога ўжо не ўратавала б, малатарня была толькі прычэпай. Так ужо калі грузаны воз пахінецца ў калдобіне, дык, як не папайся рукамі, абернецца, адзін бок пераасверыць другі. Тая малатарня была толькі апошнім дэвесакам, які пераасверыў яго і без таго нахлелы воз жыцця. Бо яго ўжо пазначылі, як пазначаюць памаўзлівую скаціну ў статку, нейка адзнака асаблівасці з'явілася на ягоным прозвішчы ў сельсавеце ці, можа, у раёне. Той цвёрды падатак у семдзсят пудоў збожжа ён нека сплаціў, хоць падмёў усе хлебныя засекі ў клеці — вывез усё да першага сакавіка, як і прадпівала абвестка. Галаднавата стала ў іх на стала, невядома, чым было засеяць яравыя клін: асталося пуды два ячменю і трохі аўса. І ён не ведаў, ці прыкупіць астатняе, ці пазычыць у каго? Ён яшчэ не надумаў, як яму выкруціцца з ярыной, калі прынеслі і новы, яшчэ болей цвёрды, падатак: на гэты раз восемдзсят пудоў збожжа і сто рублёў грашма. Ён сказаў сабе: з глуду яны там з'ехалі, дзе ён гэтулькі возьме? Бегаў у сельсавет, ездзіў у раён да знаёмага сакратара Церабыльнікава, які яшчэ з ягоным Міколкам разам працаваў у камсамоле, — скардзіўся, тлумачыў, прасіў. Не, не мамагло нічога, казалі: не сплаціш у срок, апішам усю гаспадарку, «в том чысле будынк і жытвёлу». Пабедаваў з тыдзень і пачаў хадзіць па радні, сваёй і жончынай, па хоць бы троху заможных людзях у вёсках. Але ўсе нібы адранцвелі, аглудлі да чужой бяды, ніхто нічога не даў. Мусіць, кожны думаў, як выкруціцца самому, бо Роўба ўжо не першы быў абкладзены цвёрдым падаткам, чуў, такі ж падатак панакладвалі і ў іншых вёсках. Тады кінуўся прадаваць малатарню, абвясціў у вёсцы, у суседніх паселішчах. Ды ніхто не купляў, не пытаўся нават. Мусіў напрадаваць жывёлу, абедзвюх кароў, усё авечкі, дзвюх свіней з хлява. Дурны быў, каб ведаў, што дарма ўсё гэта, не ўратае і квітання аб поўным разліку. Нічога, мабыць, ужо не магло яго ўратаваць, калі хтосьці надзяліў яго паганым і страшным словам кулак.

Неяк тады, бегачы за грашмамі, спаткаў у мястэчку Наэма, старога яўрэя, з якім калісьці меў справу, як купляў малатарню, ды заходзіў да яго і раней. Дружбы між імі вялікай не было, але Наэм мог пазычыць грошы і нават пачакаць, калі не выпадала аддаць, як дамаўляўся, ці заместа рублёў мог узяць яйкі, масла ці нават пару мяхоў бульбы. Заўжды дзелавы рухавы Наэм брыў па вуліцы, бы нічога не заўважаючы вакол. Усё ж Хведар павітаўся, і яны разгаварыліся трохі, і тады Хведар дазнаўся, што і ў Наэма таксама нелады з уладай. Як Хведар паскардзіўся на сваю бяду, стары яўрэй узяў яго за гузік і дужа пацягнуў да сябе. «Я табе кажу: кідай усё, бяры дзядей у аханку і ўцякай. Куды? Няважна куды, — куды вочы глядзяць. Пасля позна будзе. Гэта табе кажа Наэм! Я ўсё кінуў і во з гэтым вандзёлкам іду на станцыю. Я тут не жыхар болей! Я — бежанец! Ты мяне паслухайся, Хведар!»

Не, тады Хведар яго не паслухаўся: як гэта ўсё кінуць? А зямля, гаспадарка? І куды падацца? Тут усе яго карані, вясцоўцы, радня — як ён можа з'ехаць куды ў неспрытульны, незваны свет?

Ён прапярнуў у Нядолішчы яшчэ месяцаў дзясць. Нярадаснае было тое жыццё, бясліб'е і посніца надоўга пасялілася ў ягонай хаце. Хведар дык яшчэ неяк трываў, сцяўшы зубы, а Ганулька пачала часта плакаць, асабліва ўранку ля печы, як бралася варыць ежу і нешта трэба было ўсыпаць у чыгун, пакласці на патэльню. Для малой Волечкі хадзілі па малако ў вёску да Лёксы ці да Грачыніных. Тыя яму спачувалі, перажывалі ягоную бяду, бы сваю, і чым маглі памагалі. Мусіць, тады ён схадзіў і да Цыпруковага Зміцера, які трэці год быў вінен яму трыццаць рублёў грошай. Быў вінен з той малацібы, а не аддаваў, і Хведар не мог памініць яму — было ўсё ж няёмка, бы ён дамагаўся чаго незаконнага. Дарма тады не паслухаў Ганульку, якая, калі ён сабраўся ўвечары да Зміцера, сказала: «Не ідзі! Хай яны зга-

раць, тыя трыццаць рублёў, калі ён такі чалавек нягодны...» Мусіць, нягодны, нават напэўна так, думаў Хведар, але ж сам трапіў у нявыкрутку, як тут не пойдзеш. Пайшоў і, канешне ж, атрымаў дулю. Не меў грошы Зміцер ці не схацеў аддаць — хто яго ведае, толькі дужа нядобра пагаварылі яны, і Хведар, прыйшоўшы дамоў, зацята маўчаў да ранку. Яно, можа б, і нічога асаблівага, можа б, як і абшлось, і без тых грошай, калі б гэты Зміцер не быў у актывістах камбеда. Калі пачалося самае страшнае — раскулачванне, — навіта ён і прапанаваў на пасяджэнні раскулачыць Хведара Роўбу. Як лішэнца і цвёрдападатніка. Што ж, яго паслухаліся, Хведара выслалі. Правялі класавую барацьбу на вёсцы, а тая трыцятка так і засталася за Зміцерам. Хай карыстаецца на здароўе. Хведару не шкада грошай, толькі яшчэ болей сумна зрабілася ад таго на свеце.

Недзе ўгары свяціла негарачае сонца, вяршаліны елак воддалі ціха гарэлі ў ягоных бліскучых промнях. На іх голлі грэліся вароны, часам пералятаючы кудысь — на суседнія елкі ці што? Унізе ж, пад ляшчыннікам, стужы сываваты засень, было халаднавата, і Хведар колькі разоў ужо варочаўся то адным, то другім бокам, каб не дужа застуджацца ад зямлі. Ён прыдрамаў трохі, можа, з гадзіну ці больш, пасля, апроч сцюжы, яму стаў далайка голад, і ён сеў пад кустом. Карцела пайсці ў поле па бульбу. Можа, там ужо ўсё выбралі, людзей на палетку, мабыць, няма, і ён што-небудзь знойдзе. Якіх дзясят пакінутых у зямлі бульбін, — то, мабыць, не будзе кража. А калі і кража, дык не дужа вялікая. Калгаснікі яму даруюць. Усё ж яны ўзялі ад яго болей — адна сядзіба чагосці каштуе. Ды й малатарня таксама. А яму спатрэбілася ад іх якога паўвядзёрца бульбы. Не так ужо і многа.

Устаўшы, ён памалу паплёўся між кустоў алейніку, улез у завалены хворастам малады асінік, ледзь выбраўся з яго. Трохі затрымаўся ў зарасніку высокага, у рост чалавека, малініку са сохлымі, счарнелымі ягадамі ў веці, якія тут не ўсе выдзябалі птушкі, збіраў па адной, еў. Наедка, аднак, быў няважны, толькі хрумцелі да зубах насенныя костачкі, маліны ўжо страцілі ўсю ранейшую слодыч. На сконе дня вылез з узлеска недзе паблізу ад таго бульбянога палетка, на занятае азмінай поле, і зразу меў, што занадта ўзяў управа, цяпер трэба ісці па ўзлеску назад. Толькі ён адышоўся мо з паўвярсты, як пачуў нейчы блізкі нягучны голас. Хведар стаўся ў кустах, крадком паглядзеў наперад. Непадалёк на ўзлеску з вярочынай у руках кльпаў згорблены, у рудым армяку стары, пасвіў рахманую чорную кароўку. Тая ўсё нацягвала вярочку, імкнучыся за травой у кустоўе, і стары зласнавата бурчэў на яе. Хведар прыгледзеўся з зарасніку, ці не знаёмы хто? Але не, мусіць, то быў не знаёмы. Напэўна, чалавек не з ягонай вёскі, можа, з якой суседняй. Хведар мог бы яго абвясці лесам; ды ў яго раптам з'явілася думка: а можа, папрасіць хлеба? Калі той пасвіць з ранку, дык, можа, запасся хлебом, можа б, і яму даў кавалак. Дужа хацелася хлеба.

Урэшце набраўшыся адвагі, ён выйшаў з узлеску і роўна пайшоў крам азміны, усё цікуючы за пастухом. Той ужо мог яго ўчуць, але пакуль не звяртаў увагі, і Хведар падышоў зусім блізка, стрымана павітаўся. На яго зірнулі выцвілыя вочы старога чалавека з тварам, аброслым (зрэшты, як і ў самога Хведара) сіваю бытанай шчэцю. Чалавек нібы паморшчыўся, разглядаючы яго, але не адказаў нічога. Тады Хведар павітаўся зноў.

— Ды чую, чую, — сказаў стары, шамкнуўшы бяззубым ротам. — Дзень добры, ну.

— Карову пасяцё?

— Карову, аняго ж. Не каня. Каня ўжо не пасу. Адпасціў.

— А самі адкуль жа будзеце? — пытаўся Хведар і сцішыўся. То было важнае для яго пытанне, каб вызначыць, можа ён пазнаць Хведара ці не.

— Ды вунь, з Ушатаў, — сказаў стары і ўважліва аглядзеў Хведара. Убогі выгляд яго, аднак, здаецца, не ўразіў пастуха — той сам быў апрапраны не лепш. Хведар з палёгкай расслабіўся. У дальняе вёсцы Ушатах ён ведаў мала каго, таксама, мусіць, як і яго там мала хто памятаў.

— Можа, закуруць маеця? — раптам сказаў Хведар і не пазнаў свайго голасу, такі той стаў слабы і жалас-

ны. Курцы ён зусім не хацеў, — даўно адыць ад курыва, але не мог адважыцца адразу папытацца пра хлеб.

— Ёсціка, — сказаў стары і палез у сваю глыбокую кішэню. — Во самасеечкі трохі маю. Толькі запаліць няма чым.

— Запаліць, можа, знойдзем, — сказаў Хведар, ужо пашкадаваўшы, што завёў тую гаворку пра курыва — трэба было ашчаджаць запалкі. Усё ж яны скруцілі з жоўтай газеціны па невялікай цыгарцы, і Хведар дрыготкімі пальцамі асцярожна перануў запалку, ашчадна прыкуруў сам, пасля ўжо смялей даў прыкуруць старому.

— У калгасе, дзед? — пытаўся Хведар, як яны зацягнуліся па адным разе. Ад тае зацяжкі ў яго адразу ж закруцілася ў галаве, і ён ледзь не хіснуўся. Стары другі раз падазрона паглядзеў на яго.

— У калгасе, а як жа... Цяпер усе ў калгасе. А як жа...

— Няўжо і аднаасобнікаў не асталася?

— Аднаасобнікаў? — прыжмурыў адно вока стары і спытаўся. — А сам адкуль будзеш? Здалёк?

— Ды я... Нетутэйшы, — схлусіў Хведар. — Да радні іду.

Чорная карова памкнулася за куст на ўзлеску, пацягнула вярочыну, і стары мусіў пацягнуцца за ёй. Хведар паціху пайшоў следам.

— А там, адкуль ідзеш, хіба асталася аднаасобнікі?

— Ды не, знаецца...

— І ў нас не асталася. Каторыя ў калгас не хацелі — вывезлі. Каторыя пасля і захацелі, тожа раскулачылі і выслалі. Кулакі, падкулачнікі, — мармытаў стары, з вярочынай у руках усё кіруючы за каровай.

— Ну а як жа ў калгасе? Ці багата?

— Багата! — сказаў адразу стары. — З вялікадня да Іллі траўку елі. З Іллі пачалі патроху бульбачку калаць. Ды што — на Іллю, якая там бульбачка! Арэхі...

— Во як?

— Ну, А што ж ты не ведаеш? Ці ў вас там не было голаду? — стары ўтаропіўся ў яго дакорлівым позіркам.

— Ды як вам сказаць? Было...

— Ну, аднаго і паратунку, што кароўка. Малачко! Ды і тое здаць трэба. Дзвесця літраў, і мяса, і яйкі. І воўну. Зімой асмалілі падсвінка, дык штрафу далі пяцьдзсят рублёў.

— За падсвінка?

— Аняго ж. За скуру. Скуру ж трэба здаваць. А ў вас хіба не такія парадкі?

— У нас? Ды як вам сказаць? Строга, але, можа, не так, — трохі збытанжыўся Хведар, — ён не ведаў, як адказаць старому. Ці ўсюды было так, як тут? Ці, можа, у іншых мясцінах было трохі інакш. Мусіць, стары гэта зразумеў па-свойму.

— Я і казаў: нідзе няма так пагана, як у нашым раёне. Нягоднае кіраўніцтва, нягодныя людзі. Ці ж можна так: за якую нядоўку — апошнюю карову. А малыя? Як ім без малака? Памруць. Ці мала іх памерла ўлетку. І малых і старых. Во бадзяюся па лясках з гэтай, — ён тузануў вярочынай. — Каб не адабралі. Бо плаціць жа падатак няма чым.

— Бяда, бяда, — раздумна паспачыў старому збытанжаны Хведар, якому яшчэ ні з кім не давялося гутарыць аб тутэйшых парадках, даведацца, як жыцьцём гэтым часам ягоныя землякі. Стары быў першы, і яму хацелася шмат пра што папытацца ў яго, хоць ён і баяўся выклікаць якое падазрэнне да сябе — усё ж чужы чалавек.

— Бяда, аняго ж.

— Можа, трэба было паскардзіцца? Жалабу куды напісаць? — асцярожна параў Хведар.

Стары зласнавата ўхмыльнуўся ўсім сваім касмыльвым тварам.

— Каму жалабу? Начальству? Дык яны ж самі ў нас, як звыры. Прыедзе каторы... Вунь гэны Роўба: усё мацюгом ды пагрозай, Сібіру палухае...

Хведар знянацку адчуў, як закалыхалася пад ім зямля і коса папылло кудысь поле.

— Роўба?

— Ну, Роўба. Цяпер жа ён парцейны сакратар. Малады, а нібы той ці вуні! Ад бацькі адмовіўся. Бацька ж яго раскулачаны ў Нядолішчы, дык адмовіўся. Казалі, і прозвішча меўся мяйняць, каб ані звання...

Хведар, здалося, уязджаў у зямлю, якая ўсё плыла, гойдалася навакол. Ён ужо кепска чуў, што яшчэ казаў стары, які гаварыў і гаварыў — скардзіўся, мабыць, на парадкі ў раёне.

(Заканчэнне на стар. 12).

Ластаўка пад столлю

У 1987 годзе рэжысёр Юрый Лысятаў стварыў дакументальна-публіцыстычны фільм «Наказ» пра беларускую вёску. Фільм высока ацэнены на ўсесаюзным і міжнародным кінафестывалях. Але марны занятак шукаць таленавітую стужку нават у сталічных, мінскіх кінатэатрах...

Каб здзейсніць рэвалюцыйную перабудову жыцця грамадства, трэба перш за ўсё ведаць і казаць праўду. Акрамя таго, трэба, каб яе чулі. А наш час знамянальны тым, што паміж тым, хто кажа праўду, і тым, хто жадае ўвесь час яе слухаць, з'яўляецца высокая бюракратычная сцяна. Нас быццам запрашаюць: кажыце, слухайце, але сцяну... не разбураюць...

Шмат гадоў нам паказвалі ў кіно толькі квітнеючыя калгасы. Бясспрэчна, такія ёсць, і мы з павагаю называем імяны іх старшыняў. Але дрэннага ў жыцці беларускай вёскі пакуль што больш. Аб гэтым таксама ўсе ведаюць, але да пары да часу аберагаюць існаванне

прыгожага міфа аб працітанні нашага калектыўнага сельскага гаспадарання. Адно кепска: міф не здольны пракарміць краіну, хоць адміністрацыйную сістэму корміць спраўна. Фільм Юрыя Лысятава разбурае ілюзіі. Якая на гэта рэакцыя яго бюракратычных апекуноў? «Не пушчаць!»

«Наказ» — не выпадковая праца заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Ю. Лысятава. Тэма вёскі, працы на зямлі займае яго не адно дзесяцігоддзе. Але нават у цяжкія для галоснасці часы ў кожнай стужцы пра сельскае жыццё, няхай будзе гэта «Бацькоўскае поле», «Круглы год», «Персанальны гектар», рэжысёр — не старонні назіральнік, а чулы да чужога болю мастак, які імкнецца не толькі дакладна «адбіць» на стужцы сваіх герояў, але і хоць чым-небудзь дапамагчы ім у жыцці. Юрый Васільевіч гаворыць пра пастаянную супярэчнасць паміж рэальнасцю і закасцянелымі цензурна-ідэалагічнымі канонамі ў паказе рэчаіснасці (яны патра-

Думка чытача

ПАТРЭБНЫ ТЭАТР ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

«Культура — не раскоша...» Чытачы, пэна, звярнулі ўвагу на артыкул пад такой назвай, змешчаны ў «Ліме» 4 лістапада. Артыст Дзяржаўнага камернага аркестра БССР А. Мільто выказаў асабістую заклапочанасць нездавальняючым станам музычна-эстэтычнага выхавання ў рэспубліцы і звярнуўся да мастацкай інтэлігенцыі з прапановай скіраваць свае намаганні на вырашэнне надзённай праблемы. Гэтая праблема турбуе і рэжысёра музычнага тэатра У. Яшчука, чый ліст, дасланы ў рэдакцыю, прапануем вашай увазе.

Ля ўвахода ў Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР я сустракаю дзяцей. Яны ідуць узрушаныя, вясёлыя, гатовыя да сустрэчы з музыкай і казкай. Сёння мюзікл для іх: В. Улановіч, «Залатое кура». Я бачу, як віхрыстыя хлапчкі, прпускаячы наперад дзяўчатак, падаюць на праверку білеты, як дружна вітаюцца і раптам робяцца падарасламу сур'езнымі. Яны ж у сапраўдным тэатры, праўда, у «дарослым», але — у сапраўдным, дзе для іх будучы спяваць і іграць сапраўдныя акцёры, дзе маляўнічыя дэкарацыі і яркае святло! І ад прадчування сапраўднага святла маленькі глядач пачынае адчу-

ваць сваю далучанасць да будучага спектакля.

У зале дзеці такія падобныя адно да аднаго: гэта адзіная хваля радасці і захопленасці, агульнай шумлівасці, у якой даросламу цяжка штосьці разабраць. Ды вось паволі згасе святло, зала на хвілінку прыцішылася... Час выходзіць! Мне, рэжысёру гэтай пастаноўкі, аднолькава боязна і адказна выходзіць перад спектаклем да маленькага глядача, які заўжды чакае часосці незвычайнага. Самая галоўная мая задача — узяць увагу дзяцяты, засяродзіць залу, настройць на спектакль. Аказваецца, дзеці любяць глядзець казкі, бо вераць... Вераць у перамогу дабрыні, у

«З твайго саду да мяне на агеньчык»

Я згодна ў асноўным з той ацэнкай, якую даў выступаўцы «Жывапіс, графіка-88» на праспекце Машэрава У. Ягоўдзік («ЛіМ» за 28 кастрычніка). Але хацела б дадаць некалькі слоў, падзяліцца сваімі ўражаннямі.

На першым паверсе выстаўлена графіка Валерыя Славука. Славак — удзельнік рэспубліканскіх, усесаюзных, замежных выставак. Працуе ён у галіне кніжнай і станковай графікі. Вось афорты з нізкі «Вандрукі». Адзін з іх мае назву «Ноч». Ідуць людзі, хто з сабакам, хто

са скарбам, хто пехатой, хто на кані. Чым яны заклапочаны, куды так мэтанакіравана спяшаюцца? Другі афорты — «Плаванне». Сярод мора — плыт з людзьмі. Хто курчыць люлька, хто мацуе абарваныя снасіці, а хто проста сядзіць з адсутным позіркам, нічога не робіць. Разліты сум наўкола, невясёлы свет. Нізка «Канфлікты»: паказана нейкае страшыдла і жудасны рыцар на фантастычным кані — назва «Двубой». Над усім пануе цёмра. «Арэна» — дзіўныя пачвары наглядваюць за бойкай двух глядзятараў, абвешаных нажамі і рагамі;

Маё знаёмства з Георгіем Мікалаевічам Пятровым пачалося незвычайна — 10 лютага 1948 года, у дзень апублікавання пастановы ЦК ВКП(б) аб оперы В. Мурадэлі «Вялікая дружба».

Напярэдадні, 8 лютага, у Мінску адбылося адкрыццё акруговай Алімпіяды салдацкай мастацкай самадзейнасці. Салдацкаму хору з Брэста, як аднаму з лепшых, даручалася адкрыццё заклочнага канцэрта алімпіяды ў акруговым Доме афіцэраў. (Я быў адным з кі-

цаваў у якасці дырыжора, рэжысёра, галоўнага хормайстра, заўжды дбаў пра выхаванне оперных салістаў і харыстаў, аркестравых музыкантаў. Кожнаму свайму выхаванцу, няхай будзе гэта студэнт кансерваторыі ці артыст опернага тэатра, Георгій Мікалаевіч імкнуўся перадаць пачуццё вялікай адказнасці перад Музыкай і перад слухачамі, дзеля якіх і існуе гэтае цудоўнае мастацтва. Ён часта паўтараў, што выкананне са сцэны — гэта не проста ігра на раялі ці спевы, а

кадраў, будучых дзеячаў тэатра оперы і балета; у музычным тэхнікуме па класе камернага ансамбля ў Г. Пятрова займаўся выдатны беларускі кампазітар А. Багатыроў.

Неўзабаве Г. Пятрова прызначаюць загадчыкам вучэбнай часткі тэхнікума, і разам з плённай педагагічнай дзейнасцю ён вядзе вялікую арганізатарскую работу. Праз год даручаецца яму пасада хормайстра і канцэртмайстра Беларускай дзяржаўнай студыі оперы і балета. У гэты час Георгій

Наш каляндар

АДКАЗНАСЦЬ ПЕРАД МУЗЫКАЙ

Да 100-годдзя з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Георгія ПЯТРОВА

раўнікоў хору). У той час усе канцэрты самадзейных і прафесійных калектываў належала адкрываць песняй пра Сталіна. У рэпертуары нашага калектыва была песня В. Мурадэлі «Нас воля Сталіна вяла». У дзень выхаду ў свет пастановы ЦК нас, кіраўнікоў хору, аркестра, выклікалі да начальніка палітдзелу Беларускай ваеннай акругі, які загадаў замяніць песню В. Мурадэлі на песню «Кантата пра Сталіна» А. Аляксандрава. Мы спрабавалі растлумачыць, што рэпертуар, паказаны на алімпіядзе, рыхтаваўся чатыры месяцы і што за два дні, якія засталіся, вывучыць «Кантату пра Сталіна» нерэальна. Генерал перарваў нашы тлумачэнні: «Выконвайце загад, а калі трэба, вам будзе дадзена дапамога».

У той жа дзень дапамога прыбыла — у асобе Г. М. Пятрова. Павітаўся, коротка прадставіўся: «Пятроў... На ўсялякі выпадак — галоўны хормайстар опернага тэатра». Адрозж выраслі праслухаць хор. Загучала песня «Нас воля Сталіна вяла», і неўзабаве ў спартыўную залу, дзе размяшчаўся і рэпетыраваў наш калектыў, убег раз'юшаны маёр і загадаў: «Спыніць гэтую агіднасць!» Георгій Мікалаевіч у спакойнай, добразычливай форме, злёгка заікаючыся, спытаў: «Што вы называеце агіднасцю: песню пра Сталіна? Ці харавы калектыў, якому аказаны гонар адкрываць алімпіяду?» Маёр збянтэжыўся, але потым сабраўся з думам: «А вы чыталі пастанову ЦК? Партыя асудзіла оперу «Вялікая дружба» Мурадэлі, а разам з ім кампазітараў — касмапалітаў, фармалістаў: Пракоф'ева, Шастаковіча, Хачатурана». Пятроў горача пачаў даводзіць «стражу парадку», што партыя наша нікога не судзіць (даючы зразумець, хто судзіць), для гэтага, дадаў ён, ёсць юрыдычныя органы, а кампазітараў, якіх называў маёр, ведае ўвесь свет, іх расудзіць гісторыя.

Каб выказаць такія меркаванні ў той час, без перабольшвання можна сцвярджаць, патрабавалася, па крайняй меры, мужнасць. Я адрозж пранікся вялікай павагай да Чалавека, які быў вольны ад дагматызму, фармалізму, канфармізму і іншых «ізмаў».

Музыкант шырокага творчага дыяпазону: выдатны піяніст — выканаўца, ансамбліст, канцэртмайстар, цудоўны педагог... За 37 гадоў працы ў музычных навучальных установах Беларусі ён выхавану вялікую плеяду цудоўных слухачоў і прыхільнікаў музы. Ёўтэрны, якія па ўсёй краіне, і перадусім у нас у рэспубліцы, працягваюць развіваць лепшыя традыцыі беларускай музычнай культуры.

Шмат намаганняў Г. Пятроў аддаў фарміраванню і ўдасканаленню опернага мастацтва Беларусі. У нашым Дзяржаўным тэатры оперы і балета пра-

аўтарская споведзь, своеасаблівы творчы маніфест. Раскрыццё ідэйна-вобразнага зместу кампазітара вымагае глыбокіх і рознабаковых ведаў, умення, навыкаў, таму заахвочваў тых маладых музыкантаў, якія працавалі з поўнай аддачай эмацыянальных і інтэлектуальных сіл.

Фундаментальную музычную адукацыю Г. Пятроў атрымаў у Маскоўскай кансерваторыі, якую закончыў з сярэбраным медалём у 1910 годзе, у класе выдатнага рускага піяніста К. Ігумнава. Ад яго ён пераняў рыцарскую адданасць раялю, успрыняў лепшыя характарыстычныя якасці айчынага піянізму. Надзвычай актыўнай і творча цікавай робіцца дзейнасць Г. Пятрова пасля

Мікалаевіч даволі часта выступае як піяніст-саліст і ў складзе камернага ансамбля з вядомым скрыпачом А. Бяссмертным.

У 1933 годзе на базе студыі оперы і балета быў адкрыты Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР, дзе расквітнеў яго талент універсальнага музыканта Г. Пятрова: ён спалучаў пасады дырыжора сімфанічнага аркестра, хормайстра і канцэртмайстра.

У гады Вялікай Айчыннай вайны Георгій Мікалаевіч, як і многія іншыя вядныя музыканты, быў эвакуіраваны ў Казахстан. Працаваў у тэатры оперы і балета імя Абая, неаднаразова з канцэртнымі брыгадамі выязджаў на Сталінградскі фронт для культурнага абслугоўвання нашых воінаў.

У 1945 годзе Г. Пятроў працуе галоўным хормайстрам тэатра оперы і балета БССР і адначасова — дацэнтам кафедры спецыяльнага фартэпіяна Белдзяржкансерваторыі. Да гэтага дадалася яшчэ і выхаванне юных таленавітых піяністаў у Сярэдняй спецыяльнай музычнай школе пры БДК; а неўзабаве яму даручаюць кіраўніцтва створанай у кансерваторыі кафедрой агульнага фартэпіяна.

Глыбокая інтэлігентнасць, яркі артыстызм, духоўнае багацце, не пабаююся гэтага слова — арыстакратызм Георгія Мікалаевіча Пятрова былі натхняльным прыкладам для музыкантаў новай генерацыі. Як выканаўца Г. Пятроў вызнаваўся глыбінёй спасціжэння і перадачы мастацка-вобразнай сутнасці інтэрпрэтуемага твора, прыгажосцю і высакароднасцю гучання, задушэўнасцю і сардэчнасцю, мудрай прастаюй, з якой ён звяртаўся да сэрца слухачоў. Асабліва схільнасць была ў яго да камерна-інструментальнай музыкі. Ён выступаў у самых розных складах: у дуэтах, трыо, квартэтах, квінтэтах, выконваючы творы П. Чайкоўскага, М. Рымскага-Корсакава, С. Рахманінава, А. Багатырова.

У якасці канцэртмайстра Георгій Мікалаевіч працаваў з такімі выдатнымі спевакамі, як Л. Александровская, М. Ворвулеў, М. Дзянісаў, І. Балочін, С. Друкер і інш. Ён не толькі імкнуўся працаваць са спевакамі і інструменталістамі над вядомым класічным рэпертуарам, але і знаходзіў рэдка выконваемыя, незаслужана забытыя творы, тым самым садзейнічаў іх адраджэнню, прапагандзе.

Чалавек жыве, пакуль яго помняць. На вечары, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння Г. Пятрова, будучы іграць яго вучні, вучні вучняў і ўжо наступнае пакаленне юных музыкантаў. А гэта значыць, што яго помняць, любяць, цэняць!

Міхась СОЛАПАУ.

Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР прафесар Г. ПЯТРОЎ з юнай піяністкай Крысцінай ПАПЛАЎСКАЙ. Фота 50-х гадоў.

Кастрычніцкай рэвалюцыі. Ён выступае як піяніст-канцэртант, вядзе вялікую прапагандыска-асветніцкую работу ў губерньскіх аддзелах народнай адукацыі ў Екацярынаславе, Таганрозе, Нікалаеве, Паўлаградзе, спалучае гэтую дзейнасць з выкладаннем у музычных вучылішчах. У 1920 г. узначальвае агітпоезд імя Луначарскага.

З 1923 года і да канца скону свайго жыцця (памёр Г. Пятроў у 1960 г.) ён быў трывалі звязаны з беларускім музычным мастацтвам. Напачатку малады музыкант працаваў піяністам у тэатры пры Цэнтральным рабочым клубе ў Гомелі і адначасова выкладаў у музычнай школе ў Гомелі. У 1924 годзе ў сталіцы нашай рэспублікі быў адкрыты музычны тэхнікум. Кіраўніцтва тэхнікума вырашыла стварыць оперны клас. Патрабавалася спецыяліст высокага класа, які валодае ўсім арсеналам опернага мастацтва. Такім спецыялістам быў Г. Пятроў. У 1927 годзе ён — педагог і канцэртмайстар опернага класа Мінскага музычнага тэхнікума. Георгій Мікалаевіч праводзіў вялікую і разнастайную работу па падрыхтоўцы нацыянальных

буюць ад рэжысёра-дакументаліста нязменных справаздач аб поспехах і дасягненнях). Магчыма, толькі ў «Наказе» Лысцяў змог найбольш свабодна выказацца пра тое, што яго хвалюе і трывожыць.

Стужка прапануе нам пазнаёміцца з вёскай, якая раней лічылася б неперспектыўнай. Глядач не адчувае сябе турыстам, якому спехам паказалі яе праз акно аўтобуса і павезлі далей. Мы далачваемся да нялёгкага жыцця вясковых людзей як суразмоўнікі, мы пражываем яго з імі, сяляне даяраюць нам свае думкі, клопаты і крыўды. Натуральнасць плыні жыцця, якая «схоплена» аб'ектывам, настолькі вялікая, што часам узнікае ўражанне па-майстэрску зробленага ігравага мастацкага фільма.

Пры гэтым ён усё-такі застаецца абсалютна дакументальным. Высокі прафесіяналізм Юрыя Лысцява і аператара Мікалая Сідорчанкі ў спалучэнні з тактам і павагай да тых, хто згадзіўся здымацца ў фільме, стварылі атмасферу даверу. Інакш як можна растлумачыць тое, нічога не парушанага расказанасці, якая складае сутнасць паводзін дзейных асоб на экране. Да таго ж у адносінах аўтараў і герояў фільма не было фальшу, людзей не прымушалі прамаўляць падрыхтаваныя патрэбныя словы, але далі магчымасць выказацца самастойна, дый зацікаўлена слухалі. Да чаго ж дакладна і ясна, па-дзяржаўнаму мысляць беларускія сельскія працаўнікі з самой што ні ёсць «глыбінкі» Вялікае Балота.

На экране ідзе гаворка пра назву вёскі. Хтосьці прапануюць новую, прыгажэйшую (маўляў, не ў балота ж ідзе, а з балота!). Але з ім не пагаджаюцца: нядобра адным махам сціраць з твару зямлі разам з назвай вёскі паміж аб продках, якія ад веку жылі тут (сярод іх шмат вядомых грамадзян зямлі беларускай). Гэтыя развагі міжволі падтрымліваюць рух, што разгарнуўся ў краіне за аднаўленне гістарычнай памяці, захаванне спрадвечных назваў гарадоў! І гаворку вядуць не акадэмікі, не пісьменнікі, а простыя працаўнікі.

Успамінаецца ўражлівы фінальны эпізод фільма, калі старая кабетка гаворыць пра сваё самае галоўнае і пакутліва-набалелае: пра гібель у гады вайны мужа і іншых мужчын — кармільцоў вёскі, пра мару дачакацца цішыні і жыцця радасна, і пра тое, што мірны час не прынес шчасця. Мо гэта і ёсць наказ — каб усе мы хутчэй паклапаціліся пошукамі ладу ў чалавечай супольнасці і парадку на зямлі, якога жанчына на спіце свайго гаротнага сялянскага жыцця так і не ўбачыла...

Фільм выклікае лекавае для сумлення пацудзе віны. Так, усе мы вінаваты перад такімі пустэльнымі, бездарожнымі вёскамі, якія існуюць з апошніх сіл і ў якіх адабралі годнасць; перад зямлёй, над якой навісла бачная пагроза запусцення. Вінаваты і мы, гараджане, хоць даўно вядома змрочнае імя галоўнага разбуральніка вёскі...

«Наказ» не абмянае вечнай тэмы — народ і ўлада. Народ больш не жадае маўчаць. Ідзе перабудова авалодае масамі і робіцца аграмаднай матэрыяльнай сілай, хоць яшчэ і сціплай.

...Людзі выказваюцца. Старшыня — самадур, які давёў калгас «да ручкі», чые на сходы ад калгаснікаў адмоўныя і вельмі цярозыя думкі пра сябе, хоць знаходзіць і дагодлівых абаронцаў. І ўсё-такі для большасці людзей вядоўчым робіцца паразітызм раздзьмутых кіраўніцкіх штатаў розных кантор, зразумелым — рэальнае безуладдзе сельскага Саветаў, не выклікае даверу аджыўшая недэмакратычная сістэма выбараў. Не дае спакою вялікая крыўда: у вёсцы збіраюць усё, што яна атрымлівае, а ў абмен даюць... амаль што нічога. Няма чым карміць свойскую жывёлу. Няма неабходнага ў краме. Чалавек гаворыць: «Мы нічым не харчваемся, акрамя сваёй бульбы». Кінакамера заспявае пажылых мужа і жонку зімой у іх двары: і ў мужа-інваліда, і ў яго жонкі — аднолькавыя рабочыя ватоўкі, самаробныя валёнкі-катынкі з галёшамі. Другога тут не апранеш. (Міжволі на ўспамін прасіцца вуліца Мінска, прыгожа апраўныя татой). Ці ж вясковыя заслужылі такое суровае і беднае жыццё? А яны ж — нашы карміцелі...

Крыўда. Сялянская крыўда. Не за сябе нават, а за салдата, які загінуў у баі з фашыстамі. Яго астанкі людзі знайшлі пад час ворыва, паведамілі мясцо-

ваму кіраўніцтву. І ваенкамат, і сельсавет абьявае нешта сабе занатавалі і пакінулі ўсё як ёсць. Давялося вясковым пахаваць невядомага салдата тут жа, на полі, дзе той загінуў. «Тут уся зямля крывёй паліта», — гаворыць адзін з сялян. Гэта яшчэ адзін наказ — помніць усё, нічога не забываць у імя роднай зямлі.

Якія чулыя людзі на дабрыйно, на справядлівасць улады! Цёплымі словамі ўспамінаюць у Расонах светлага чалавека, кіраўніка рэспублікі Пятра Міронавіча Машэрава, які тут партызаніў, а пасля вайны часцяком наезджаў проста пабачыцца.

Эпізод успамінаў пра Машэрава высвечвае думку пра тое, што паміж народам і дзяржавай няма прынцыповай канфрантацыі, але ёсць рэзкае адмаўленне бюракратызму і адміністрацыйна-каманднага прыгнёту. Людзі дакладна адрозніваюць, хто ёсць хто, і таму з такой сардэчнасцю і любоўю гавораць пра партыйнага кіраўніка, які спалучыў у сабе дзяржаўны розум і лепшыя чалавечыя якасці.

Фільм пагружае нас і ў сучасны нацыянальны свет; паказвае, як адгукнуліся ў нацыянальнай свядомасці вайна і мір, мінулае і сённяшняе, якія парасткі будучага. Мастак робіць так, каб жыццё само пра сябе загаварыла, але фільм-дакумент з'яўляецца разам з тым фільмам-пазіцыяй яго аўтараў, якія мужна адстойваюць ленынскі сацыялізм. Голас рэжысёра за кадрам робіцца самастойнаю дзейнаю асобаю, якая раз-

важае, каменціруе, выказвае свой пункт гледжання. Як пільна слухаеш гэтае крылатае слова, свабодна ад путаў недарогаварак і абрыдлага страху «выйсці са строю»!

Гавораць, што няма прарока ў сваёй айчыне. Лёс фільма «Наказ» прымушае думаць інакш. Проста некаму не небяспечна слухаць прарокаў і, тым больш, дапускаць да людзей. Інакш цяжка растлумачыць той факт, што фільм паказалі па тэлебачанні як бы тайком, у самы нязручны дзённы час. «Выпадкова» ўключыла тэлевізар, а потым не магла адаравацца, — піша на тэлебачанне мінчанка В. Дзенісенка.

Сумны парадокс. Знята стужка, сумленна, эмацыянальна, якая заклікае да пакаяння за многія грахі і злачынствы перад вёскай. Стужку ўхвалілі і запіхнулі на паліцу. Так бы моўіць, ганаровая ссылка. Нам запыраць — паказалі ж два разы, давалі да грамадскасці... Так, фармальна нібыта ўсё і правільна. Але «Наказ» павінен дайсці да кожнага, бо па сваіх мастацкіх вартасцях і кардынальнай для грамадства тэме ён заслугоўвае самага шырокага паказу!

Ёсць у фільме сімвалічныя кадры: лаптаўка, што выпадкова заляцела ў нейкае гаспадарчае памяшканне, мітусіцца пад столлю, шукае выхад. Трэба тэрмінова нешта зрабіць, інакш птушка зламае сабе крылы ці ўпадзе без сіл. Трэба, трэба ратаваць яе, адчыняць вокны, дзверы...

Ніна ЗЛАТКОўСКАЯ.

чысціню казачнай любові і дружбы, у чарадзейны дыван-самалёт, у цара Гароха і трыдцятае царства. Мне не хочацца ісці са сцэны, таму што па дзіцячых цікаўных вочках, нягучных словах наўздагон мне: «Да пабачэння, дзядзька Валодзя!» — я адчуваю, што не змагу развітацца з імі назаўжды, перастаць сваёй работай радаваць іх, дапамагчы свяціцца іх мілым дзіцячым усмешкам.

Ды вось пачаўся спектакль — і зламаліся ўсе магчымыя межы паміж залай і сцэнай: дзеці спачуваюць, абурваюцца, імкнучыся памагчы... Дзіцячы глядач — самы чулы на дабрыйно і ніколі не даруе ману са сцэны.

Музычны тэатр для дзяцей: як гэта захапляюча! Якія шчаслівыя дзеці, калі маюць свой казачны дом. Пра неабходнасць такога дома для нашай беларускай дзяцівы буду гаварыць і я — выпускнік Дзяржаўнага інстытута тэатральнага мастацтва імя А. В. Луначарскага, пераемнік і вучань Наталлі Сац, рэжысёр музычнага тэатра.

Першы музычны тэатр для дзяцей і быў створаны ў нашай краіне па ініцыятыве Наталлі Сац — у лістападзе 1965 года. Минула 23 гады. Дзіцячы музычны з'явіўся ў Кіеве, уваходзіць у сілу тэатр-студыя опернага ў Пярмі, першыя парасткі дзіцячага музычнага тэатра прабіваюцца ў Ерване,

Ленінградзе, некаторых іншых гарадах...

Ні для кога не навіна, што ў самой прыродзе чалавека закладзена патрэба ў мастацтве. Знайдзіце дзіцёна, які не хацеў бы спяваць, танцаваць, прыдумваць гісторыі і вершы, разыгрываць сцэны. Эстэтычнае выхаванне і скіраванае, па сутнасці, на тое, каб гэтыя прыродныя схільнасці захавалі і развілі, накіраваць па здаровым шляху, узбагаціць добрым густам. Вось чаму так важна менавіта ў дзяцінстве, у школьныя гады, калі маленькія глядачы асабліва ўразлівыя, памагчы фарміраванню іх эстэтычнай культуры.

Прысвячае сваю творчасць дзецям ТЮГ у Мінску (ды гэта ж адзіны на ўсю рэспубліку?). На спектаклях гэтага тэатра я пераканаўся, што дзеці яго любяць; і тэатральнае жыццё нашай сталіцы без гэтай «гаючай крынічкі» ўявіць немагчыма. На жаль, куды горш у рэспубліцы справы з музычным выхаваннем. Скажам, аркестр у ТЮГу, дзе музыка некалі адыгрывала ці не першаступенную ролю, значна скарачаны, якасць яго знізілася. Зусім кепска ў драматычных тэатрах, дзе спектаклі для дзяцей ідуць пад фанэграмы не лепшай якасці. З важнага і абавязковага элемента зместу спектакля музыка тут пачала ператварацца ў нейкае чыста вонкавае дапаўненне.

Сёе-тое для дзяцей робяць нашы філармоніі, але канцэрты для дзяцей не зрабіліся яшчэ важнай і сапраўднаму творчай часткай іх працы. Канцэрты такіх мала, вельмі часта яны невыразныя па якасці. Яшчэ радзей яны сведчаць пра творчую ініцыятыву, пра імкненне артыстаў знайсці сапраўдны кантакт з юным слухачом.

На жаль, нягледзячы на ўсе добрыя намеры, мала чым радуе дзяцей і Акадэмічны тэатр оперы і балета БССР. У тэатры каля 20 гадоў таму пастаўлена опера В. Лебедзева «Чараўнік Смагдавага горада», ды пра стан спектакля на сённяшні дзень гаварыць прыкра. Вялікай радасцю для малых сталася опера А. Владзігерава «Воўк і сямёра казлянята», пастаўленая гадоў колькі таму. Вось і ўвесь спіс музычных паставак для дзяцей. (Дзеціям адрасаваны яшчэ балет «Чыпаліна» і, у пэўнай ступені, «Шчаўкунчык». — Рэд.). Ці не праўда: малавата для паўтара-мільённага горада?

Ствараецца ўражанне, што філармоніі, музычныя і драматычныя тэатры лічаць сябе вольнымі ад абавязку браць жывы ўдзел у выхаванні дзяцей.

Нямала напісана ў свеце дзіцячых опер-казак, мюзіклаў, але пакуль яны чакаюць свайго часу, каб прыйсці на сцэнічныя пляцоўкі нашай рэспублікі. Нямала ёсць дзіцячых ба-

летаў. Наблізіць нашу моладзь да скарбніцы класічнай музыкі таксама вельмі важна. Трэба стварыць новы тэатр, які цалкам і зоймецца пытаннямі дзіцячага музычнага выхавання. З ім, між іншым, будзе звязана і напісанне новых твораў беларускіх аўтараў.

Дзіцячы музычны тэатр не павінен быць злёпкам са звычайнага тэатраў оперы і балета, з той-толькі розніцай, што ў зале будучы сядзець дзеці. Юныя глядачы самі вызначаюць яго аблічча, і ўзаемадзейненне глядача і тэатра можа даць цікавыя творчыя вынікі. Можна стаяць, цесна сувязь з дзіцячай музычнай самадзейнасцю ў пэўных спектаклях павядзе да суполькі спевакоў-прафесіяналаў і музычна даравітых дзяцей. Можна, гэты тэатр створыць новыя праграмы тэатралізаваных канцэртаў, будзе шукаць новыя формы музычна-асветніцкай работы, ствараць і выконваць казкі для чытання з аркестрам... Усяго зараз і не прадугледзіш. Ясна адно: утварэнне цэнтра музычнай работы з дзецьмі — дзіцячага музычнага тэатра — неабходна. Дзеці Мінска або абласнога цэнтра рэспублікі — будучыя наведвальнікі гэтага тэатра — сустрэнуць яго арганізацыю з захапленнем, у гэтым можна не сумнявацца.

А пакуль дзіцячы музычны на Беларусі — мара. Мара, якая не была рэальнай падтрымкай, якая не лічыцца першачарговай. Ці не таму ініцыятыву

групы аднадумцаў-прафесіяналаў, намаганнямі якіх была пастаўлена дзіцячая камічная опера «Шапка з вушамі» Э. Хагагарыяна ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў, «вярхі» падтрымалі толькі на словах, без аніякіх гарантый. І ў мяне як у пастаноўчыка спектакля, і ў дырэктара Г. Г. Аляксандрава склалася думка, што нашы міністэрствы пастарому баяцца адкрытых праў творчай ініцыятывы, энтузіязму, энергіі маладых, баяцца новых эксперыментаў. Ды разам з тым ствараюць новыя «дарослыя» тэатры, якія з пачатку свайго існавання рызкуюць застацца неметазгоднымі, займаючыся не мастацтвам, а пагоняй за модай Захаду і доўгім рублём.

Нястомна буду паўтараць словы Чалавека, які пасляў у ва мне надзею і веру ў дзіцячы музычны тэатр, цудоўныя словы рэжысёра-педагога, народнага артыста СССР Наталлі Сац: «У яднанні тэатра і музыкі тояцца вялізныя магчымасці. Калі музычныя вобразы ажыццявіць на сцэне, калі зліць у адно музыку, слова, танец і пры гэтым цалкам выгнаць з тэатра фальш і дурныя оперныя штампы — уздзеянне такога спектакля цяжка пераацаніць, у душы кожнага глядача ён пакіне вечны след...».

Уладзімір ЯШЧУК,
рэжысёр-пастаноўшчык
Брэсцкай абласной
філармоніі.

праз іх цэлы прарастаюць сука або карэні дрэў. АFORT «Пераможца» — агіднае страхосце з булавай перамагло шмат маленькіх дзівакоў з крыламі і атрымлівае ўзнагароду — аголеную дзяўчыну з пышнымі валасамі. Няшчасная дзяўчына... Назва яшчэ адной нізкі — «Спасыбы выжывання». «Спаборніцтва» — на слупы лезуць голая калматыя істоты, а зверападобныя стварэнні з'яўляюцца судзіямі.

Шмат на выставе работ Віктара Альшэўскага. Мастак працуе ў станковым жыванісе, манументальным мастацтве і кніжнай графіцы. Нягледзячы на свой малады ўзрост, ён часта бывае за мяжой. Вось вялікі партрэт В. Янушкевіча. Альшэўскі стварае вобраз сучасніка, маладога скульптара, які шырокім жэстам, нагой абалірае на кавалак мармуру. Мастак

надае значэнне дэталю. Абкручанае, завязанае скульптура на другім плане карціны. Капляюць, насунуты на лоб, зашпілены плашч... Усё гэта як бы закрывае для глядача душу скульптара. Застаецца толькі позірк з пагардай. Невялікія памеры краявід напоўнены любоўю да ўбачанага. Гэта эцюды з цэрквамі, з відамі неспакойнага мора. Карціны «Парыў ветру» і «Бяда» знаходзяцца на другім павярсе. Відаць, што мастак укладае ў сваю працу шмат старання. Кожная дэталю выпісваецца з вялікай увагай, дакладнасцю.

Да гістарычнага мінулага Беларусі звяртаецца ў сваёй творчасці Фэлікс Янушкевіч. «Шкаляр з Полацка» — Францішак Скарына — смелая асіметрычная кампазіцыя. Унізе дадзены план, выкананы ў старажытным духу. У краявідзе з

нізкі «Гульні дзяцей Беларусі» мастак адлюстроўвае чатыры поры года. «Лёс Рагнеды або Сцяна Памяці» — трышчы, які паказвае галоўныя жыццёвыя вехі полацкай князеўні.

Нізка Уладзіміра Тоўсціка «У суцэнні і на святле» запамінаецца прыгожай па колеру работай «На зямлі». Вельмі ўдалы тут, як мне здаецца, вобраз жанчыны ў нацыянальным касцюме. Невялікі гарадскі краявід «Да дому» так і дышае святлом з вітрыны. Нават пяшчотны пейзаж — «Вогнішча на балоне» — надзвычай характэрны для беларускай прыроды. «Адліга» — голая дрэва, чорнае неба, усё гэта мастак аб'ядноўвае праз адпаведную каляровую гаму. У. Тоўсцік — майстра колеру. Прымушае задумацца аб штодзённым жыцці, аб узаемаадносінах мужчыны і жанчыны ў наш час псіхалагіч-

на напоўнена карціна «Горад для дваіх». Тонкая, у духу старога фотаздымка работа з нізкі «Сямейны партрэт» мае назву «Сёстры». Не можа не зацікавіць глядача карціна «Памяці У. С. Караткевіча». На першым плане калодзеж, каля яго маладая жанчына з гарлачыкам, на заднім плане — вобразы «Дзікага палявання караля Стаха». І над усім трывожнае неба.

На жаль, графічных работ Уладзіміра Савіча на выставе не шмат. Найперш звяртае на сябе ўвагу цудоўная акварэль «Аздамічы. Пара мёду». Выклікаюць цікавасць ілюстрацыі да кнігі Цёткі «Выбранае», краявід «Зіма. Стары гасцінец». Запамінаюцца і астатнія творы.

Мікола Селяшчук паказаў як свае ранейшыя палотны, так і новыя творы. «Канец сезона

туманаў» — адна з яго вядомых работ. Цікавіць сваім настроем паэтычная карціна з прыгожымі матылькамі «З твайго саду да мяне на агеньчык». Трагічнасцю веся ад палатна «Бацька памёр. Хроніка аднаго вечара» — ілюстрацыя да бездухоўнасці жыцця. «Цюрынскія краявіды» вызначаюцца тонкім адчуваннем колеру, кампазіцыі. Кожны краявід выкачы ў сваім непаўторным стылі. М. Селяшчук працуе таксама і ў галіне кніжнай графікі. Асабліва спадабаюцца глядачам яго ілюстрацыі да казак беларускіх пісьменнікаў.

Выстаўка «Жыванісе, графіка-88» — гэты своеасаблівы погляд мастакоў на сучаснасць, іх эстэтычныя і грамадзянскія пазіцыі. Яна пазначана талентам, дапытлівым мастакоўскім позіркам, які шукае свой шлях у мастацтве. С. МІХАЙЛАВА.

ВЫДАВЕЦТВЫ: ПОЗІРК У ЗАЎТРА

У Саюзе пісьменнікаў БССР

Чарговае пасяджэнне прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР 14 лістапада было прысвечана абмеркаванню планаў выдавецтваў «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва» на 1990 год.

Пры складанні плана, раскастаў дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» В. Грышановіч, былі ўлічаны пажаданні і меркаванні чытачоў, выказаныя ў час Скарынінскага свята і рэспубліканскай выстаўкі-продажу беларускай літаратуры. У прыватнасці, пачне выходзіць «Бібліятэка беларускай класікі». На самае шырокае кола чытачоў разлічана і серыя «Спадчына». У ёй выйдзе «Гісторыя беларускай літаратуры» М. Гарэцкага, яго артыкул «Маладняк» за пяць гадоў і «Беларуска-расійскі слоўнік» братаў Гарэцкіх. Выпускаецца літаратурная крытыка і публіцыстыка аўтара першай беларускай граматыкі Б. Тарашкевіча. У гэтай жа бібліятэцы плануецца аднатомнік аднаго з пачынальнікаў беларускай літаратуры Я. Баршчэўскага «Шляхціц Завальня...», творы А. Мрыя, Ста-

рога Уласа — усяго восем кніг. Будуць выпускацца і такія новыя серыі, як «З творчай спадчыны» і «Беларуская гістарычная проза».

В. Грышановіч зазначае, што ў перспектыве плануецца выпуск старажытных беларускіх летапісаў і хронік. Да гэтай справы мяркуецца прыцягнуць навуковых супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. Прамоўца гаварыў таксама аб арганізацыйных захадах выдавецтва дзеля таго, каб найбольш плённа і паспяхова прапагандаваць беларускую літаратуру. Было б добра, заўважыў В. Грышановіч, каб заказы на беларускую кнігу збіраліся і за межамі рэспублікі, каб стварыць у Маскве магазін «Беларуская кніга».

У выдавецтве «Юнацтва», паведаміў яго дырэктар В. Лукша, таксама нямае робицца для таго, каб наблізіць кнігу да чытача: праводзіцца кніжныя прэм'еры, сустрачы супрацоўнікаў выдавецтва, пісьменнікаў у школах, прафесійна-тэхнічных вучылішчах. Пры складанні

плана ў «Юнацтве» паклапаціліся аб тым, каб высокамастацкія кнігі выйшлі да 120-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, 45-годдзя Перамогі, 500-годдзя з дня нараджэння Францыска Скарыны, 70-годдзя камсамола Беларусі. Як і раней, практыкуецца выпуск серый. Праўда, выдавецтва адмовілася ад бібліятэчак, якія маральна ўстарэлі. Будзе выходзіць штогоднік «Пульс», прысвечаны самым актуальным праблемам часу. Адрасуецца ён падрастаючаму пакаленню. Пачне выдавацца і штогоднік гістарычнай літаратуры, распачынаецца выпуск коміксаў, рыхтуецца зборнік па пытаннях экалогіі, большая ўвага звяртаецца на выпуск навукова-папулярнай літаратуры.

Разам з тым, заўважыў В. Лукша, выклікае трывогу, што ў планах «Юнацтва» няма аповесці ці рамана пра сучаснае школьнае жыццё, няма твораў пра балючыя праблемы сённяшняй моладзі.

Н. Гілевіч адзначыў большую прадуманасць плана выдавецтва «Мастацкая літаратура», падтрымаў выпуск новых серыйных выданняў, арганізацыйныя захады па прапагандзе беларускай кнігі, параіў уключыць у план кнігу спадчыны А. Абухавіча — якраз спаўняецца 150-годдзе з дня яго нараджэння. Добра, што выдавецтва звяртае вялікую ўвагу на вы-

пуск публіцыстыкі, заўважыў Н. Гілевіч, але ж такія кнігі павінны выходзіць аператыўна, за нейкія два-тры месяцы.

Ухваліўшы падрыхтоўку кнігі Б. Тарашкевіча, Максім Танк сказаў, што трэба падумаць і пра выданне публіцыстыкі рэдактара «Нашай Нівы» А. Уласава, а таксама А. Луцкевіча.

Пра вялікія цяжкасці, звязаныя з выданнем спадчыны, гаварыў Б. Сачанка. Закранаючы пытанне аб аператыўным выпуску публіцыстычных кніг, ён выказаў пажаданне, каб пры адным з перыядычных выданняў была створана бібліятэчка публіцыстыкі.

У гаворцы аб выдавецкіх пла-

нах прынялі ўдзел С. Андрэюк, Я. Брыль, В. Коўтун, В. Рагойша, П. Ткачоў, У. Паўлаў, В. Адамчык... Яны ўдакладнілі пазіцыі тэматычных планаў, гаварылі пра больш уважлівае стаўленне да нашай спадчыны, пра перавыданне асобных кніг, якія варты ўвагі чытача.

На парадку пасяджэння прэзідыума праўлення СП, якое адбылося 22 лістапада, стаяла два пытанні: прыём у члены СП БССР і абмеркаванне маладзёжнага часопіса «Крыніца» («Роднік»). Справаздача з гэтага пасяджэння будзе надрукавана ў наступным нумары.

Наш кар.

«Круглы стол» у Магілёве

«Круглы стол» «Актуальныя пытанні развіцця беларускай мовы і літаратуры» праведзены на курсах павышэння кваліфікацыі партыйных, савецкіх і ідэалагічных кадраў Магілёўскага абкома КПБ.

Адкрыў і вёў «круглы стол» намеснік загадчыка аддзела агітацыі і прапаганды абкома партыі М. С. Жаўток. Сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў І. Аношкін спыніўся на гісторыі развіцця беларускай мовы і літаратуры, на сённяшнім іх стане, расказаў аб дзейнасці Саюза пісьменнікаў БССР па аднаўленні роднай мовы ў яе правах.

Адказны сакратар абласной арганізацыі Саюза журналістаў М. Гарадзецкі і загадчык ідэалагічнага аддзела абласной газеты «Магілёўская праўда» А. Гарпачоў гаварылі аб асвятленні праблем двухмоўя ў рэспубліцы на старонках перыядычнага друку. Намеснік старшыні праўлення абласной арганізацыі аматараў кнігі Я. Жалудко, дырэктары абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна В. Баранавіч і абласной дзіцячай бібліятэкі імя А. Гайдара Р. Рыхнова засяродзілі ўвагу на неабходнасці лепш прапагандаваць беларускую кнігу.

А. РАЖОК.

Радасць зямлі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Хведар яго не слухаў. Ён так нечаканым болям уразіла яго тая навіна, што ён анімеў на хвіліну. Болей ён не мог ні пра што пытацца, толькі самотна паглядзеў на шырокі абсяг руні, за якой на пагорку віднеліся стрэхі недалёкай вёскі, і моўчкі пайшоў па ўзлеску. Пра хлеб ён так і не папытаўся. Ён ужо не мог нічога прасіць, пайшоў прэч, як пабіты сабака. Ішоў і думаў: нашто ён прыйшоў сюды, зачэпіў гэтага старога? Лепш бы ён не ведаў нічога ні пра тутэйшае жыццё, ні пра сына. Жыў бы, як і раней, аднымі сваімі бедамі, што гадамі насіў у сабе. На што яшчэ да іх даваць і гэтыя? Як з імі жыць у сваёй спархнелай душы?

Хаця якое ўжо там жыццё...

Зусім няўцяжыны да наваколля, ён далёка адышоўся па ўзлеску ад старога з каровай, ні разу не азірнуўшыся на яго; пасля зайшоў глыбей у лісцяны лес і апусціўся ў высокую папараць. Тое, што ён учуў пра сына Міколку, напачатку бянтэжыла, збівала з трону. Ну хай адмовіўся ад раскулачанага бацькі, навошта ж так да людзей? І яшчэ мяняць прозвішча? Што ж тады застаецца ад мінулага? Як тады жыць у будучым? Што ён скажа сваім дзецям, калі тыя будуць у яго? Дужа яму няпроста было зразумець сына, якога ён не бачыў сем год, і тое, што ён пачуў пра яго, адно бянтэжыла і абурала.

Малы Міколка быў жаласлівы да жывёлы, неяк усю зіму трымаў у клетцы пад ложкам бедлага-курачку, якая зламала нагу. Дужа шкадаваў маці, як тая хварэла на рожу. А як вырас, мусіць жа, гэтак аддана палюбіў камсамол. Можна, і не сам камсамол, як тую гарластую мітусню, якой з захапленнем займаліся маладыя, — ад суму і самоты — седзячы зімой у цёмных завеяных снегах вёскаў. Усё нешта выдумвалі, выконвалі, засядалі, абмяркоўвалі і прымалі рэзалюцыі. З усёй іх ячэйкі асабліва актыўнічалі Міколка і ягоны аднагодка Шурка, адзіны сыноў у бяндэжкі-ўдавы Міхаліны. Аднойчы яны прынялі рэзалюцыю, каб зняць абразы. Канеш-

не, дамагчыся таго ва ўсёй вёсцы, як ім хацелася, хлопцы не мелі сілы, тады паставілі зняць хоць бы ў сваіх бацькоў. Тое было прасцей, але, мусіць, таксама не надта, бацькі іх не дужа слухаліся. Хведар глядзеў на хлапечую задуму даволі памяркоўна — што тыя абразы! Праўда, вісяць у куце, нікому не замінаюць, але і карысці з іх таксама няма ніякай. А Гануля заўпарцілася, не хацела знімаць нізашто, і Міколка яе ўгаворваў ад каляда да самага вялікага паста. Усё ж дамогся, аднойчы пазнімаў і абразы і ручнікі з іх, замест павесіў вялікі партрэт Карла Маркса; ручнічкі, аднак, вешаць не стаў. З таго часу вісеў у куце барадаты чалавек, таксама ні карысці з яго, ні шкоды. Міколка ж быў задаволены, ну і добра.

І тут пад вясну неяк выпадак камсамольскі сакратар дазнаўся, што ў Шуркі астаўся адзін абраз, вісіць на покуці, Міколка сабраў камісію з трох чалавек, і яны пайшлі ў хату да Шуркі абследаваць. Аказалася, што так яно і ёсць, як казалі: абраз архангела Гаўрыіла вісіць сабе, дзе і вісеў. Міхаліна, Шуркава маці, у плач, нізашто не дае знімаць, і Шурка нічога зрабіць з ёй не можа, такі аказаўся мяккацелы камсамалец. Міколка тут паставіўся крута. Думалі, ён скіне абраз, а ён абраз не чапаў, а сабраў камсамольскі сход і, не звязаючы на даўняе сяброўства, дамогся, што Шурку выключылі з камсамола. Хведар трохі падзвіўся з таго і неяк увечары мякка папракнуў сына. Сказаў, ці не занадта сурова яны паставіліся да свайго ж вясковага хлопца, як Міколка яму адказаў з нечуваную раней строгасцю ў голасе: «Камсамол такіх ашуканцаў сцірае ў парашок!» — «Ну-ну!» — зважліва сказаў сабе бацька і пайшоў па сваіх хатніх справах. На тыя сынавы клопаты ён глядзеў тады, бы на дзівацтва малых. Малое — дурное, падрасце — паразумнее.

Мабыць, аднак, паразумнеў па-свойму.

Разважыўшы, аднак, Хведар пачаў спакойнець, думаць інакш: а можа, цяпер так і трэба. І ў ссыльцы ён даволі наглядзеўся на ўсялякія выкруты чалавечых лёсаў, начальніцкую стро-

гасць і жорсткасць без мэты, ці якія мелі адну мэту — здэк. Але дабрыйня, мусіць, там, дзе справядлівасць і праўда. А дзе класавая бязлітаснасць, жорсткасць вышэйшых да тых, хто ніжэй, якая ж там дабрыйня! Мусіць, навек адышла дабрыйня з мінулым часам, на змену ёй паявілася нешта новае — жорсткае і няшчаднае. Ягоны разумны Міколка, мабыць, хутка засвоіў тое. Калі ён цяпер стаў такі, значыць, такім стаць было трэба. Асабліва калі ён не па сваёй злосці, а з дзяржаўнай патрэбы. Значыць, інакчэй нельга. А што выракася бацькі... Крыўдна, канешне, і балюча, ды што зробіш? Можна, ён адрокся таму, што бацька быццам памёр і ніколі не дазнаецца пра тое. Прынамсі, для яго сына, сапраўды памёр, калі за шмат год ад таго — ні ліста, ні якой выплаквой весткі. Можна, так сыну лепей. Зноў жа — кулак!.. Мабыць, бацьку ўжо тым не нашкодзіць, а сын пажыве, можа.

І ўсё ж было крыўдна, балюча было Хведару, хоць плач.

Калі пачало вечарэць, ён падняўся з папараці, аглядзеўся. Скрозь у целе была вялікая слабасць, ногі зрабіліся тоўстыя, бы кулі (ці не пачалі пухнуць?), і неак цягнулі ўніз. Ён зноў памалу пайшоў праз гущар на ўзлесак і па-над рунню патупаў у бок бульбянога палетка.

Сонца тым часам ужо сышло з небасхлы, схавалася за вяршаліны лесу, але неба над полем яшчэ поўнілася ягоным нізкім святлом, у якім вольна плылі кудысь пухляныя абломкі. Як Хведар і прадбачыў, бульбу на палетку ўжо ўсю выбралі, ні жанчын, ні коней нідзе не было відаць, толькі воддал бургрыўся адзіны, накрыты саломой бурт. Ну але бурт яму не патрэбны. Трохі адышоўшыся ад канца загона, Хведар разгроз рукамі ўзараную баразну, пакалупаўся ў зямлі. Не, тут не было нічога, мабыць, усё падабралі. Тады ён адышоўся далей, перагарнуў у двух-трох месяцах зямлю, знайшоў перарэзаную лемяхом палавіну бульбіны. Падняў галаву, аглядзеўся — быццам нідзе нікога. Ён прайшоў трохі ўбок па загоны, дзе валялася ў барознах раскіданае каліе бульбоўніку, падумаў, што, можа, што-нішто засталася. Капаў у некалькіх месцах, а знайшоў усяго чатыры бульбіны. Канешне, можна б дайсці да недалёкага ўжо бурта, набраць там ў кішэні. Але ён не хацеў надта аддалацца ад ягонага выратоўца-лесу. Ды й зноў жа — красці калгаснае? Красці ён не хацеў, ён мог толькі ўзяць пакінутае, лічыць, што спрадверку людзі не лічылі за грэх. Цяпер тым болей. Таропка пакапаўшыся ў зямлі, знайшоў яшчэ тры невалічкія бульбіны і спалохана азірнуўся. Ад узлеску ў напрамку да яго шырока сігаль па бульбянішчы дзве мужчын-

скія постаці. Сцяміўшы ўсё адразу, ён выпусціў з рук толькі што знойдзеныя бульбіны і таропка падаўся ўбок — наўскос цераз палетак, да лесу. Тыя таксама збочылі яму напераз — адзін пажылы, у ватоўцы і ботах, а другі, маладзейшы і цыбаты, у кепцы на галаве з даўгім насунутым на лоб казырком. Хведар ужо зразумеў, што справа яго — дрэн, што тыя лавяць яго. І ён, што было сілы, пабег да ўзлеску, але не наўпрост, а беручы ўбок, усё ж трохі паперадзе яго даганятыя. Ягоныя пасталы чапляліся за раскіданае каліе бульбоўніку, ён ледзьве трымаўся на аслабелых нагах; чатыры бульбіны нялоўка боўталіся ў кішэні. Крокі яго, мусіць, былі куды карацейшыя, чым тых двух, што шырока сігаль яму напярэймы да лесу. І ён спалохаўся, што не ўцяць — дагонаць. Але няўжо яны сапраўды будуць яго лавіць, не адстануць? У нейкі момант яму ўдалося іх троху апырэдзіць, ён амаль дасягнуў бярозавага мыска на ўзлесці, з'явілася вырастоўчая надзея — а раптам? Яны ўжо нібы заставаліся ззаду, як той першы пагрозліва закрычаў здала:

— Ах ты, кулацкая морда! Спыніся! Спыніся, кажу!

Хведар аж спаткнуўся ад нечаканасці, тое, што пазнаюць яго, ён не прадбачыў. Але калі так называюць, значыць, пазналі. Як крыкнулі трэці раз, Хведар здагадаўся, што гэта — Зміцер Цыпрукоў, ён яго ловіць! Ах, божа ж мой, не хапала яшчэ трапіць у рукі да гэтага зласліўца! Пякучая злосць шыбанула ў Хведаравы адчуванні, яна надала сілы, Хведар ірвануўся, нібы ў апошні раз, і, не азіраючыся, убег у кустоўе ўзлеску. Тут ён яшчэ бег, праўда, усё марудней, пасля ішоў крокам і зноў аслабела трухаў, каб як мага далей адысціся ў лес, прэч ад таго нешчаслівага поля. Яго даганятыя, здаецца, у лес не пабеглі, засталіся на ўзлеску, і ён доўга шкандыбаў рэдкім недарослым хвойнікам, думаў, што сёння яму не пашэнціла канчаткова. Сёння ні адной прасветліны ў ягоным лесе за ўвесь гэты пагодны сонечны дзень. Мала яму было тае навіны пра сына, дык яшчэ і Зміцер. Але глядзі ты: пільнуе ў полі. Ці ён які вартаўнік, ці начальнік, калі ў рабочы час разгульвае адзін па палёх. Ды, мусіць, брыгадзір, здагадаўся Хведар, на тое было дужа падобна. Але Зміцер — брыгадзір, гэта ўжо нечакана. Самы няўклудны гаспадар, у якога некалі здохла кабыла ад бяскорміцы, бо з'ела страху за зіму і нехапіла. Той Зміцер, які за жыццё не навучыўся плесці лапцэй (заўжды пляла яму жонка), цяпер гэты недалёга робіць брыгадзірам. Праўда, горла меў добрае, мог накрычаць на каго хочаш, што цяпер, мабыць, самае важнае. Як там, у ссыльцы, так і тут, у калгасах. Мабыць, аднолькава...

Віншваем!

26 лістапада спаўняецца 70 гадоў пісьменніку Уладзіміру Шахаўцу. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала яму прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя, творчых поспехаў.

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтага віншавання і значаць юбіляру ўсяго самага добрага ў жыцці і творчасці.

Уладзімір ШАХАВЕЦ

На ім трымаецца свет

З пакалення у пакаленне Расціў збавіны ён, руду здабываў. Ад самага свету стварэння Ен працаваў.

У залежнасці ад патрэбы, То бліндажы, то дамы будаваў, Глыбіўся ў нетры, ўзімаўся ў неба — Ен працаваў.

Яго тузаль, ім кіравалі, Сёй-той і вінцікам называў. Рабілі памылкі, іх выпраўлялі, А ён працаваў.

І сёння яшчэ лайдаюць ёсць нямала, Хто паўзе па жыцці, хто гарчуе, А ён расчысчае завалы — Ен працуе. І думае.

У спецыі зім І ў спяноце лет На ім на адным Трымаецца свет.

Балада пра серп і касу

Серп і касу служылі чалавеку Спакон вякоў. Надзеяна і старанна. Іх не разліць было вадой, здаецца. Ды чалавек, на прыдумкі ахочы, Прыдумаў і жняўню і насілку, А потым і камбайн пусціў на поле. Серп, што гарбатым быў ад нараджэння, Зусім згарбеў. Такі ўжо лёс старога. Жанкі яго не бралі больш у рукі, Каваль зубоў ступельх не адточваў, Закінуты, ляжаў ён у кутку.

Ды ў чалавек а ёсць усё-ткі памяць, Няўдзячным ён бывае не заўсёды. Чаму пра сябра вернага не ўспомніць, Хай пра яго дазнаюцца нашчадкі, Хай слова добрага не пашкадуець... І чалавек паставіў серп у герб.

А пра касу забыў. Вісела, іржавела Яна ў падстрэшы непатрэбнай рэччу. Тут Смерць ішла і ўбачыла яе.

З тае пары яна заўжды з касою І род людскі, бялітасная, носіць. Здаецца нам, што кулі і гарматы, Што атамныя бомбы ліха чыняць.

А гэта ўсё касу яе работа. Бязвокая, направа і налева Яна касой махае, не шкадуе Ні мацярон сівых, ні немаўлят.

Прыдумаў, чалавечка, ты гарматы, І атамную зброю, і ракеты, А, значыць, Смерці даў касу ты ў рукі. Дык адбяры яе! Пастаў нарэшце, Няхай яе захоўвае музей.

Як мы ўжо паведамлялі, у Мінску з 14 па 20 лістапада праходзілі Дні паказу дасягненняў народнай творчасці Віцебскай вобласці, прысвечаныя 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. Амаль тыдзень у Палацы культуры Мінскага трактарнага завода былі адкрыты выстаўкі работ аматарскага аб'яднання самадзейных мастакоў Браслаўшчыны, народных майстроў «Вытокі», Гарадоцкага раёна, фотаамацараў Віцебскай вобласці «Спадчына», з якімі мелі магчымасць пазнаёміцца прыхільнікі народнай творчасці. Артысты краю бланітных азёр выступалі на фабрыках і заводах, у арганізацыях і навучальных установах.

19 лістапада ў Доме літаратара адбылася сустрэча мінчан з творчай інтэлігенцыяй Віцебшчыны. Пра культурныя і гаспадарчыя дасягненні вобласці расказаў першы намеснік старшыні Віцебскага аблвыканкома У. А. Цацоха.

Завяршыліся Дні культуры вялікім справаздачным канцэртам у Палацы культуры МТЗ. У разнастайнай праграме глядачы ўбачылі вялікія фальклорныя музычна-харэаграфічныя кампазіцыі «Свята на Віцебшчыне» і «Прыдзвінскія ўзоры». У канцэрце прынялі ўдзел самадзейныя калектывы з усёй вобласці.

З 21 па 27 лістапада ў Мінску будуць праходзіць Дні культуры Гомельскай вобласці, у час якіх мінчане ўбачаць лепшыя работы народных умельцаў палескага краю.

Вакальная група ансамбля песні і танца «Малодосці»

Вакальны дуэт з Віцебска Наталля ГАУРЫЛЕ-НАК і Святлана ГОРАВА.

Сустрэча ў Доме літаратара. З. КАНАПЕЛЬКА, Н. ПАШКЕВІЧ, Р. ПЯТРЭНКА.

Эскіз музея Драздовіча

«Багатая на таленты Віцебская зямля!» Яшчэ зусім нядаўна — звычайны, расхожыя словы. Але сёння я хачу бы паўтарыць іх без усялякай іроніі. Віцебшчына спраўды зямля на таленты багатая — гэта рэгіён, які адыграў выключную, дагэтуль па-сапраўднаму не асэнсаваную ролю ў фарміраванні беларускага мастацтва XX стагоддзя (перш-наперш мастацтва выяўленчага).

У першыя дзесяцігоддзі нашага веку на Віцебшчыне працуюць тры мастакі сусветнага ўзроўню — Казімір Малевіч, Марк Шагал, Язэп Драздовіч. Яны прадстаўлялі тры розныя мастацкія кірункі: супрэматызм (Малевіч і яго паслядоўнікі), экспрэсіянізм (Шагал) і нацыянальны рамантызм (Драздовіч). Відаль, калі-небудзь мастацтвазнаўцы напішуч пра тое, што яднала гэтых так непадобных адзін на аднаго мастакоў. Знойдуч сувязі паміж касмічнай глыбінёй «Чорнага квадрата» Малевіча, вышынёй сіняга неба Шагала, вечнай дынамікай «нябесных «бегаў» Драздовіча. Калі Малевіч і Шагал зведалі сусветную славу яшчэ пры жыцці, дык у творчасці Драздовіча праславутая беларуская «сціпласць» не дазваляла бачыць мастацкі унікум. У лепшым выпадку яго называлі «беларускім Чурленісам», фактычна абвясчаючы ягонае мастацтва другасным. Разбурэнню гэтых стэрэатыпаў паспрыяла памятная выстаўка 1978 года ў Палацы мастацтваў, сёлетня — у Дзяржаўным мастацкім музеі БССР, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння мастака. А таксама выстаўка памяці Я. Драздовіча «Краскі Паазер'я», што пад час Дэні народнай творчасці Віцебскай вобласці ў Мінску працавала

ў памяшканні Дома літаратара. Яе арганізатары — Віцебскі абласны навукова-метадычны цэнтр народнай творчасці і культурна-асветнай работы. Міжсаюзны дом самадзейнай творчасці, Віцебскі абласны краязнаўчы музей, Полацкі гісторыка-археалагічны запаведнік.

Творы на гэту выстаўку збіраліся з усёй Віцебшчыны. Тут работы народных мастакоў і ўмельцаў з Оршы і Лепеля, Міёраў і Ушачаў, Віцебска і Полацка. Сярод удзельнікаў і дзеці з гуртка «Умельныя рукі» Наваполацкага Дома піянераў, і тыя, хто мог ведаць Язэпа Драздовіча малым. Тут бачым народнае мастацтва, у асяроддзі якога выпяваў талент «вечнага вандроўніка». Гэта ўвасабленне той традыцыі, на якую абаяраўся і якую развіваў Драздовіч.

Маляванаму дывану, распушчанаю на Беларусі і асабліва на Паазер'і ў 20—50-я гады, папярэднічаў дыван вышываны ды тканіны. Таму і ў стылістыцы маляванага дывана спалучаецца дэкаратыўнасць малюнка і прасторавае алейнага жывапісу. Гэта добра відаць на прыкладзе работ Ф. Сухавілы з вёскі Бабруйшчына, што на Глыбоччыне, які вучыўся ў самога Я. Драздовіча. У юнацтве яму пашчасціла назіраць мастака за працай. А ў сталым узросце ўрокі майстра дапамагалі зарабляць на хлеб. Упершыню творы Ф. Сухавілы трапілі на абласную і рэспубліканскую выстаўкі ў 1984—1985 гадах, калі мастаку было каля 70 год.

Нялёгка было ўжо ў наш час, у 80-я гады, супрацоўнікам навукова-метадычнага цэнтра вярнуць да творчасці асобных майстроў, прыхвоціць іх да выставачнай дзей-

насці. Да прыкладу, Г. Курноўіч (1900—1988). Яе творы сталі вядомымі пасля ўдзелу мастацкі ў выстаўцы 1983 года «Народная творчасць і мастацкія промыслы Віцебшчыны». Свае веды мастацка перадавала дзецям, якія прыходзілі да яе вучыцца народнаму мастацтву.

Маляваныя дываны не адзінае, што бачыў глядач на гэтай выстаўцы. Тут экспанаваліся поцілкі, абрусы, творы кавальства і разьбярства.

Побач з выстаўкай Віцебшчыны ў гэтай жа зале — творы мінскіх мастакоў-прафесіяналаў, прысвечаныя памяці Язэпа Драздовіча.

Прафесіяналы і народныя майстры (а таксама аматары) рэдка выстаўляюцца разам, хоць часам такое ўсё ж здарэцца. Так было ў 1983 годзе на гродзенскай выстаўцы, прысвечанай 460-годдзю выхаду ў свет «Песні пра зубра». І вось зараз у Мінску, на «Красках Паазер'я». Калі народныя майстры сваімі творамі ўвасабляюць традыцыю, ад якой ішоў Драздовіч, дык прафесіяналы — асэнсаванне ягонай спадчыны ва ўмовах новага ўздыму нацыянальнай свядомасці. У гэтай частцы экспазіцыі асабіста мне найбольш запомнілася серыя краязнаўчых рэліефаў Я. Драздовіча, выкананая А. Марачкіным. Тут мастак, вядомы як аўтар гістарычных партрэтаў і сюжэтных карцін, праявіў сябе як майстар пейзажа. А разам з ёю — рэльеф П. Лука «Язэп Драздовіч і камяня памяці Мацея Бурачка».

У экспазіцыі таксама творы В. Сташчанюка, А. Шатэрніка, В. Шматава, Р. Сітніцы, Я. Батальёнка. Есць і ўзоры пісьма самога Язэпа Драздовіча. На жаль, гэтая каштоўнасць не ўспрымаецца цэнтрам экспазіцыі. Недапрацоўка арганізатараў выстаўкі. І ўвогуле для такой колькасці экспанатаў было б варт знайсці больш прасторную залу. Але гэта, як кажуць, на будучыню...

Мне ж выстаўка «Краскі Паазер'я» падалася эскізам будучага мемарыяльнага музея мастака Язэпа Драздовіча.

В. БОГУШ.

МОМЕНТ ІСЦІНЫ

З выстаўкі фотаамацараў Віцебскай вобласці

Фатаграфія часам вымушае нас смяцца да слёз, некага гнейна асуджаць ці памацярынску міласціва шкадаваць. Яна пакідае нашчадкам шчасліваю магчымасць у нечым нам шчыра пазаздрасціць, а ў нечым — паспачуваць... Менавіта работы Ігара Барсукова вылучаюцца сярод іншых зайздросным умнем прыкмеціць тым імгненні, якія найбольш істотна выяўляюць нашы праблемы.

Шэрае неба павісла над чорнай зямлёй, удалечы каля пакатага адхону губляецца рэчышча былога ручая. Адзінокім прывідам высціцца на гэтай зямлі мёртвае дрэва з завостранай, як піла, вяршалай, і цямнее каля яго постаць адзінокага падарожніка. Маўчыць вынішчаная агнём зямля, і ўжо не мае значэння, памерла яна ад выпадкова кінутага запалкі ці чаго іншага. Маўчыць і наша сумленне. «Што пакінем?» — так назваў сваю работу І. Барсукоў.

Аўтар працягвае гэту тэму ў другім фотаздымку — «Мая зямля». У цэнтры яго — старая, што, знішчыўшы, прысела ў чыстым полі перадыжнуць. Чорная сумня ахутала яе ногі, руці стомлена апусціліся на калені, выплакваныя твар пакрыты глыбокімі зморшчынамі, а вочы... Яны з жалю і нейкім шкадаваннем запытальна глядзяць на нас.

Перазнаўча падірэлівае асноўную думку аўтара абачліва выбранае экспазіцыя: за плячыма старога, сёння асноўнага жыхара нашай «неперспектыўнай» вёскі — жывое поле, азёрны паўвостраў, які зарос лясом і вартуе назачна прыгожую затоку... Без чалавека ўся гэта прыгажосць становіцца мёртвай. І каму яна застаецца, што будзе з ёй?

Работам І. Барсукова характэрны негрувасткі кампазіцыйны сюжэт. Уявіце фота, на якім мы бачым роўную сцяну мураванага дома, упрыгожаную ўзорамі, па ўсімю відаць — помнік архітэктурны. Яна маўчыць, спакійная і безабаронная. Каля яе паванліва заняў сваё месца ноўш магутнага экскаватара, прагна чакае, ашчэрыўшы драпежную пашчу. «Што гэта?» — запытаем мы. «Рэстаўрацыя» — адным словам адназвае аўтар.

Фотароботы, як і людзі, бываюць «мёртвымі», якія, колькі на іх ні глядзі, не кранаюць Душы, і «жывымі», знаёмства з якімі заўсёды напамінае пра нашу адназнасць перад сваім сумленнем і лёсам зямлі. Толькі ў такім выпадку нараджаюцца «залатыя» кадры, калі ў выхаленым імгненні бачыцца момант ісціны. В. ЛАПЦІК.

МЕЎСЯ ісці ў Купалаў музей, ушаноўвалі Цёцю Уладзію, абнядужаў. А каб пайшоў, сказаў бы нешта такое прыкладна, мяркуючы па некалькіх апорных для свабоднай гаворкі радках, запісаных папярэдне.

Уладзіслава Францаўна! Мілая, ясная Цёця Уладзія! Каб мая воля, дык ушаноўваў бы яе памяць штогод і часцей. Было на каго палюбавацца, было ў каго павучыцца. Шмат чаму.

Светлай любові да чалавека, не зважаючы, хто ён: абдораны богам талент ці гад печаны—усё роўна — чалавек. Ці той, хто любіць яе сэрцу за свае дарагія справы, ці той, што цікуе, як накрыты стол, а потым аббрэша. Скажа—скупая, калі налічыць мала бутэлек, або развядзе рукі—шэйгае грошы, калі падлікі ежы і пітва здадуцца надмернымі. Любіла яна маіх аднакурсніц-дашкольніц з Белпедтэхнікума, якія стажыравалі ў дзіцячым садку, дзе яна доўга працавала да вайны. Раіла маладзенькім дзяўчаткам, як найлепш навучыць, накарміць і забавіць малое, каб яно ў садок бегла само, прасілася туды, а дадому прыносіла пачутыя навіны—вершык, казачку, умельства есці нажом і відэльцам або якую іншую звычку.

Ведала, з чаго пачынаць навуку: любіць радзіму, сваю мову, не маніць, не крыўдзіць суседа, быць ахайным у паводзінах.

Цяпер мы спахваліся: гадаваць грамадзяніна з нацыянальным абліччам і чыстым сумленнем трэба з дзіцяці, з садка трэба брацца за гэта. А яна вунь калі ведала, больш за паўстагоддзе назад, і працавала, не толькі аддаючы на малых усе заробкі і ганарар за свае дзіцячыя кніжкі, але і прыкладала яшчэ са сродкаў, за якія трымала дом.

А дом штодзень не абыходзіўся без госьця ці гасці, а то і дваіх ці траіх, і для ўсіх хапала ласкі і пачастункаў. Дый так дом гэты быў не пусты: добрая паэтва маці, дзве пляменнічкі Дзюня і Ядзя, Зыгмунт, таксама пляменнік ці сваяк іншага рангу. І яны былі ўсе дагледжаны, апрануты, накармлены. Тут сама Цёця Уладзія не ўправілася б, памагала Зося, бялявая, дробнага росту, свой чалавек, блізка.

Галоўны ж клопат—Купала. Каб яму добра працавалася, рабіла ўсё, сачыла, каб не папсаваўся настрой, каб у пару нешта нагадаць, зрабіць, падгадзіць, падбаць аб ягоным выглядзе — свежай кашулі і адправаваным гарнітуры—густ дзядзька Янка меў элеганцікі. І пры ўсім гэтым умела не заўважаць у вялікага паэта малой чалавечай правінкі, як бы ні засмучала што яе ці крыўдзіла.

Колькі трэба было мець душы, такту, ветлівасці, даваць рады такім найскладанейшым абавязкам і кожнаму сустрэтану неспіна на вуснах усешку, прыветнуваць, шчырую! Мне, прынамсі, не давялося бачыць у Цёці Уладзіі ўсешкі робленай ці змушанай.

Хоць злавалася і «шумела» даволі часта. Больш за ўсё—калі сутыкалася з несправядлівасцю, чыноўніцкім неразумнем або бяздушнасцю. Але дамагалася свайго, не пераходзячы крайніх межаў, у часе стрымлівала сама сябе. Бо больш чым чаго, патрэбнага чалавечай асобе, было ў гэтай жанчыны мужнасці. Спраўднай, магчыма, надмужчынскай. Але пра гэта скажацца пазней, калі ўспамінаючыся часам для краіны, для Купалы, для яе. Цяпер жа яшчэ пра дом і дзіцячы садок.

Пры так шырока адчыненых для людзей дзвярах дома і рэгулярнай падтрымцы свайго садка, Цёця Уладзія мусіла ўладаць немаленькімі здольнасцямі фінансіста, іначай не ўтрымаць бы ёй свае справы, як кажуць, «у ажур». Думаецца, Купалавы заробкі—не збіраюся лічыць, брыдка! — у

паўныя часы былі сціплыя, не часта перавышалі вызначаную ад дзяржавы пенсію. Аднак праз цётчыны намаганні ў доме і за домам купалаўскі побыт рабіў уражанне дастатку, нават росквіту. І сёстрам дапамога ішла, і студэнткі, мае калежанкі, не-не дый паказваліся хто з свежымі кашнічкам, хто з брошчай, а то і новай блюзачкай. Не адна з іх прызнавалася ў паходжанні свае абноўкі:

— Ад Цёці Уладзі. Не хацелася браць, але яна адмоваў не прызнае. З сябе здыме і аддаць.

Відаць, тое самае рабіла яна і сваім выхаванцам, дзесяцім малазможных бацькоў. Словам, дом Купалаў і Купалі-

ца да іх кампаніі і разам адзначаць свята. Меліся заглянуць на хвілінку туды і нашы дзяўчаты. На пачастунак склаліся: трохі партвейну, цукерак і печыва, і добра. Пайшлі ў лепшы гасцінальны магазін, які належаў «Чырвоному Крыжу», і, цвёрда памячы неабходнасць укладзіся ў бюджэт, пачалі прыцэньвацца.

— А што вы тут выглядаеце? Пагуляць хочаце? З дзяўчатамі? А колькі вас усіх? Давайце я дапамагу.

Збянтэжаныя, мы вылажылі патрэбныя весткі і аддалі Цётцы ўсе наяўныя грошы. З жахам глядзелі, як завіхаюцца прадаўцы, наразаючы сакаўную вяндрліну, сыр са слязой.

голосу сказала: — Янку ўжо лепей. Ён у бальніцы на Ленінскай. Я яму папярэсмы насіла. Неўзабаве будзе дома. — І каб не паказаць, як перасмыкнуліся ад болю вусны, пайшла, ледзь не пабегла.

Стала зразумела, уцешныя словы адрасаваныя не мне аднаму. Паспяшаўся расказаць блэйшым суседзям па вуліцы Розы Люксембург: Таўбіну з Асташанкам, Дарожнаму, у іх у гасцях быў Міхась Багун. І ў іх адразу пасвятлелі вочы і твары.

Многа пазней давялося дазнацца, як тая вестка трапіла за краты. Жонка аднаго з арыштаваных разам з пералікам прадуктаў у перадачы і

збіранне сіл, арганізаваліся часопісы і выдавецтва, былі заўсёды свежыя навіны, а гадоўнас—свежыя людзі: адзін з партызанаў, другі ў партызаны, той з фронту, гэты на фронт.

Сядзелі ўтрох з Гурскім і Глэбкам. Раптам працініліся дзверы і пачуўся вельмі знаёмы голас:

— Хлопцы, бульба ўзварылася, — паклікала Уладзіслава Францаўна. — О, і Лужанін ужо тут! Пайшлі, пайшлі...

Яна жыла на тым самым паверсе, разам з ёю — Алеся Александровіч, жанчына вялікай душэўнай цеплыні, першая беларуская оперная салістка ў першай беларускай оперы «На Купалле». За сонкай

Максім ЛУЖАНІН

Тра Уладзіславу Францаўну

шыні садок трымаліся на моцнай павязі. За садком стаяў і сам паэт — прымаў блізка да сэрца турботы, хадзіў туды на святы. І хто ведае, каб не гэтая акалічнасць, ці ўбачылі б мы Купалавы самацветы—вершы і песні для дзяцей?

І яшчэ: жонка першага, лічы, паэта рэспублікі займаецца выхаваннем дашкольнікаў. Адно гэта надавала асаблівую вагу, рабіла прывабнай і пачэснай цяжку прафесію. Ахвотнікаў трапіць у той малы садок, здаецца, на Садовай, прыбывала, усім хацелася прыстроіць дзіцяня пад руплівае крыло Цёці Уладзі.

Пазнаёміцца з Цётцямі Уладзіям пашчасціла даўно, але некаторы час, як гавораць, знаёмства было назіркам. Купала яшчэ не меў дома на Акцябрскай (тады Хрышчэнскай) і здымаў кватэру на былой Правіянскай (цяпер—Захарава), акурат насупраць агульнага памяшкання Белпедтэхнікума. Мы, студэнты, амаль штодня бачылі паэта з невысокай усмешлівай жанчынай, часта яны вярталіся дамоў на рамнізіку. Бачылі, як шнурвалі да іх гасці, вядомыя мовазнаўцы, пісьменнікі, географы, дзеячы культуры, артысты. Трапіць у такі гурт і не марылі, хоць некаторыя з нас — Дарожны, Глэбка і я—сяды-тады заходзілі ў сумежную з Купалавай кватэру, дзе жыў паэт Ізраіль Плаўнік са сваім братам Змітраком Бядулем.

Вось там і заспела нас Цёця Уладзі аднаго разу. Зайшла паклікаць на вячэру братаў Плаўнікаў—абодва былі нежанатыя і бесхачіцы,— а заадно прыхапіла і нас. Так адбылося знаёмства з паэтам і ягонай сяброўкай ужо не назіркам, а сапраўднае, за руку. Цётка накарміла добрай вячэрай, напайла смачным чаем і адпусціла, наказаўшы: «Заходзьце, хлопцы. Мы вас усіх ведаем».

І сапраўды ведалі, запамнілі некалькі нашых, зусім рэдкіх яшчэ ў друку, прозвішчы. Праз некаторы час Купала пераехаў у дом з таполяй перад брамай. Насупраць была лепшая ў горадзе лазня Паплаўскага, названая, відаць, паводле прозвішча былога ўласніка. Неўзабаве пераехалі і мы ў дамы непдалёку, на былую Савецкую. Так што мы маглі бачыць іх абоіх, часцей Цётцям Уладзію, калі працягала яна на работу ў свой садок.

Аднойчы перад майскімі святамі тры жыхары малага пакойчыка ў новым агульным памяшканні — Дарожны, Глэбка і мастак Анатоль, прозвішча не ўспамінаецца, — запрапанавалі мне і Труссу далучыць-

ніколі не спытаную яшчэ ружаватую рыбу.

Калі ўсё гатова, запакавана і завязана, Цёця Уладзія закамандавала:

— Во, бярыце! Вельмі не нараскашцеся, але ўсё смачнае і павінна ўсім хапіць. А хлеба ведаеце, дзе ўзяць?— Яна назвала славетную непманскую пякарню. — А гэта вам рэшта,— і ўпхнула Дарожнаму ў кішэню нешта пакамечанае.

Цётка знікла таксама імгненна, як і з'явілася, мы не паспелі як след падзякаваць. Прывітанне перакурыць на скверчыку, Сяргей палез у кішэню па папярэсмы і выцягнуў звернутую «рэшту». Гэта была зусім непачыпаная ўся наша «складчына», кошт пакунка перавышаў яе, напэўна, у два разы.

Стала няёмка: што рабіць? Несці аддаваць? Не возьме, на смех падые.

— Трэба купіць падарунак. — прапанавалі Трус.

— А што ты за гэтыя капейкі купіш?

Некаму асвятліла мазгі выратавальная думка: паблізу на вуліцы Карла Маркса можна купіць букет, і ўсё па ўсім.

Так і зрабілі, букет атрымаўся адмысловы, але хто пачыне? Пачалі вылучаць «дастойнага», вярнулі адзін на аднаго. Жанчына, якая прасявала кампост каля парніка, спытала:

— А далёка несці?.. А, дык гэта зусім поруч. Вунь мая Манька гуляе з сяброўкаю. Дайце ім на марожанае, дык хоць у Лошыцу заімчыце.

Што кветкі былі дастаўлены на месца і трапілі ў належныя рукі, неўзабаве высветлілася. Пры сустрэчы Цётца Уладзія паківала на мяне пальцам, а на запытанне, чаго грозіць, можа, гневаецца, засмяялася:

— Не тлумі галавы! Дзякуй!

Дужай, мужай душы чалавек была Уладзіслава Францаўна. Калі здарылася цяжкае — Іван Дамінікавіч наважыў пайсці з жыцця, на дом пісьменніка ацерусілася чорная жалоба: людзі хадзілі як пад ільдом, моўчкі падавалі адзін другому руку і разыходзіліся ў розныя бакі. Друк трубіў, што рыхтуецца працэс над контррэвалюцыйнай арганізацыяй нацдэмаў, за краты былі пасаджаны выдатныя пісьменнікі і навукоўцы. Няўжо і дзядзьку Янку нешта пагражала? Хацелася хоць што пачуць, дазнацца, ці здраў роў хаця.

У такім прыгнечаным стане ішоў, нічога не чуочы і не бачачы, і літаральна сутыкнуўся з Цётцям Уладзіям. Яна спынілася, спытала пра нейкую драбязу і на адыходзе напаву-

пажаданнем здароўя злаўчылася прыпісаць: «Як упала дзіця, парэзалася, але яму ўжо лепей». Да правяральшыцаў лістоў і вяртаўнічых сэнс не дайшоў, затое ў камеры пісьмулькі разабралі адразу і адступалі ўсёй турме.

Праз некалькі год вымушанай адсутнасці я прыехаў у Мінск. Не ведаю, адкуль ён дазнаўся, аднак літаральна праз некалькі гадзін у дом жончыных бацькоў, дзе я спыніўся, прыбег задыханы Броўка. Прывітанне не захацеў, вывеў на вуліцу: «Няўжо ты вінават? Няўжо асмеліўся падняць руку?»— «Ніякай рукі я ні на кога не падымаў. Супакойся!» Супакойся ці не, не ўпэўнен, але больш не пытаў. Пайшлі да Глэбкі, яго не было дома. На тым і развіталіся, ён да сябе не паклікаў. І ўсё ж я захаваў удзячную памяць — на той час гэта было высакародна і смела.

Назаўтра блукаў без мэты па горадзе, проста адведваў дарагія мясціны, прыгадваў памятнае здарэнні. Каля будынка Белпедтэхнікума ўбачыў Цётцям Уладзію. Хацеў быў перайсці на другі бок—не ведаў, ці захаца яна пазнаць, ці адкажа на павітанне. Уцячы яна не дазволіла, заступіла дарогу. Падала руку і, заглядаючы ў вочы, спытала:

— Вольны? Назусім дадому?

Пэўнасці ў сваім лёсе не меў, так мжаў абы-што, а яна гаварыла нешта ў сучашэнне, вяла дадому.

— Да нас! Да нас! А як жа!—і не хацела слухаць прэрэчанняў.

Дома насіла з кухні гарачую ежу, даставала з буфета штосьці, частавала, падлівала, і мне здавалася, што нікуды не ездзіў, нічога не здаралася... Толькі ўвесь час парывала стаць перад ёю на калені і пацалаваць руку, як маці.

— Вось шкада, Янкi няма. Але не спяшай, хутка прыйдзе,—Цётца Уладзія запрашала пасядзець.

Купалы я не дачакаўся, а хацелася пабачыць, даўно ўжо не свяцілі мне яго добрыя вочы. Сустрэкацца давялося пазней, у Маскве, а як пачалася вайна, жыў каля іх амаль месяц. Пра гэта раскажвалася ўжо ў іншых маіх успамінах.

Пабыўшы пад Сталінградам, я вярнуўся ў Маскву. Неўзабаве багата беларусаў,— пісьменнікаў, міністраў без міністэрстваў, сакратароў без абкомаў,—з іншых маскоўскіх гасцініц пассэльвалі ў «Якар». Маўляў, будзьце блэйж да беларускага вاکзала, вось-вось дамоў паедзеце. Гасцяваць там было цікава і ўцешна: ішло

бульбай удосыць нагаварыліся. Цётца Уладзія жыла клопатам аб купалаўскім музеі, Алеся Іванаўна ўжо рыхтвала матэрыялы для падручнікаў, якія саслужылі доўгую і добрую службу. Яна адразу запатрабавала вершаў для чытанкі. Мы былі знаёмыя з 30-х гадоў, яна вяла ў выдавецтве літаратуру для дзяцей, і ўгаварыла перакласці Маякоўскага, нават напісаць сваё. Ад пісання таго не засталася і следу.

— Ну, хлопцы, перагаварылі добра, — сказала на развітанне Цётца Уладзія, — як быццам дома пабылі. І ты, камендант, — гэта да мяне, я служыў у камендатуры горада, — не цурайся, забягай. Каб не забыўся, чым бульба пахне.

Арганізуючы музей Янкi Купалы і будучы яго дырэктарам, яна няўпінна дбала, каб хоць з-пад зямлі дастаць кніжку паэта, яго аўтограф, фота, адным чынам — нешта для экспазіцыі.

Першая справа — памяшканне. У разбураным дашчэнтку Мінску з асырагой аднаўлялі адзіночыя ацалелыя «каробкі», недагарзлыя касцякі будынкаў, а каб новыя будаваць і гаворкі амаль не было, больш вывозілі патрушчаныя кавалкі муроў, пабітую цэглу, рыхтвалі пляцоўкі пад будаўніцтва.

Дзе і як пасяліць музей? Цётці Уладзіі прапанавалі аднаўляць касцяк колішняй лазні насупраць папаялішча Купалавага дома. Такой абразы яна не магла стрываць. Спачатку плакала, жалілася кіраўніцтву Саюза пісьменнікаў, сябрам, добрым знаёмым. Пасля перайшла ў наступленне, пераконвала, а калі не дапамагала, ляяла ўсіх чыноўнікаў ад культуры, і яны пры яе набліжэнні паспешна пакідалі кабінеты, хаваляся, пакуль не мінецца небяспека. А што яны маглі зрабіць, сказаць слова «за» ці прамагчы — страшна, становішча сапраўды было няскрутнае. І Цётца Уладзія кінула да П. К. Панамарэнкі. Той, як заўсёды ў час роздуму, пакрышыў, па сталінскай модзе, папярэсмы «Герцагавіна флор» у люльку. І гадзіўся. І даў каманду — адрываць для музея колькі можна ад мільёна, які выдаткоўваўся штодзень на аднаўленне горада. А пакуль — адзін ці два пакойчыкі ў доме прафсаюзаў.

З часам музей перавандраваў у домік на вуліцы Энгельса, а потым перабраўся ўжо ў свой цяперашні дом.

Часовае прыпірышча ў Доме прафсаюзаў нагадала казарму, цяжка было даводзіць яго да ладу, прыстасоўваць для размяшчэння экспазіцыі. І працаваць — няма каму. Як

Адышоў у Вечнасць Чалавек, надзіва цэлсны, гарманічны і надзіва шматгранны. Акадэмік Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі пакінуў вялікі след, уласную школу найперш у геалогіі, ён стаў заснавальнікам савецкай палеапатамалогіі — навукі аб гісторыі рэк і рачных далін. Яго фундаментальныя манаграфіі, прысвечаныя пражэктнаму будаванню і рэканструкцыі Волжэ, пра-Дняпро і іншым праектам, былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй СССР. Ён узначальваў савецкую секцыю Міжнароднага саюза па вывучэнню чацвярцічнага перыяду, у які на зямлі стала працяляцца дзейнасць чалавека. Аднак Гаўрыла Іванавіч многа зрабіў таксама для развіцця беларускай энанамічнай, дэмаграфічнай, сельскагаспадарчай навукі. Малодшы брат класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага, ён сам быў надзелены пісьменніцкім талентам, пазытыўнай душой. Пра гэта сведчаць яго артыкулы і ўспаміны, прысвечаныя Янку Купалу, Якубу Коласу, Максіму Багдановічу, Максіму Горнаму, Леаніду Чарняўскаму. Равеснік веку, ён жыў у 1914 годзе пасылаў нарэспандэнцы з роднай «Амцэспаслужчыны» ў «Нашу Ніву». Потым, у 1917—1919 гадах, друкаваўся ў «Вольнай Беларусі» і «Дзяніцы». Разам з братам падрыхтаваў і выдаў беларуска-рускі слоўнік. Гаўрыла Іванавіч выдатна ведаў і горача любіў родную літаратуру. Выхоўваў такую любоў ва ўсіх, хто яго акаляў. Яго нязменная, часцей за іншых пісьменнікаў, можна было бачыць на літаратурных і музычных вечарах. А як захапляючы ўмеў ён раскаваць пра мінулыя падзеі, гістарычныя і трагічныя, пра сустрэчы з людзьмі, якія сталі для вытокаў Беларускай Савецкай Рэспублікі. Яго развагі, на жаль, не засталася б, спецыфічную навуковую тэму — дзе пралягалі мільёны гадоў назад пра-Нёман і пра-Дняпро, — гучалі, як узнёсла пазма.

Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі — гэта цэлая эпоха ў беларускай навуцы і культуры. Ён быў адным з заснавальнікаў нацыянальнай Акадэміі навук. Яго манаграфія «Народны прыбыток Беларусі», выдадзеная ў 1926 годзе, і сёння мае вялікую актуальнасць, асабліва ў сувязі з пераходам рэспублікі на гаспадарчы разлік. Яго выступленні ў 1927—1930 гадах у ЦВК БССР

і сёння здзіўляюць сваёй глыбінёй і прынцыповасцю. Ён добра ўсведамляў, што такое адказнасць перад часам, змена пакаленняў, і таму рыхтаваў сабе пераемнікаў, у тым ліку з уласнай сьмяю. Ён умеў адшукваць студэнтаў з учарашніх вясцоўцаў, якія потым прыходзілі ў ягоны інстытут і аддзел, становіліся дактарамі навук.

Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі бесперапынна даваў усім тым, хто яго ведаў, павучальныя ўрокі. Найперш гэта былі ўрокі чалавечай даброты. Кожны рабочы дзень пачынаўся ў яго з таго, што ён абыходзіў сваіх падначаленых і пытаўся, ці ўсё добра ў іх дома, у сям'і. У кожнага супрацоўніка ён імкнуўся знайсці нешта добрае і перспектыўнае, кожнаму даваў права на ўдасную, няхай і спрэчную, думку. Потым гэта былі ўрокі вялікай пашаны да роднай культуры і роднай мовы. Ён прынцыпова і заўсёды, нават у іншых рэспубліках, гаварыў па-беларуску. І яго разумелі, яго за гэта паважалі. У яго калектыве па-беларуску пісаліся навуковыя працы — нічога, разыходзіліся, чыталіся, цытаваліся і рэцэнзаваліся за мяжой. Пра важнасць гэтых урокаў, пра тое, што яны яшчэ намі слаба засвоены, гаварылі на жалобнай паніхідзе геологі і географы, гаварыў Янка Брыль.

Сваім доўгім і працавітым жыццём Гаўрыла Іванавіч даказаў, як многа можа адзін чалавек. Адкрыць новы навуковы напрамак. Не надламацца ад незаслужаных абвінавачванняў. Ператварыць у гады стваральнай працы гады цяжкіх сталінскіх рэпрэсій. Выхаваць у цэлага калектыву грамадзянскія і патрыятычныя пачуцці. Мусіць, таму аблічча Гаўрылы Іванавіча засталася спакойным нават пасля адыходу ў небыццё, засталася спакойным і велічным. Бо з годнасцю здзейсніў ён усё тое, што было наканавана нялёгкім лёсам, бо моцна трымаўся ён свайго народа і свайго зямлі.

Адам МАЛЬДЗІС.

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці выдадзенага савецкага вучонага, акадэміка Гарэцкага Гаўрылы Іванавіча, брата пісьменніка Максіма Гарэцкага, і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

на тое, у намеснікі сабе Цёця Уладзіслава выбрала Валянціна Таўлая. Хоць жыло ў ім гара-час сэрца паэта і кемнасць падпольшчыка, цяжка ўявіць істоту больш бездапаможную і неспрыдатную для выканання гаспадарчых і адміністрацыйных абавязкаў. Асабліва ў той аднаўленчы час, калі цвік, дошку, мех вапны трэба было не даставаць, а літаральна выбіваць.

І ўсё гэта з добрай усмешкай, даўшы заданне намесніку, рабіла сама.

Агульны наш знаёмы, франтавік, у недалёкім мінулым артыст І. М. Жыжаль, ніколі не адмаўляў ёй і не чыніў перашкод. Навучаны папярэднімі спрэчкамі і скаржамі, ён, выслушавшы патрабаванне, здаймаў трыбку і па чарзе гаварыў загадкава складаў падкрэслена афіцыйна:

— Слухай, да цябе прыедзе таварыш Луцэвіч, дырэктар музея Янкі Купалы, яго жонка, дык ты дай ёй таго-сяго. Колькі? Колькі яна пажадае.

Абязброеная Цёця Уладзіслава дзякавала і ехала ці пасылала каго ў навіанае месца. А там, таксама навучаная горкім вопытам нястачі і папярэджання, што Цёці Уладзіславе нельга адмаўляць, гаварылі:

— Дзесяць кіло цвікоў? Толькі чвэрць кіло. Чатыры кубаметры дошчак? Магу ўсяго чвэрць кубаметра. Дваццаць кіло пабелкі? Дам пяць. Мала? Ведаю, што мала. Але ўсім трэба. На тыдзень хопіць, а праз дзень-два нам падкінуць, і мы вам дабавім.

Гэтыя «Халібэртавы пакуты» маляваліся Цёцяй Уладзіславай з нязменнай зычлівасцю і нязлосна высмейваліся.

У пошуках музейных матэрыялаў, у выступленні і ўрачыстасці кіталтам адкрываючы памятных дошак Уладзіслава Францаўна выязджала даволі часта, клінуўшы з сабою ў дарогу двух-трох пісьменнікаў.

У Барысаве выступалі на пароходзе «Янка Купала», які толькі што пачаў свае рэйсы. На ім, як высветлілася пазней, працаваў малады Барысавіч, які яшчэ не марыў стаць прэзідэнтам Акадэміі навук БССР. Людзей было няшмат, але ўважлівасць надзвычайная, здавалася, слухаючы словы Купалы і пра Купалу, яны прымаюць і ўдвая павялічаную адказнасць за спраўны ход свае судзіны. Сярод усіх іншых уражанняў найбольшае — знаёмства з Марыяй Асіпавай, Героем Савецкага Саюза, якая нас прытуліла і была вельмі рупнай гаспадыняй. Потым напісаўся верш «На пароходзе «Янка Купала», яго, не магу стрымаць рукі, каб не пахваліцца, упадабаў пад час мінскіх гасцін А. Твардоўскі.

Паўстае перад вачыма Ленінград. Белыя ночы навеліт прагульвалі малады Мікола Аўрамчык, які падружыўся з маладым Леанідам Хаўставым. А потым Цёця Уладзіслава нас на сустрэчу з незабытым Аляксандрам Пракоф'евым, мілай Марыяй Камісаравай, строгім на выгляд Мікаласам Браўнам. Колькі вершаў было прачытана, колькі песень праспявана з абодвух бакоў!

Уладзіслава Францаўна вельмі любіла песню. Моцна падабала сіманушкую — пра ваенных карэспандэнтаў, на бяседах заўсёды міргала вачыма па-змоўніцку: «Давай, пачынай «Ад Масквы да Брэста...» І запявала сваю ўлюбёную:

Ой, чуць, маці, чуць,
Дзе малыцы п'юць.
Вясёлая тая вуліца,
Кудой яны йдуць...
Скончышы справы, Уладзіслава Францаўна адпусціла нас з Міколам, а сама засталася ў Ленінградзе на раздзібыткі, як яна казала. І не без поспеху — адкупіла матэрыялы ў аднаго прайдзісвіста адкрыты. А вярнуўшыся, мне падабрала адну з ранніх маіх кніжак, падпісаўшы: «Украдзена ў Бэды».

У Вільнюс мы ехалі павольна, шафёр Іван Сямёнавіч не

дазваляў стрэлы спідометра перабірацца за лічбу «45». Рабілі папаску, збіралі грыбы, перакусвалі — без прыпасу гэта руплівая гаспадыня ў дарогу не выязджала. У Вільнюсе, наведваючы Саюз пісьменнікаў і міністэрства, з поспехам дамовілася пра ўстаноўку мемарыяльнай дошкі і пра іншыя захады для ўшанавання памяці Янкі Купалы.

Пабылі ў майстэрні Пятра Сергіевіча, яго карціны меліся перайсці ў музей, і разам з мастаком паехалі «на бульбу» да вернай Цётчынай сяброўкі Марыскай, разумнай і адукаванай жанчыны, якая пераехала сюды з Мінска. Тут упершыню пачуў з першых вуснаў расказ пра яе бацькоў — маці была французжанка і не навучылася нашай мове. Пра знаёмства з Купалам, сябраванне з Косткай, так называлася Канстанцыя Буйло, пра першыя крокі «Нашай Нівы». Прыпомніўся горкі лёс Сяргея Палуяна, Фабіяна Шантыра.

Так кожны раз пасля гаворкі, кароткай ці працяглай, адыходзіў я з адчуваннем, што не чага прыбыло ў душы, нешта пасвятлела, ад чагосьці зрабілася лягчэй. Адночы дзякуючы Уладзіславе Францаўне мне давалося выслушаць, як рыхтавалі і здзейснілі падзею, якая ўвайшла ў гісторыю партызанскага руху. Прычым расказала адна з удзельніц гераічнага ўчынку.

Пачалося ўсё даволі смешна. На вакзале, адкуль цягнік павёз маю жонку, Цёця Уладзіслава блаславіла не вельмі далікатным слоўцам мужа свае пляменніцы, які спазніўся на цягнік, і перад хвостом апошняга вагона даволі фарсіста абясаў: «Цётка! Вось і я!» Крыху ахаладаўшы, яна кінула мне і Марыі Барысавне Асіпавай, якая таксама некага правадзіла:

— Пайшлі абедцаць. Цябе (гэта мне. — М. Л.) няма каму карміць — Жэня паехала. — І да вінаватага: — І ты, кавалерчык, прыходзь. Толькі білет адзнач.

Маё аднекванне Цёця Уладзіслава перабіла:

— А патраўка?

Супроць гэтага ўстаяць было нельга. Патраўка — страва жыхароў неба. Гэты мучны соус з цялячых храшчоў ці мясных костачак. Яе варыла мая маці, а цяпер можна было пасмакаваць толькі ў жонкі Купалы. У кватэры на Омскім завулку нас сустрэла цёця Маня, адазваўшыся вельмі падобным да Купалавага голасам: гэта была сястра Марыя Дамінікаўна. Да прастуды, як высветлілася, у яе далучылася яшчэ адна бяда: пабытала пакецікі з лекамі і прыняла англійскай солі.

Аднак стол быў накрыты, патраўка удалася. І вось тады пад шчасліваю для мяне часіну Марыя Барысавна разгаварылася. Пачала расказаць, як настаўнічала да вайны, як апынулася і засталася пад акупацыяй. Немцы занялі кватэру, давалася туліцца ў сенечках. Мыла ім бялізну, чысціла і прасавала адзенне. І аднойчы, калі няпрарананы госці вярнуліся моцна падгуляўшы, выцягнула ў аднаго з кабуры пісталет не знайшоўшы. Вырашылі — згубіў дарогаю, падаў жа, свіння, колькі разоў. Марыю Барысавну падазрэннем не зачэпілі — здавалася вельмі цхай і стараннай. А яна ўжо мела трывалы сувязі з партызанамі. Мала таго, была ўключана ў лік асоб, каму даручалася знішчыць гаўляйтэра Кубэ.

У Маскве першыя часы аб яго збойстве гаварылі амаль пошпакі: тры жанчыны падклалі міну ў ложак і ўсё. Ні прозвішчаў, ні падрабязнасцей праз асцярогу не перадавалі.

А тут перад намі сядзела адна з гераінь і ўзнаўляла карціну за карцінай: як міну прынесла, перадала яе, чакала ў скверку сяброўку, як выходзілі ў партызанскую зону.

Цяпер пра ўсё гэта многа напісана і вядома з вуснаў са-

міх удзельнікаў падзеі. А тады сядзеў, знерухомеўшы, а пасля хадзіў па тых вуліцах і дарогах і перажываў тое самае, што і выканаўцы, арганізатары і тыя, хто ім дапамагаў.

Мусіць, так яскрава малявалася тыя дні і ночы, што Марыя Барысавна не ўспамінала, а наогул перажывала некалі перажытае. А за ёй і слухачы, толькі мы з цёцяй Маняй перажывалі, баючыся паварушыцца, а Уладзіслава Францаўна не магла ўсёздзець на крэсле, то падымалася, то пераходзіла на канапу, круціла галавою, змушала паўтараць сказанае. Нарэшце спытала:

— А мяне вы ўзялі б у памочніцы?

Осіпава, не думаючы, цвёрда адказала:

— Не. Вы маглі б і не ўцярапець і, скажам, прыйсці на яўку на колькі хвілін раней. А такія справы вымагаюць цягліваці.

Такая характарыстыка была ў многім справядліва. Наўрад ці гэта была звычайная нецягліваць, хутчэй за ўсё — імкненне як мага хутчэй дзейнічаць, каб прыспешчыць канец работы, зборы ў дарогу ці што іншае. Адна справа ў Цёці Уладзіславе заўсёды набгала на другую, а то і на трэцюю, усе яны рабіліся разам, аднак, не штурхаючы адна адну, атрымлівалі завяршэнне. І не будзь яна такой няўраўнаважанай, не так хутка збудавалася б музей, не набіралася б столькі аўтографіў, не выдалася б столькі памятных зборнікаў і збораў твораў паэта.

Сваім одумам, адразу, яна нічога не пачынала. Раілася з тымі, чыё слова мела вагу, з тымі, хто мог параіць, каму давярала. Часта чуўся тэлефонны званок і да мяне:

— Лужанін, я да вас еду. Толькі ты сабаку прывяжы, я яго баюся.

Да мяне яна звярталася ўсяляк: у юнацкія гады па імені і «на ты», цяпер жа як калі: «на ты» і «на вы», і нават «дзядзька Максім». Зварот па прозвішчу і «на ты» азначаў, што яна ў добрым настроі: удалася нешта зрабіць ці здабыць цікавае экспанат. А просьба прывязаць сабаку давалася для жарту. Адночы наш Дзік, верны і сумленны прыяцель, затрывожыўся: Цёця Уладзіслава нешта расказвала і, як звычайна, размахвавала рукамі. Сабака збаяўся, каб з гэтага не выйшла якой шкоды гаспадарам, лёгенька ўзяў у пашу Цётчыну руку і змусіў апусціць уніз. Выпадак не забыўся і стаў за навуку ўсім іншым гасцям.

У нашай халоднай кватэры на Палярнай вуліцы Уладзіславе Францаўне падабалася. Ды клопаты было шмат: музей, выдавецкія справы, чарговая кніга ўспамінаў пра Купалу, публікацыі і справядзачы для акадэміі. Пра ўсё хацела памеркаваць, калі трэба, паправіць што. Некалькі разоў спрабавала дыктаваць успаміны, на жаль, на гэта ў яе заўсёды бракавала часу. Шкада, яна шмат помніла і ведала. Засталася ўсяго некалькі ўрывацхных запісаў. І адзін пра Гаруна:

«І не слухай розных плёткаў. Разумны, душэўны быў і ніякі не вораг. А што вітаў некага — глупства, кожны можа пакаўзніцца. Ды Пільсудскі ўмеў падлабуніцца: па-беларуску гаварыў, родным братам прыкдваўся. А што Прушынкаму нейкае званне далі, палкоўніка ці падпалкоўніка, дык гэта каб лепш паёк атрымліваў. Ён жа ад сухотаў паміраў, нікуды не выходзіў, ляжаў у Курасоўшчыне. Вось і ўсё яго ваяцкія справы».

Дом у Курасоўшчыне — двухпавярховы з чырвонай цэгла будынак — яна паспела паказаць, будучы на сельскагаспадарчай выстаўцы ў Курасоўшчыне. Той дом і цяпер стаіць. І дом Цёці Уладзіславы на Омскім завулку. Нічым не адзначаны. І заўсёды перад вачыма Гаспадыня. Не тая, на чый змучаны хваробамі твар глядзеў у жалобным купалаўскім тэатры, а ўся ў руху, поўная задумам, імкненняў, багатая на душэўнае і вясёлае слова. Жывая.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ВЫДАДЗЕНА У ФІНЛЯНДЫ

«Бяздушнасць і жорсткасць вайны вачамі жанчыны. Дзесяць хвалюючых гісторый жанчын, чыё мары і жыцці былі разбіты вайной», — так прадастаўляе чытачам Фінляндскі кнігу Святаваны Алексіевіч «У вайны не жаночы твар» часопіс «Мааіма я ма» («Свет і мы»), які выдае ў Хельсінкі таварыства фінска-савецкай дружбы.

Я. ЛАПАТКА.

«БІБЛІЯТЭКІ БЕЛАРУСІ»

Пад такой назвай другім перапрацаваным і дапоўненым выданнем выйшаў з друку даведнік, падрыхтаваны Дзяржаўнай бібліятэкай БССР імя У. І. Леніна і выпушчаны выдавецтвам «Полымя».

У выданні змешчаны звесткі аб універсальных рэспубліканскіх і абласных кнігасховішчах (з фондамі не менш за 10 тысяч уліковых адзінак), аб масавых сістэмах Міністэрства культуры БССР, ВУН, прафсаюзаў і іншых бібліятэках. У даведніку чытач знайдзе адрас кожнай бібліятэкі і яе тэлефоны, даведацца пра гэтыя работы,

Савецка-беларуская БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алесю Савіцкаму з прычыны напатаўшага яго гора — смерці брата.

колькасць кніг, наяўнасць чытальных залаў і індывідуальнага абанемента. Аб рэспубліканскіх і абласных бібліятэках даюцца больш падрабязныя звесткі.

М. РОЗУМ.

ПУЛЬС АБ'ЯДНАННЯ

Антывізавалася дзейнасць літаратурна-музычнага аб'яднання пры рагачоўскай раённай газеце «Камунар», якое ўзначальвае пісьменнік Мікола Янчанка. Члены аб'яднання наладзілі сустрэчы ў працоўных калектывах, дзе абмяркоўваюць надзённыя пытанні развіцця роднай мовы і літаратуры, вывучэння гісторыі роднага краю, выхавання людзей на слаўных баявых і працоўных традыцыях.

Нядаўна адбылася сустрэча з работнікамі заводу «Дыяпрактар». Прышлі сюды сапраўдныя аматары беларускага слова, паэзіі, музыкі. З новымі творамі выступілі М. Янчанка, А. Драбышэўская, Н. Пінчук, В. Паўлаў, М. Сліва. Пад аманпавеннем гітары самадзейны кампазітар Ю. Арастаў выканаў песні на свае вершы і вершы М. Янчанкі.

М. КАВАЛЕУ.

Рэдакцыя часопіса «Полымя» выказвае глыбокае спачуванне рэдактару аддзела публіцыстыкі Анатолю Іванавічу Сілянюву з прычыны напатаўшага яго гора — смерці сястры.

«Дзякую Вам...»

Лісты Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА
да Якуба КОЛАСА

Першы друкаваны верш Уладзіміра Караткевіча на беларускай мове называўся «Якубу Коласу». Разам з вершам на рускай мове «Здесь будет канал» ён быў апублікаваны 29 ліпеня 1951 года ў аршанскай газеце «Ленінскі прызыў». Малады паэт пафасна і ўзнёсла славіў у ім песняра, які «ў змрочныя злыя гады» спяваў аб свабодзе, «аб жудасным лёсе народа, аб новай жаданай зямлі».

А ў лістападзе 1952 года Уладзімір Караткевіч да 70-годдзя Якуба Коласа прыслаў яму з Кіева ліст (за раз захоўваецца ў Літаратурным музеі Якуба Коласа) дзе пісаў:

«Дзень добры, Канстанцін Міхайлавіч!

У дзень Вашага сямідзесяцігоддзя дзякую Вам за тое, што вы існуеце на зямлі, што ў мінулыя вялікага шчасця думаеш аб Вас, што ў мінулы, калі вельмі і вельмі цяжка, — зноў-такі звяртаешся да Вашых вершаў і паэм, бясконца набіраючыся ад іх сілы. Наўрад ці Вы самі ўяўляеце, як уяўляюць гэта Вашы чытачы, што Вы для Беларусі, чым бы мы з'яўляліся без Вас і Купалы. Купала быў моцны сваёй тугою па Радзіме, Вы — упэўненай верай у яе, спакойнаю любоўю да яе. Жадаю Вам доўгіх доўгіх год жыцця, вялікіх сіл для вялікай працы на яе карысць. Вы зрабілі першы і вялікі крок па шляху да нашай мэты, дзякую Вам за гэта, добры Вы чалавек.

Тое, што Вы пасеялі, — не знікне, і людзі, выхаваныя Вамі, цвёрдай хадой пойдучы па гэтым шляху і справы Вашай не згубяць.

В. Караткевіч.

У гэтым віншаванні выявіліся, як бачым, вялікая любоў, павага да Якуба Коласа, раскрыліся глыбіня і самастойнасць думкі маладога Караткевіча пра песняра і яго ролю для Беларусі.

Думаецца, было не выпадковым і тое, што Уладзімір Караткевіч пры-

слаў Якубу Коласу для ацэнкі ранніх твораў. Агульны сшытак, куды увайшлі гэтыя творы, таксама захоўваецца ў Літаратурным музеі Якуба Коласа.

Да гэтых твораў ён прыклаў ліст наступнага зместу:

«Канстанцін Міхайлавіч!

Выбачайце за тое, што аднімаю ў Вас каштоўны час. Магчыма, што з гэтай жа справай я павінны быў звярнуцца ў кабінет маладога аўтара, але тут справа ў тым, што мне трэба не тое, каб заўважылі асобныя недахопы, а каб ацанілі наогул усё. З маленства я звык лічыць Вас прыкладам і таму звяртаюся да Вас і ні да каго больш. Калі знойдзеце магчымым — напішыце мне, ці варта мне прадоўжваць. Да гэтага часу я надрукаваў некалькі вершаў і крытычны нарыс аб творчасці Янкі Брыля ў часопісе «Советская Украина». Астатняе я чытаў людзям. Адны лаюць, іншыя хваляць, але мне усё здаецца, што гэта не тое. Вучуся я зараз у Кіеве ва ўніверсітэце, а жыў у Оршы. Летам шмат часу хаджу па Беларусі. Вось толькі што павярнуўся з Вязынкі і зараз шкадую толькі аб тым, што не даўдзеца мне быць тут на гадавіну Купалы. У канцы лета паеду на Палессе. Казкі, якія ў сшытку стаяць першымі, не выдуманя. Я іх толькі вельмі моцна і, здаецца, няўдала абрабіў. Але іншага й нельга было зрабіць, бо першыя дзве казкі чуў я ад свайго дзеда яшчэ да вайны, не памятаў нічога, акрамя сюжэту і асобных выразаў, «Надзвычайную котку», «Мужыка і дзіва», і «Аўтуха-дамоўніка» пашырыў з двух-трох сказаў, «Пятра-разбойніка» пачуў у Рагачове ад рыбака Ганцоўскага, які мне сказаў яе «па случаю» (я яму расказаў «Казку аб двух вялікіх грэшніках» з Някрасава, падобную да гэтай). Казак у мяне ёсць яшчэ з паўсотні, дзесятак песень і іншае.

«Вобразы казак» нарадзіліся з павер'яў, асобных фрагментаў казкі.

Чаму толькі не намагаюцца фалькларысты запісаць усё гэта. Яно ж перад новымі інтарэсамі адступае.

Вершы кепскія, хоць я пісаў спачатку толькі іх. Прыклаў нават два вершы па-руску, гэта з ранніх. «Ваўкалака» — гэта з падання аб разбойніку, які мог перакідацца ваўком і ў якога калісь паны забілі бацьку і матку.

Апавяданню шлю два. Калі ласка, прыйшце свой вырак.

Яшчэ раз прашу прабачэння.

У. Караткевіч.

Адзначым, што творы пад назвай «Казкі і легенды маёй Радзімы» занялі 129 старонак агульнага сшытка.

Якубу Коласу былі дасланы казкі «Лебядзіны скіт», «Вужыная каралева», «Аўтух-дамоўнік», «Казка пра Пятра-разбойніка», «Надзвычайная котка», «Мужык і дзіва аднавокі», «Рыбін цар», «Пан тванны, шляхціц багняны», «Ноч», «Куцька», «Вераб'ёва цешча», «Старая казка», вершы «Здаецца усё як раней была», «Калі з эфіра голас дэлятае», «Машэка», «Казка пра снопа», «Ноч», «На рацэ», «Вясновая непагода», «П'юць галубы блакіт із каляны», вершы на рускай мове «Воўк» і «Якуб Ваўкалака», апавяданні «Дзядуля» і «Палашук».

Гэтыя творы, за выключэннем казкі «Надзвычайная котка», якая пазней была значна дапрацавана і атрымала назву «Чортаў скарб» і верша «Машэка», пры жыцці пісьменніка не друкаваліся. Асобныя вершы, апавяданне «Палашук» і казка «Лебядзіны скіт» з гэтага сшытка ўвайшлі ў першы і другі тамы Збору твораў Уладзіміра Караткевіча.

У лісце, які суправаджаў «Казкі і легенды маёй Радзімы», няма даты яго напісання. Ёсць, праўда, указанне, што да таго часу малады аўтар надрукаваў некалькі вершаў і крытычны нарыс аб творчасці Янкі Брыля ў часопісе «Советская Украина». Аднак у часопісе «Советская Украина» няма матэрыялаў Уладзіміра Караткевіча. Ён адзначаў, што ў той час з'яўляўся студэнтам. А Кіеўскі ўніверсітэт Караткевіч закончыў у 1954 годзе. Значыць, можна зрабіць вывад, што агульны сшытак быў дасланы ў першай палове 50-х гадоў, не пазней 1954 года.

Ці адказаў Якуб Колас на ліст Уладзіміра Караткевіча? Пакуль што нам не ўдалося выявіць такі ліст. Як ацаніў ён творы маладога пісьменніка? На жаль, нам гэта невядома.

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ. 1971 г. 26 лістапада яму споўнілася 6 пяцьдзесят восем...

Фота Ул. КРУКА.

Ці гутарыў Уладзімір Караткевіч з Якубам Коласам? Захаваўся здымак, на якім сфатаграфаваны Якуб Колас, Пятрусь Броўка і сакратар ЦК КПБ Ц. С. Гарбуноў з удзельнікамі нарады маладых 1955 года ў Саюзе пісьменнікаў БССР. На здымку ёсць і Уладзімір Караткевіч.

На гэтыя і іншыя пытанні патрэбна яшчэ адказаць. Несумненна, аднак, тое, што ад самых вытокаў творчасць Уладзіміра Караткевіча жылася крыніцамі Коласавага мастацкага слова. Народныя пясняры і ў далейшым уплываў на яго. Гэты ўплыў, нам думаецца, выявіўся галоўным чынам у патрыятычным гучанні, эпічнасці і філасафічнасці твораў Уладзіміра Караткевіча, у яго прыхільнасці да гістарычнай тэматыкі, у імкненні мастака стварыць шырокую панараму народнага жыцця, паказаць гэта жыццё ва ўсім яго багацці і разнастайнасці, з яго драматычнымі і гераічнымі, а часам нават смешнымі і кур'ёзнымі бакамі.

Думаецца, што раннія творы Уладзіміра Караткевіча, дасланыя Якубу Коласу, заслугуюць добрага слова. У іх ужо выяўляліся стыль і адметнасць творчай манеры будучага аўтара рамана «Каласы пад сярпом тваім» і многіх іншых цудоўных яго твораў.

Анатоль ВЕРАБЕЙ.

Пятро ЛАМАН ПАЛІМПЕСТ

«Шлях да самога сябе — самы цяжкі».
Уладзімір КАРАТКЕВІЧ.

1

Ты святло маё, ты праклён —
Пуцявіна, гасцінец, сцежка.
Уздыхне развітална клён,
Блаславіць каліна на ўзмежку.

Ты святло маё. Светавід.
Першы крок, нібы крык апошні.
На крывавай мазалі
Абуваю новыя поршні.

Шлях завалены забыццём
І не боязна

аступіцца,
А шалёных сабак выцце
Каля лытак будзе круціцца.

Паўданы прорвамі дзён,
Праз правалы, прагалы ў часе,
Гэты шлях цяпер ледзь відзеі,
Як агонь, што вась-вось пагасне.

Покліч зор, як святло з акон.
Надмагільных скляпоў прыступкі.

Шлях, ён ісціна,
ці закон,
Той, які пракляне наступнік.

2

На святанні прысню зямлю.
Па сцяжыне

у росным жыце
Крочыць мама...

А я маю —
Вузел распачы развяжыце.

Захліснуўся, нібы аркан,
Немагчыма паварушніцца.
Неба выстылага
Экран
Вымушае нас размінуцца.

Мама, глядзячы каласы,
Пройдзе міма на свой пагорак.
Адчуваю не смак расы —
Кроў на вуснах, камяк у горле.

Сон. Пракляты абложны сон.
Не пачула майго малення.
Разгадала самотны звон
На пустой званицы сумлення.
Мы разлучаны назаўжды.
Хто пакажа напрамак шляху!
Боль пазначыў яго сляды
І пранізлівы водар жаху.

3

Шлях.
Жахнецца нават вясчун.

Перад космасам разбурэння.
Я аскепкі званоў злучу
Крыкам, вырваным у камення.
Беззваротнасць жарэ душу.
Динаміт

падымаў праблемы.
Я крывёю уваскрашу...
Разамкну узрыўныя клемы.

Замаруджаны выбух спіць...
Ды руйнуе дажджом і ветрам.
Звер ашчэраны прагырчыць:
«Замахнуўся на нашы нетры».

Дабрабыт на труне муроў.
Вочы памяці, як жарыны.
Звер, спіхнуўшы святлю ў роў,
Ці падавіцца словам Скарыны!

Я не рыба і не звер...
Выракаўся... А скуль я родам!
Дзе крыніца мае цяпер!
Дзе той люд, што завуць народам!

4

Шлях успыхне, нібы пункцір, —
Меч і кніга, святлы духу,
Храм зямлі... А у храме — цір.
Над душою — халупа з пугай.

Адарваны ад каранёў.
Ледзянее мозг у бяссілли
Зразумець...
Апляч агнём
Боль прарочых воч Ефрасіні.

Шлях закручаны у спіраль.
Хто падставіць плячо нашчадку!
Як праклён, гругановы грай.
Памяць продкаў — пачатак пачатку.

5

Зерне, кінутае ў раллю,
Прарасце праз мае вачніцы.
Каласы зберагуць зямлю.
Ніва выспеліць навалніцу.

Палыхнуць бліскавіц мячы,
Разрываючы сну заломы.
Розум паліць пачвар карчы,
Асвятляючы шлях сляпому.

Звер бяссільна грызе ланцуг,
Захлынаецца ў ліпкай пене.
Поле сечы... Ратая плуг...
Знемагаюць валы цярпення.

Зорка... Маці мая Айчына,
Блаславі: ад ярма пазбыцца,
Бачыць свет

сваімі вачыма,
З агнявокай заранкай зліцца.

Пад бульдозерам хрусне клён.
Збарвянее агонь каліны.

Ты святло маё і праклён.
Сцежка выйдзе на пуцявіну.
Ты святло маё.
Ты святло.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01477. М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ».
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСкі.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСкі, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.